

O. Gapbarow

زبان فارسی
جلد اوّل

PARS DILI

Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy

I kitap

*Türkmenistanyň Bilim ministrligi
tarapyndan hödürlenildi*

**Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2010**

UOK 809.1
G18

Gapbarow O.

G18 Pars dili. Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.

Bu okuw gollanmasy Türkmenistanyň pars dili öwrenilýän ýokary okuw mekdepleri üçin niýetlenilýär. Okuw gollanmasy 8-10 ýarym ýyllyk okuw möhleti bilen okadylýan ýokary okuw mekdepleriniň birinji okuw ýyly üçin ýazyldy.

Kitap kompýuter ýazuw desgalarynyň kömegi bilen ýazylmagy sebäpli käbir pars dilindäki harp üsti bellikleriniň ýa-da şertli ýazgy bellikleriniň öz ýerine düşmedik ýa-da ýazylmagy mümkin bolmadyk ýagdaýlary üçin awtor ötünc sorayar.

TDKP №152, 2010

KBK 81.2. Pars - ýa 73

© O. Gapbarow, 2010.

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW**

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET TUGRASY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET BAÝDAGY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET SENASY

Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
Mert pederleň ruhy bardyr köňülde.
Bitarap, garassyz topragyň nurdur,
Baýdagyň belentdir dünýäň önünde.

Gaýtalama:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
Nesiller döş gerip gorar şanymyz.

Gaýtalama:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

**Türkmenistanyň Prezidenti
Gurbanguly Berdimuhamedow:**

– Türkmenistanyň orta we ýokary okuw mekdeplerinde berilýän bilimiň hal-kara derejede ykrar edilmegi, sonuň ýaly-da ýaşlarymyzyň dünýäniň iň abraýly okuw mekdeplerinde bilim almagy üçin zerur şertleri döretdik.

BIRINJI DERS*

Giriş

Pars dili Eýran Yslam Respublikasynyň döwlet we edebi dilidir. Pars edebi dili gadymdyr. Ol X-XV asyrlarda Eýrandan başga goňşy döwletlere – Owganystana, Hindistana, Azerbaýjana we birnäçe Orta Aziýa döwletlerine hem ýaýrapdyr. Soňa baka ol döwletleriň öz diliniň ösmegi bilen pars edebi dili gysyp çykarylýar. Pars dili hem Eýran diller toparyny düzýär. Eýran diller topary hem Hindiyewropa diller maşgalasyna degişlidir. Eýran diller toparyna şu aşakdaky diller girýär: pars dili, täjik dili, kürt dili, buluç dili, tat dili, talys dili, owgan dili, osetin dili, pamir diller topary we ş. m.

---

* I.K. Owçinnikowanyň «Учебник персидского языка» kitabynyň esasynda taýýarlanyldy.

Ylmy taýdan Eýran dilleriniň özara toparlara bölünmegi entek doly gutarnykly çözülmän gelýär. Şeýle bolsa-da häzirkí döwre çenli ylmy esasy Eýran diller topary iki topara bölünýär. Birinji topary günbatar toparyny düzýär. Bu topara: pars, täjik, kürt, buluç, tat, talys we birnäçe merkezi şiweler (dialektler) girýär. Ikinji topary:

– Gündogar diller toparydyr. Bu topara: owgan, osetin, ýagnob we pamir dilleri girýär. Bu Eýran diller toparynyň ylmy taýdan bölünüşiniň esasy bolup, ses döreýiş ýollary we grammatika elementleri hyzmat edýär.

Pars diliniň taryhynda esasy üç döwür belenilip geçilýär – ol gadymy, orta we täze asyr döwürleridir. Gadymy we orta asyr döwürleri çäkli sanda gazylyp tapylan ýadygärlikler, ýazgylar esasynda we dini ýazgylar esasynda kesgitlenýär. Emma olaryň üsti bilen pars diliniň şol döwürlerdäki ses we gepleşik aýratynlyklaryny bermek mümkin hem däl. Gadymy asyr döwür Ahamenidler döwrüni ýa-da b.e. öňki VI-IV asyrlary öz içine alýar. Ylmy taýdan bu döwürdäki birnäçe köşk ýazgylary, mazar üsti ýazgylary, dag gaýalaryna ýazylan ýazgylary mälim edildi.

Orta asyrlar döwri bolsa biziň eýýamymyzyň III-VII asyrlaryny öz içine alýar. Bu döwürde pars ýazgylary has anyk, belli, düşnükli resminamalar görnüşinde bolupdyr. Eýýäm edebi ýazgylar, dini we döwlet ýazgylary, gaýalara ýazylan anyk ýazgylar, pul-teňňe ýazgylary, möhür ýazgylary, gap-gaçlardaky ýazgylar we birnäçe terjime ýazgylary peýda bolupdyr.

Täze pars dili döwri Samanitler döwründen başlanýar. Ol biziň eýýamymyzyň IX-X asyrlaryna degişlidir. Bu döwürde pars halklary arap halyfatynyň garsysyna göresip, öz garassyz pars döwletini döred-

ýär we öz ene dilinde öz edebiýatyny döretmegi bilen tapawutlanýar. Biziň eýýamymyzyň VII asyrynda pars dili arap diliniň güýçli täsirine sezewar bolupdyr. Şeýle bolsa-da, ol öz söz baýlygyny hem-de grammatik aýratynlyklaryny saklap bilipdir we ol öz sözlük baýlygyny birnäçe aralaşan arap sözleri bilen baýlaşdyrypdyr. Mundan başga-da pars dili arap hat ýazuw usullarynyň we bellikleriniň käbirini özüne kabul edip, häzire çenli hem şondan peýdalanyp gelýär.

Pars diline belli-belli wagtlarda türk-mongol, günbatar Ýewropa dilleri we birnäçe başga diller öz täsirini ýetirip gelipdir. Olardan, esasan hem, fransuz, inlis, rus dilleri güýçli täsirini ýetiripdir. Öz gezeginde pars dili hem beýleki dillere, ýagny türkmen, täjik, azerbajjan we ş.m. dillerine öz täsirini ýetirip gelipdir.

IKINJI DERS

Arap-pars elipbiýi

Harpyň ady	Beryän sesi	Çyzuw görnüşü			
		sözüň soňunda	sözüň orta-synda	sözüň basynda	özbaşdak ýazylyşy
alef	ā	ا	-	-	آ
alefiň maddasyz görnüşü	a-ä, o, ɔ	-	-	-	ا
be	b	بـ	بـ	بـ	ب
* pe	p	پـ	پـ	پـ	پ
te	t	تـ	تـ	تـ	ت
se, sa	s	سـ	سـ	سـ	س
je, jim	j	جـ	جـ	جـ	ج
* çe	ç	چـ	چـ	چـ	چ
he, haýe hotti	h	حـ	حـ	حـ	ح

he	x	خ	خ-	خ	خ
dal	d	د	-	-	د
zal	z	ذ	-	-	ذ
re	r	ر	-	-	ر
ze	z	ز	-	-	ز
*že	ž	ژ	-	-	ژ
sin	s	س	سد	سد	س
šin	š	ش	شد	شد	ش
sad	s	ص	صد	صد	ص
zad	z	ض	ضد	ضد	ض
ta	t	ط	ط	ط	ط
za	z	ظ	ظ	ظ	ظ
eýn, aýn	- . ´	ع	ع	ع	ع
geýn-gaýn	ġ	غ	غ	غ	غ
fe	f	ف	ف	ف	ف
gaf	ġ	ق	ق	ق	ق
kaf	k	ك	ك	ك	ك
*gaf	g	گ	گ	گ	گ
lam	l	ل	ل	ل	ل
mim	m	م	م	م	م
nun	n	ن	ن	ن	ن
waw	w, u, ou, o	و	-	-	و
he, haýe häwwäz	h	ه	ه	ه	ه
ýe, ýa	, i, e	ی	ی	ی	ی

ÜÇÜNJI DERS

Çekimli monoftonglar we diftonglar

Pars dilinde 6 sany çekimli monoftong (bir ses), 2 sany hem diftong (goşa ses) bar.

Monoftonglar: «i», «e», «ä», «u», «o», «ã».

Diftonglar: «eý» we «ou».

** bu bellik bilen arap elipbiýinde ýok harplar bellendir.

Çekimli sesler öz emele gelsi boýunça üç şekile bölünýärler: a) hatarlar boýunça; b) diliň ýokary hereketi boýunça; c) dodaklaryň gatnaşmagy boýunça. Pars diliniň çekimlileri iki hatara bölünýär. Öň hatardaky çekimliler: «**i**», «**e**», «**a-ä**»; yz hatardaky çekimliler: «**u**», «**o**», «**ã**».

Her hatardaky harplar diliň ýokary hereketiniň üç görnüşli ýagdaýynda ses emele getirýärler: ýokary, orta we aşak hereket eden ýagdaýynda.

Çekimlileriň öndäki hataryndan: «**i**» – diliň ýokary hereket eden ýagdaýynda; «**e**» – orta we «**ã**» – diliň aşak hereket eden ýagdaýynda ses emele getirýär.

Çekimlileriň yzky hataryndan: «**u**» – diliň ýokarky ýagdaýynda; «**o**» – orta we «**ã**» aşakdaky ýagdaýynda seslenýän sesdir.

Ähli öň hatardaky çekimliler dodagyň az hereketi netijesinde, ähli yzky hatardaky çekimliler dodagyň köp hereketi netijesinde ýaňlanýarlar.

Pars dilindäki çekimlileriň toparlara bölünüşi

Diliň hereket edis ýagdaýy	Dodagyň az hereketi netijesinde (dodaklanmaýanlar)		Dodagyň köp hereketi netijesinde (dodaklanýanlar)
	alynky hatar	ortaky hatar	yzky hatar
ýokarky hereket	i	-	u
ortaky hereket	e	-	o
aşaky hereket	a-ä	-	ã

Pars dilindäki çekimliler mukdar taýdan iki topara bölünýärler:

a) dowamlylygy boýunça (durnukly) – «i», «u», «ã»;

b) gysgalygy boýunça (durnukly däl) – «e», «o», «a-ä».

Häzirki zaman pars dilindäki çekimlileriň tarypy özüniň ähmiýeti boýunça kesgitlenýär. Emma san boýunça esasy kesgitleýji däl-de kömekçi hökmünde kesgitleýji bolup hyzmat edýär.

Diftonglar (Iki sesliler)

Pars dilinde diftonglar iki sanydyr: «eý» we «ou». Iki diftong hem özbaşdak däldir, sebäbi bogna bölünende, olaryň birinji ýarymy (harpy) – «e» we «o» ukyply hasaplanýar. Ikinji ýarymy bogna bölünijilik ukybyny saklamaýar, olar sesde birinji ýarymy bilen gosylyp seslenýärler. Diftonglar pars sözlerinde seýrek duş gelýärler, diňe çekimsizleriň önünde (sözüň başynda we ortasynda) duş gelýärler.

Çekimlileriň önünde diftonglar duş gelmeýärler, sebäbi bu ýagdaýda diftonglar üýtgeýärler, galyberse-de, onuň ikinji bogna bölünmeýän bölegi çekimsiz sese öwrülip gidýär. *Meselem:* «ou» → «ow» (käwagt, «äw») sese öwrülýär.

راھرو، برو، مسکو

DÖRDÜNJI DERS

Çekimsiz sesler

Pars dilinde 23 sany çekimsiz ses bar bolup, olar öz döreyiş usulyna görä üç görnüşe bölünýärler:

a) ses dörediji agzalar boýunça;

b) päsgelçilik dörediji ýoly bilen (по способу образования преграды);

ç) sesiň gatnaşmagy bilen (по участию голоса).

Pars dilinde çekimsiz sesleriniň bölünişi şu çyzgy arkaly görkezilýär:

			Gosa dodak	Dodagara	Dilujy	Dilorta	Dilardy	Uwulýar	Faringal (damak)	Bogaz
Degşikli	Sap	agyz ýolly	п, б		т, д	к, г				
		burun ýolly	м		н				,	
	Çylsyrymly				ч, дж					
Yşgalaňly	Orta	bir fokuslylar		ф, в	с, з	й		х, г	h	
		Iki fokuslylar			ш, ж					
	gapdal-süýkes				л					
Titreýji					р					

Pars sözleriniň gurluşynda birnäçe aýratynlyklar bar, olardan: a) pars sözleri hiç wagt birnäçe çekimsizlerden başlanmaýarlar, eger-de başga dillerden geçen sözler birnäçe çekimsizler bilen başlanýan bolsa, olaryň aralygyna ýa-da önüne «e», kä wagtda bolsa «o» çekimli sesi goşulýar. **Meselem:** rus dilinden geçen «стакан» diýen sözi pars dilinde aýdylan wagty «e» sesi sözüň önünde

goýlup aýdylýar we şu aşakdaky görnüşde ýazylýar: estekan – استکان; rus sözi «дрожки (экипаж, пролётка)» – «doroške» – درشکه چی (درشکه – кучер, извозчик).

Bu düzgüne boýun egmeýän sözler hem bar, olar has soňky wagtlarda pars sözlüğine aralaşan sözlerdir. Olaryň ikinji çekimsiz harpy «r» ýa-da «l» harpydyr. *Meselem*: проже – proekt, bu fransuz sözüdir ýa-da plan – plan we ş.m;

b) pars dilinde birnäçe çekimlileriň bir ýerde gelmegi seýrek duş gelýär. Şonuň üçin at we işlik görnüşleriniň üýtgemegi bilen iki çekimli harpyň arasyna bir çekimsiz harp, ol hem köplenç «ý», kä halatlarda «w» harplary goýulýar. Bu ýagdaýy aşakdaky çekimli harplara seredenimizde göreris.

BÄŞINJI DERS

Uzyn (durnukly) çekimli «i», «u», «ã»

Uzyn çekimliler: «i», «u», «ã» özleriniň sany we manysy boýunça hem durnuklydyrlar. Olaryň san taýdan durnuklylygy, olaryň sesiniň uzynlygy harplaryň basymyndan üýtgemeyärler.

Olar basymynyň pesligine ýa-da beýikligine garamazdan, uzyn seslenýärler. Bu çekimlileriň hil taýdan durnuklylygy hem gapdalyndaky sesleriň täsiri bilen üýtgemeyänligindedir.

«I» – öň hatardaky, ýokary göterilişdäki, dodaklanmaýan, uzyn (durnukly) çekimlidir. «I» sesi rus, türkmen we pars dillerinde aýdylyşy örän ýakyndyr, emma doly deňeşip bilmeýär. Olaryň arasyndaky tapawutlar:

a) «I» harpy rus we türkmen dillerinde basymly gelende, uzyn seslenýär, ýumşak gelen ýagdaýynda güýçli gysgalýar. Pars dilinde bolsa «i» harpy basymda-da ýa-da ýumşak gelende hem uzyn ses bilen ýaňlanýar. **Meselem:** sesiň uzynlygynda has ýakyn ýaňlanýar (iki dilde hem) – sefid – ak; käbir – beýik (великий); wäzir – wezir (министр). Iki dilde hem «i» harpy basymda ýaňlanýar. Emma diwar-diwar; bimar-näsag; bidar-oýa, ukuda däl (hüşgär) diýen sözlerde «i» harpy ýumşak ýaňlanýar;

b) pars sözündäki «i» harpy, beýleki dillerdäki «i» harpyndan birneme güýçli hem-de dodaklaryň sozulyp hereketlendirilen ýagdaýynda seslenýärler;

ç) çekimsiz sesler «i» sesiniň önünde beýle däl.

«U» – yz hatardaky, ýokary beýiklikdäki, dodaklandyrylan, uzyn çekimli sesdir. «U» sesi basymda rus we türkmen harplaryna meňzeşdir, emma birneme uzyn aýdylýan sesdir. Pars dilinde «u» güýçli dodaklanýar, diliň yza çekilen ýagdaýynda seslenýär. Basymda däl ýagdaýynda «u» pars dilinde gysgalmaýar. Bu rus we türkmen «u» sesinden esasy tapawudydyr. Pars dilinde «u» sesinden esasy tapawudydyr. Pars dilinde «u» sesi ýumşak ýa-da basymda bolsa has ýakyn, birmeňzeş seslenýär. **Meselem:** rud – derýa, käbud – gök – basymda gelýärler; rude – içege, tufan – tupan – ýumşaklykda gelýär.

«Ã» – yz hatardaky, aşak beýiklikdäki, dodaklanýan, uzyn (durnukly) çekimlidir. Pars dilinde «ã» sesi rus we türkmen dillerindäki «ã» sesinden güýçli tapawut edýär. Pars dilinde «ã» sesi agzyň giň açylan ýagdaýynda, dodaklaryň dartgynly ýagdaýynda, hem-de biraz tegelenen ýagdaýynda, diliň yza çekilen

ýagdaýynda, diliň ujunyň aşakdaky dişlere degmeýän ýagdaýynda, diliň yzky böleginiň bolsa, agyzda aşak düşýän ýagdaýynda seslenýän çekimlidir. Pars «ã» çekimlisi rus we türkmen «a» seslerinden özüniň hili hem-de mukdary boýunça hem tapawutlanýar.

Hili boýunça tapawudy:

a) pars dilinde «ã» sesi dodaklanýar, rus we türkmen «a» sesi dodaklanmaýar;

b) pars «ã» sesi agyz boşlugynyň yzky böleginde, rus we türkmen «a» sesi bolsa ortaky böleginde döreýär;

ç) pars «ã» sesi birneme garsylykly döreýän sesdir, rus we türkmen «a» sesi bolsa ýumşaklykda döreýän sesdir.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri diňläň we gaýtalaň.

a) in, si, çin, nim, sir, sin, bini, simin;

b) mu, ru, bu, su, rus, dur, mur, rusi, bumi;

ç) an, ma, nan, nam, bam, mar, bidar, sigar, bimari, banu, mars, badam, baran, bazar, bimar, zanu, bazu, buran, farsi, ziba, zibai, iran, irani.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ mu	– saç	mar	– ýylan
bini	– burun	u	– ol
ma	– biz	iran	– Eýran
nan	– nan	ru	– ýüz (adamyň ýüzi)
farsi	– parsça	ziba	– owadan
sigar	– sigar, çilim	nam	– at (adam ady)
bazu	– cigin, tirsek		

ALTYNJY DERS

Çekimli seslerin başda ýazylyşy

Eger pars dilinde sözler çekimliden başlansa, onda başda «ا» *alefiň* maddasyz görnüşi goýulýar. Emma haýsy çekimliden başlanýanyny görkezmeýär. Ony üstünden ýa-da aşagyndan goýulýan astyn-üstün bellikler (hereketler) berýär.

Meselem:

«U»	او	او	u	Ol
«OU»	او	اَوْزَان	owzan	terezi daşy
«I»	ای	این	in	bu
«EÝ»	ای	ایوان	eýwan	eýwan
«ä»	ا	أَبْرُو	äbru	gaş
«E»	ا	إِبَا	eba	ýüz döndermek
«O»	ا	أَرْدُو	ordu	lager, orda, goşun.

1-nji gönükme. Okaň we transkripsiýa geçiriň.

آرد — آب — آن — این — انار — ابر — آزاد — آزادی
 — آبی — اوت — اروپا — ایوان — ایران — آبرو — ایرانی — ادا

2-nji gönükme. Parsça ýazyň.

Iran, irani, orupa, ut, u, äbr, äbru, an, in, ab, azad, änar, eýwan, alu, anha, madär, pesär.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ اروپا	orupa	Ýewropa
آنها	anha	olar

این	in	bu
آن	an	ol
انار	änar	nar
ابر	äbr	bulut
آزاد	azad	azat
آرد	ard	un
آب	ab	suw
اجازه	ejaze	rugsat
امروز	emruz	şu gün
کَلِمَه	käleme	söz
ادامه	edame	dowamy
دوباره	dobare	ýene-de, täzeden, ýañadan
بسیار	besýar	örän, has, köp, kän

ÝEDINJI DERS

Gysga (durnuksyz) çekimli sesler:

«E», «A-Ä», «Ö»

Gysga (durnuksyz) çekimlileriň uzyn (durnukly) çekimlilerden tapawudy uludyr. Gysga (durnuksyz) çekimliler seslenende özleriniň hili boýunça hem, mukdary boýunça hem üýtgeýärler. Özlerine düşýän basymyň netijesinde gysga çekimliler kä uzyn, käte gysga seslenýärler. Basm düşende, uzyn, ýumşak we gysga seslenýärler. Bu sesleriň ýazuwda harp görnüşleri ýokdur.

Gysga (durnuksyz) çekimlilerin tarypy

«E» – öň hatardaky, orta beýiklikdäki, dodaklanmaýan, gysga (durnuksyz) çekimli sesdir. «E» sesi şu tertipde seslenýär: diliň ujy aşakdaky dişlere direlýän ýagdaýynda, diliň ortasy ýokary göterilen ýagdaýynda seslenýär. Beýleki gysga sesler ýaly «e» sesi hem ýumsaklykda (basymda däl ýagdaýynda) güýçli gysgalýar, esasan hem, iki dymyk çekimsiziň arasynda, **Meselem:** ketâb-kitap; tekke-bölejik.

Hil tarapdan hem «e» sesi durnukly däldir. «E» sesi «i» çekimliniň we «ý» çekimsiziň önünde edil «i» sesi ýaly seslenýär. **Meselem:** beýa – gel → biýa; beist – dur! → biist.

«E» sesi sözüň soňunda basymda we sözüň başynda gelende has açyk ses bilen ýaňlanýar. **Meselem:** sine – döş, kükrek, rude – ıcege, esm – at (adam ady).

«A-Ä» öň hatarda, aşak beýiklikde, dodaklanmadyk, gysga (durnuksyz) çekimli sesdir. Pars «a» gysga (durnuksyz) çekimli sesi türkmen dilinde köp halatlarda (takmynan 80-85%) täze türkmen elipbiýinde «ä» (kirilisada bolsa «ə») sesi bilen aňladylýar. **Meselem:** آست - äst; أبر - äbr; أوّل - äwwäl; عمل - 'ämäl; عجب - 'äjäb; عمو - 'ämu; فَرَزَند - färzänd; فَرَق - färg; وطن - wätän; نظر - näzär we şuňa meňzeşler. Birnäçe halatlarda pars «a» gysga (durnuksyz) çekimli sesi türkmen dilinde «a» sesini hem berýär. **Meselem:** اخلاق - ahläg; ارواح - arwäh; الف - alef; امان - amän; اختر - ahtar; احوال - ahwäl; احمق - ahmag; ابريشم - abrişom we şuňa meňzeşler.

Pars «ä» sesi türkmen «ä» we «a» sesi bilen birmenşeşdir. Rus dilinde bolsa bu ses ýokdur. Pars «ä» inlis dilinde gabat gelyär. **Meselem:** bad – bäd,

man – mään. «Ä» sesini seslendirende, agyz uludan açylýar, dil aşak goýberilýär we öňe süýşürilýär, özüniň öň beýikligi bilen aşaky dişlere direlýär. Eýranlylaryň seslerinde «ä» sesi «e» sesinden düýpli üýtgeşikdir. Eger nädogry seslenende, ýa-da çalsyp seslendirende, uly ýalňyslyga, hatda ters many berip biler. **Meselem:** eskal – kynçylyk, äşkal – şekiller, görnüşler we ş.m. Basym düşmedik ýagdaýynda «ä» güýçli, basym düşen ýagdaýynda bolsa «ä» sesi uzyn dowamly ýaňlanýar. **Meselem:** täbär – palta = birinji ýumşak «ä» gysga sesi berýär, ikinji basymly «ä» bolsa uzyn sesi berýär. Hil taýdan hem «ä» sesi durnukly däldir. Her dürli ýagdaýda: giň, dar, öňe, yza süýşen ýagdaýlarda seslenip biler.

Meselem: näýa – gelme! → neýa – diýip eşidilmegi mümkin; näist – durma! → neist – diýip eşidilmegi mümkin; ýa-da äknun – häzirki wagtda, ägär – eger diýen sesler has gysga we giň ýagdaýlarda gelýär.

«O» – yzky hatardaky, orta beýiklikdäki, dodaklanýan, gysga (durnukly дәl) çekimli sesdir. Bu rus we türkmen dilindäki «o» sesine meňzeşdir, emma doly deň bolup bilemýär, çünki ol has ýapykdyr.

«O» sesi beýleki gysga sesler ýaly basymda gelende uzyn eşidilýär, ýumşak aýdylanda bolsa gysga eşidilýär. **Meselem:** şotor – düýe, birinji «o» ýumşak (basymсыз) sonuň üçin gysga ýaňlanýar, ikinji «o» bolsa (basymly) uzyn seslenýär.

«O» sesiniň hil taýdan hem durnukly däldigi görünýär. Dodaklanýan çekimsizleriň ýanynda «o» sesi «u» sesiniň ýaňlanysyna ýakyndyr. **Meselem:** omur – iş, seslenende, umur sözüne meňzeş ýaňlanýar. Has açyk görnüşi sözüň soňunda gelýär. **Meselem:** do – iki, to – sen. Hil taýdan durnukly дәl hem bolsa pars dilin-

de «o» sesi rus dilindäki «o» sesiniň «a» diýlip okalysy ýaly üýtgemeyär.

SEKIZINJI DERS

«P» çekimsizi

«P» – dodak bilen dodagyň degmegindäki ýapyk (dymyk) çekimsiz sesdir. Pars diliniň «p» sesi rus diliniň «p» sesinden dem alyş we çykarylyş usuly bilen tapawutlanýar, esasan hem, çekimli sesleriň önünde gelen wagty. Çekimsizleriň önünde gelen wagty dem çykaryş köp duýulmaýar.

«K» we «G» çekimsizleri

Çekimsiz «K», «G» sesler hem açyk, hem dymyk seslidirler, diliň orta ýagdaýynda kentlewük bilen diliň bir-birine degmegi arkaly seslenýän çekimsiz sesdir. Olaryň ýumsaklygy diliň ortasynyň kentlewüge degip ses döretmegindedir. Ol ýumsaklyk, esasan hem sözleriň soňunda gelen wagty duýulýar. *Meselem:* ýek – bir, säg – it. Çekimlileriň önünde gelen wagty hem ýumsaklyk duýulýar. *Meselem:* kin – ýigrenç, gisu – örülen saç, gerd – togalak we ş.m. Diliň yzky ýagdaýynda seslenýän «k», «g» sesler gatylygy bilen seslenýärler. *Meselem:* kar – iş, gam – ädim, kur – kör, gur – gör we ş.m.

«Ş» we «S» çekimsizleri

Bu sesler iki fokusly, dymyk we açyk sesli çekimsizlerdir. Bu sesleriň rus harplarynyň sesinden üýtgeşikligi diliň ortaky bölegi ýokarky kentlewüge

degýär, rus dilinde bolsa diliň yzky bölegi kentlewüge degýär. Pars dilinde şonuň üçin «ş» we «s» sesler bir-neme ýumşak seslenýärler.

«L» çekimsiz

«L» sesi – diliň öň ýagdaýynda, gapdaldan çykýan ysgalaňly (şelewoý) çekimsizdir. «L» harpy seslenen-de diliň uýy ýokarky kentlewügiň öň bölegine direlýär, dil aşak sallanan ýagdaýda, diňe diliň orta bölegi kentlewüge baka galan ýagdaýynda seslenýär. Pars «L» sesi rus «L» sesine meňzeşräk, emma ondan birneme gaty seslenýär. Pars «L» sesine nemes we fransuz dillerinde meňzeş sesler bar.

«Ç» we «J» çekimsizleri

«Ç» we «J» sesler hem dymyk, hem açyk, diliň öň ýagdaýynda, ysgalaňlydyr (şelewoýdyr). Ol başda degşikli (smyçnyý), soňunda ysgalaňly (şelewoý) bolýar. Şol sebäpden hem ýumşak eşidilýär. «Ç» sesi pars, türkmen hem-de rus seslerine meňzeşdir. «J» sesi rus dilinde ýokdur, ol türkmen sesi bilen birdir (ol ses italýan we inlis dillerinde hem bar).

«Ý» çekimsizi

«Ý» sesi diliň orta beýikliginde döreyän, sükeş, açyk çekimsizdir. Ol rus we türkmen «ý» sesleri bilen, esasan hem, çekimlileriň önünde gelende birmeňzeşdir. *Meselem:* «ýad», «ýel», «ýug», «ýolka».

Parsça «ý» sesi çekimleriň önünde gelende has batly aýdylýar.

1-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

a) kar, kase, kur, kaka, kodam, käm, barik, nazok, kuçek, pak, pezeşk, nämäk, käbir, kädu, şekäm, doktor, kargär;

b) guş, gur, gorbe, säg, bozorg, geran, ägär, mägär, gärdän, gerdu, gärm, gärma, gisu;

c) şärm, şeş, şäkär, şekäm, şena, şir, şirin, şäm, şoma, şotor, doşmân, muş, guş;

d) lazem, lale, lebas, limu, lule, bala, golule, gol, alman, alu, pul, şekl, kelas;

e) çe, çeşm, çera, çit, çärm, çane, gäç;

ä) ja, inja, anja, koja, jan, jäwan, däräje, käj;

f) ýek, ýa, aýa, saýe, besýar, aýände, paýdar, paý, ruý, jaý, çay.

Ýat tutmak üçin sözler

◆	I – şir	–	şir (ýolbars)	kar	–	is
	II – şir	–	süýt	kargär	–	işçi
	III – şir	–	suw krandy	guş	–	gulak
	muş	–	syçan	şirin	–	şirin, süýji
	sal	–	ýyl, ýaş	kelas	–	klas
	kudäk	–	çaga	pul	–	pul
	keşwär	–	ýurt	ja	–	ýer (belli bir ýer)
	şotor	–	düýe	çeşm	–	göz
	guş	–	et (mal eti)			

Ýatlaň!

- ◆ **sälam äleýkom** – salawmäleýkim, salamälik
bäs äst – boldy, besdir, ýeterlik boldy
kafist – boldy, besdir, ýeterlik boldy

«T» we «D» çekimsizleri

«T», **«D»** sesler diliň ön hataryndaky, degşikli (smyçnyý), açyk we dymyk çekimsizlerdir. Bu harplary

seslendirende diliň uýy, birinji ýarymynyň üsti biraz galyp we ýokarky dişiň ön tarapyna gelýär. Açyk ses «t» biraz demin güýji bilen ýaňlandyrylýar, esasanam, çekimlileriň önünden gelende duýulýar. Haçan-da tutuk yşgalaňlylaryň (şelewoýlaryň): «s», «f», «ş», «h» harplaryň soňundan gelende «t» sesiniň demin güýji bilen döreyşi ýitip gidýär.

Sesli çekimsiz «d», ähli pars dilindäki çekimsizler ýaly dem almadyk ýagdaýda seslenýär (без дыхания).

Pars diliniň «d», «t» sesleri beýleki çekimsizler ýaly çekimlileriň önünde ýumşak aýdylman, esasan hem, «i» çekimli sesiň önünde gaty ses bilen ýaňlanýar.

Sözün soňundaky açyk sesleriň aýdylysy

Pars dilindäki ýaňlanýan çekimsizler sözüň soňunda hem özleleriniň ses ýaňlanmasyny ýitirmeýärler we dymyk sese öwürülmeýärler. Rus dilinde bolsa tersine. **Meselem:** rus sözi «низ» – aşak we pars sözi «niz» – şeýle hem.

Goşalanýan çekimsizler hem sözüň soňunda öz ýaňlanyjy ses güýjüni ýitirmeýärler. **Meselem:** sädd – päsgel (böwet) – ikinji «d» has ýaňlanyp aýdylýar, pars sözi säd – ýüz (san), «d» sesi birneme tutuk eşidilýär.

Ýaňlanýan pars çekimsizleri sözüň soňunda tutuk sese öwürülýär – eger olar tutuk çekimsiz sesden soň gelseler. **Meselem:** äsb – at – äsp diýip seslendirýäris; käsb – kesp, kär – käsp diýip seslendirýäris. Eger şeýle sözleriň yzyna söz ýasaýjy goşulma goşuylsa, ol hem çekimli harpdan başlansa, onda ahyrky çekimsiziň ýaňlanyp çykmak ukyby güýçlenýär. **Meselem:** äsb → äsban – at (çapylýan at) – atlar.

2-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

a) nou, dour, eýwan, beýt, key, meýl, peýman, meýmun, peýrou, dou;

b) täbrik, tejarät, terän, terýak, teke, tuti, tour, tir, tire, tim, zesti, dusti, douläti, pustin, pästi, dorosti;

ç) desambr, del, dir, diruzi, diwar, diwari, dinar, şadi, azadi, digär, dikte;

d) ab, läb, şäb, bäd, ard, gärd, särd, märd, jeld, gaw, baz, boz, aşpáz, dig, säg, bozorg, ruz, emruz, deraz, tärtib.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ dorost	– dogry	miz	– stol
boländ	– beýik	tuti	– toty
radio	– radio	säg	– it
äsb	– at	märd	– erkek adam
ketab	– kitap	därs	– ders, sapak
gaw	– sygyr	medad	– galam
to	– sen	diwar	– diwar

Ýatda saklaň!

- ◆ **befärmaid** – baş üstüne
tekrar konid – gaýtalaň
benesinid ýa-da beşinid – oturyň
boländ beguýid – belent ses bilen aýdyň, sesli gürläň
dorost-äst – dogry, takyk
kamelän dorost-äst – örän dogry

Pars dilindäki çekimsizleriň goşalanmagy

Çekimsizler sözüň soňunda we ortasynda iki sesiň aralygynda goşalanýarlar. Çekimsizler goşalanyp gelip, sözüň manysyny üýtgetmek üçin hyzmat edýärler. **Meselem:** bänä – bina we bänna – kerpiç örüji. Iki çekimsiz harp hem goşulyp gidýän ses bilen seslendirilýär, emma biraz uzaldylp seslendirilýär.

Dymyk sesli çekimsizlerin açyk sesli çekimsizlerin öňünde gelip seslenişi

Pars dilinde dymyk sesli çekimsizler açyk sesli çekimsizlerin öňünden gelip seslenende açyk ses bermeyär, rus dilinde bolsa açyk ses berýär. **Meselem:** ot-del – diýen söz addel diýlip seslendirilýär, wokzal – wagzal diýip seslendirilýär.

Meselem: nesbät – barasynda; äfzudän – ösmek, artmak, goşmak, köpelmek; şärtbändi – jedel; bu ýerde: «s», «f», «t» takyk sesler bilen okalýarlar.

DOKUZYNJY DERS

Çekimlilerin ýazuwda görkezilişi

Arap-pars elipbiýinde diňe 3 çekimli ses harp bilen aňladylýar: ا – و – ی. Bularyň hem ikisiniň her birisi – üç sesi berýär: و = «u», «ou», «w»; (diňe iki sany do, to diýen sözüň soňunda «o» sesini berýär) ی = «i», «eý», «ý». Şeýle bolsa-da, biz elipbiýde gysga (durnuksyz) çekimlileri aňladýan harplara düş gelmedik. Şeýlelikde, 6 çekimli sesden pars dilinde diňe başisi özüniň harp ýazuwyny aňladýar:

«a»	ا	(پا – aýak)	(pa)
«u»	و	(دور – uzak)	(dur)
«i»	ی	(دیر – giç)	(dir)
«ou»	و	(دور – aýlaw)	(dour)
«eý»	ی	(دیر – monastyr)	(deýr)

Şeýlelikde, «u», «ou», «i» sesler we «eý» sesi bir harp bilen aňladylýar. و, ی şol sebäpli hem birmeňzeş ýazylan sözler her dürli okalýar.

Meselem: دور – dur ýa-da dour,

دير – dir ýa-da deýr.

Gysga (durnuksyz) çekimli sesler «ä-a», «e» we «o» hat ýüzünde harplar bilen ýazylmaýarlar (gaty seýrek halatlarda bu düzgün bozulyp hem biler).

Gysga (durnuksyz) çekimli sesleri pars ýazuwynda hat setiriniň üstünde ýa-da aşagynda goýlup aňladýan ýörite bellikler bar. Olar – gysga (durnuksyz) çekimliler, şu aşakdaky bellikler bilen aňladylýarlar we atlandyrylýarlar:

1) –zäbär ýa-da fäthe (durnuksyz) gysga «ä-a» çekimli sesini aňladýar. (دَر – dār – gap); احمق – ahmaq;

2) –zir ýa-da kesre (durnuksyz) gysga «e» çekimli aحمق – ahmaq sesini aňladýar. (دِرَاز – deraz – uzyn);

3) –pis ýa-da zämme (durnuksyz) gysga «o» çekimli sesini aňladýar. (بُز – boz – geçi).

Ýokarky bellikleriň hatarynda ýene bir setiriň ýokarsynda ýazylýan bellik bar, oňa sokun diýilýär we şeýle ýazylýar: --- bu bellik goýlan ýerinde iki harpyň arasynda gysga (durnuksyz) çekimli sesiň ýokdugyny aňladýar. **Meselem:** ببر – bābr – gaplaň. دزد – dozd – ogry.

Bellikler harplaryň aşagynda ýa-da ýokarsynda, şol harpyň soňundan gelýän sesiň çekimlidigini aňlatmak üçin hem goýlup biler we şolaryň manysyny takyklaýarlar.

Meselem: «u» – دور (dur – uzak);

«ou» – و (dour – aýlaw);

«i» – ی (dir – giç, giçki);

«eý» – ی (deýr – monastyr).

Beýle bellikler pars tekstlerinde goýulmaýar. Diňe Ýewropa çapnamalarynda, birnäçe sözlüklerde we okuw kitaplarynda goýlup biler.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we transkripsiýa bilen ýazyň.

دَر – زَن – دِژ – نَثَر – بَرَادَر – بَد – دَنَدان – پَنير – بَدَن
– تَن – زَبان – دَرِيا – زَد – بَدبين

2-nji gönükme. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň («z» sesini ز harpy bilen ýazyň).

Pedär, bädän, bärädär, bärädäri, bäd, tär, näbärd, pir, peýroy, pänir, ziba, bazi, bini, bazar, bazu, zanu, pa, zän, dinar, ruz, pätu, dändan, tän, zäban, näsr, por, därýa, noy.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ پَنير	pänir	– syr, peýnir
بدن	bädän	– beden, endam
تن	tän	– ten, beden, endam
نثر	näsr	– kyssa
درِيا	därýa	– deňiz
پر	por	– doly (çaýdan doly käse)
نو	now	– täze
زبان	zäban	– dil (dürli manylarda)
روز	ruz	– gün (bir gün, iki gün...)
ديروز	diruz	– düýn

زرد	zärd	– sary
تند	tond	– çalt, tiz,
پير	pir	– garry (adama we jandara degişli)
زر	zär	– gyzyl, altyn

Ýatda saklaň!

- ◆ bāle – hawa
nā – ýok
ājāle näkonid – howlukmaň, gyssanmaň
fekar konid – pikirleniň, oýlanyň.

«H» sesi we «ه» (hā-ýe-hāwwāz) harpy

«H» sesi ygalaňly (şelewoý), bir fokusly (odnofokusnyý), dymyk çekimsizdir. Bu ses türkmen, iňlis we nemis dillerinde hem bardyr. «H» sesi pars sözünüň soňunda, esasan hem, çekimliden soň has ses-siz ýaňlanýar. **Meselem:** kuh – dag, rah – ýol we ş.m. «H» sesi örän dymyk seslenýär.

«ه» (ha – ýe-hāwwāz) harpy beýleki pars harplaryna meňzeş däldir. Öz ýazylyş ýerleri boýunça – aýratyn, sözüň başynda, ortasynda we soňunda gelende ýazylyşy boýunça bir-birine meňzemeýär. **Meselem:**

Sözüň ahyrynda	Sözüň ortasynda	Sözüň başynda	Özbaşdak
ه	ه	ه	ه

Bu harplaryň ýazmaça görnüşleri basmaça ýazuw görnüşlerinden doly üýtgeşikdir (sözüň ahyryndaky görnüşinden başgasy). **Meselem:**

Sözüň ahyrynda	Sözüň ortasynda	Sözüň başynda
د	ر ه	ر ه

3-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

här, har, siyah, bahar, nahar, mah, hiç, mahi, kuta, pirahän, rubah, rah, rahrou, dahan, hawa, honär, tänha, kolah, deh, däh.

4-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we transkripsiýalaşdyryň.

پیراهن – روباه – دَهان – راهرو – بهار – نهار – راه –
هوا – هُنر – هر – هزار – ده – دِه – بهتر – هَنوز

5-nji gönükme. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň («h» sesi ähli ýerde «h» harpy bilen ýazylýar).

Pirahän, rubah, dahan, rahrou, bahar, nahar, hawa, honär, tänha, behtär, rah, här.

6-njy gönükme. Aşakdaky transkripsiýada berlen sözleri parsça ýazyň («h» sesi «h» harpy bilen, «Z» sesi «ز» harpy bilen aňladylyar).

har – här	bad – bäd
tar – tär	baz – boz
bar – bär	tab – täb
zar – zär	nar – när

Ýat tutmak üçin sözler

◆ پیراهن	pirahän	– köýnek
روپاه	rubah	– tilki
نه	noh	– dokuz
ده	däh	– on
ده	deh	– oba

دھان	dähan	– agyz
بھار	bähar	– bahar
نھار	nähar	– nahar
راہ	rah	– ýol
راھرو	rahrou	– koridor
ھوا	häwa	– howa
	eslah	– düzediş
	negah	– serediş

Ýatlan!

- ◆ häme benewisid – hemmäňiz ýazyň
 eslah konid – dogrulaň, düzediň
 negah konid – serediň, garaň
 sähih äst – dogry, ýalňyssyz
 kamelän sähih äst – bütinleý dogry, örän dogry

ONUNJY DERS

«H» sesi we ح harpy

«H» sesi diliň kömegi bilen, ygşalaňly (şel) ses bilen döreýän dymyk çekimsiz sesdir. Bu ses kiçi diliň uly dil bilen birleşmegi netijesinde döreýän sesdir. Türkmen we rus dillerinde ses dörediji agza diliň yzky bölegi bilen kentlewük bolýan bolsa, onda pars dilinde diliň yzky bölegi bilen kiçi dil hasaplanýar. Pars dilinde ses dörediji howa batly çykýar, onuň çykýan ýoly has dardyr we diliň güýçli titremegine sebäp bolýar. Muňa mysal edip rus «hod» sözünü, türkmen «hem» sözünü we pars «hod» sözünü deňeşdirmek üçin alsak bolar.

«H» sesi öz gapdalyndaky harplaryň sesine, esasan hem, «ä» sesine täsir edýär, çünki ol agyz boşlugynyň has töründe döreýän sesdir.

«H» sesi ön hatardaky çekimlileriň önünde hiç wagt ýumşak aýdylmaýar (hatda «i» çekimliniň önünde hem). «^o» sesi «^h» sesinden güýçli tapawut edýär. Olary pikirlenmän ýerlerini çalyşmaklyk uly ýalňyslyga sezewar edip biler: Mysal edip şu iki sözi getirsek ýerlikli bolar: هر we خر (her we eşek).

1-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

a) ruhnama, mihän, hab, hub, hande, häbär, här, dohtär, sohän, sorh, härab, härej, şuhi, hane, tälh, deräht, hun, säht, näheýr, horäk, tähte, horşid, hali, karhane (h – ^h);

b) här (^h) – här (^o), şah (^h) – şah (^o),

häm (^h) – häm (^o), täht (^h) – täht (ح) «ح»;

kah (^h) – kah (^o), mähsus (^h) – mähsus (ح);

ç) hahär (^h-^o), haheş (^h-^o), sahebhone (ح-^h), miha-häm (^h-^o), mihahi (^h-^o), mihahäd (^h-^o), mihahim (^h-^o), mihahid (^h-^o), mihahänd (^h-^o).

2-nji gönükme. Parsça ýazyň.

Ahu, äjdäha, irad, abi, abýari, ordu, ers, azadi, äbri, äbzar (ج harpy bilen)

Ýat tutmak üçin sözler

◆ här (^h)	– eşek
näheýr (^h)	– ýok
dohtär (^h)	– gyz
härboze (^h)	– gawun

hane (ح)	– öý, jaý
hendewane (ه)	– garpyz
deräht (د)	– bag, agaç, daragt
horus (ه)	– horaz
tähte (ت) (-siýah) (ه)	– tagta (klas tagtasy)
heýli (ه)	– örän
häste (س)	– ýadaw, ýadan
karhane (ك)	– zawod, kärhana
hub (ح)	– gowy
pak	– arassa, päk
bäd	– erbet

Ýatlan!

- ◆ **män ruhnamera dust daräm** – men Ruhnamany gowy görýärin.
tähte (siýah) ra pak konid – klas tagtasyny süpüriň.
befärmaid pa-ýe tähte – baş üstüne, klas tagtasynyň ýanyňa geliň.
heýli hub – örän gowy
besýar hub – örän gowy
häste şodid? – siz ýadadyňyzmy?
bäle, häste şodäm – hawa, men ýadadym.
näheýr, häste näşodäm – ýok, men ýadamadym.

ON BIRINJI DERS

Yzyna harp goşmaýan harplar

Arap-pars elipbiýsinde yzyna harp goşmaýan harplaryň jemi 7 sanydyr:

Olar Ā – ا – «alef», د – «dal», ذ – «zal», ر – «re», ز – «ze», ژ – «že», و – «waw».

Ýokardaky görkezilen ähli 7 harpyň hem ýazmaça görnüşiniň basmaça ýazuw görnüşinden tapawudy ýokdur.

Bu 7 harp öz berýän seslerine görä iki topara bölünýär: bir ses berýän we iki ses berýän toparlar. olardan 5 sanysy: ج – ر – ذ – د – ژ – diňe bir çekimsiz ses berýär:

ر – r, ج – z, ژ – ž, د – d, ذ – z. Galan ikisi: ʾ we و her hili seslenip biler: ʾ – ʾ – alef harpy sözüň ortasynda we soňunda ʾ – ā pars «a» sesini berýär, sözüň başynda gelende, alefiň maddasyz görnüşinden peýdalanylýp gysga çekimli: e, ä-a, o sesleri berýär. و – harpy bolsa: – «w», «u», diftong – «ou» we sözüň soňunda (diňe iki sözde – do, to) – «o» seslerini berýär, çekimli «ā»-dan soň «و» (waw) harpy hemişe «w» sesini berýär. «waw» harpy sözüň ortasynda we soňunda hemme üç sesi hem berip biler.

1-nji gönükme. Aşakda berlen sözleri birnäçe gezek gaýtalaň.

a) şakk-şek, şeddät-güýç, tebbi-tebigy, bänna-kerpic örüji;

b) äfzudän, äfzaýes, älefba, nesbät, ýekja we ş.m.

2-nji gönükme. Okaň we transkripsiýa geçiriň.

زار، راز، دار، داد، را، راد، دارا، واز، وادار، واو، دادار

3-nji gönükme. Aşakdaky sözleri arap-pars harplarynda ýazyň. dur, dud, rud, dour, ruz, zud, zur, dāru, rāz, dādār (bu sözlerde «z» sesi «ز» – ze harpy bilen aňladylýar)

4-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

kār – kār	āmāde – āmāde
kārd – kārd	nām – nām
tār – tār	zār – zār
bār – bār	bād – bād

Ýat tutmak üçin sözler

◆ däftär	– depder	kārd	– pyçak
pānjäre	– penjire	kuze	– küýze
āsmān	– asman	sib	– alma
bäççe	– çaga	golābi	– armyt
däst	– el (penje)	gusfänd	– goýun
dästkes	– ellik	fil	– pil
doşäk	– düşek	gorg	– möjek
pätu	– odeýal	alefbā	– elipbiý

Ýatda saklaň!

- ◆ **därs tämām şode-äst** – sapak gutardy
därs şoru şode-äst – sapak başlandy
benewisid – ýazyň
bebinid, dorost-äst? – serediň, dogrumy? (ýazylany)
guş konid – diňläň
dorost nist – dogry däl

ON IKINJI DERS

Arap-pars elipbiýindäki yzyna harp goşýan harplar

Bu harplar özünden öndäki harplara goşulyp, özünden soň gelýän harplara hem goşulyp ýazylýarlar, olaryň sany ýigrimi baş harpdyr. Emma on birinji dersdäki ýatlanyp geçilen, yzyna harp goşmaýan ýedi harpyň öz yzyna harp goşmaýandygy üçin, haçan-da ol harplar bularyň önünden gelende, olar bilen gosulman ýazylýarlar. Bu harplaryň ýazuwda dört görnüşi bardyr: özbaşdak, sözüň başynda, ortasynda we soňunda ýazylýan görnüşleri. Olaryň köpüsi iki bölekden ybaratdyr: esasy bölekden we çyzykly bölekden. Bu harplar dört görnüşlidirler we dört görnüşiniň hem özara bir-birine we beýleki harplar bilen meňzeşliginde birnäçe

toparlara bölüp, birnäçe derslerde seredip geçëris. Bu dersimizde özleriniň ýazylyslary boýunça meňzeş, emma nokatlarynyň sany we goşulýan ýeri bilen tapawutlanyp, birinji topary düzýän dört harpa seredip geçeliň.

«ث، ت، پ، ب» – harplary

Bu harplardört ýazuw görnüşlidirler we iki bölekden ybaratdyrlar. Bu harplar diňe nokat sanlary we olaryň ýerleşýän ýerleri boýunça bir-birinden tapawutlanýarlar: ب، پ، ت، ث. Bu harplaryň ýazuwynda özbaşdak we sözüň soňunda ýazylýan görnüşleri birmeňzeşdir. Sözüň soňunda ýazylýan görnüşi özüniň önünden gelýän harpa goşulyp ýazylýar we özünden öňdäki harpy goşmak üçin goýulýan uçjagaz bilen tapawutlanýar. **Meselem:** özbaşdak görnüşi ب، پ، ت، ث we sözüň soňunda gelýän görnüşi ب، پ، ت، ث.

Bu harplaryň sözüň başynda we sözüň ortasynda gelýän görnüşleri hem özara meňzeşdirler, diňe sözüň ortasynda gelýän görnüşi özünden öňdäki harpy goşmak üçin goýulýan uçjagaz bilen tapawutlanýar. **Meselem:** sözüň başynda gelýän görnüşi ب، پ، ت، ث we sözüň ortasynda gelýän görnüşi ب، پ، ت، ث.

Bu harplaryň ýokarda edilen tarypyny çyzgy ýüzünde göreliň:

ahyrda	ortada	başda	özbaşdak
بـ	بـ	بـ	بـ
پـ	پـ	پـ	پـ
تـ	تـ	تـ	تـ
ثـ	ثـ	ثـ	ثـ

Bu harplaryň ýazmaça görnüşleri basmaça ýazuw görnüşleri bilen birmeňzeşdir, diňe ýazmaça görnüşleri biraz dikligine uzaldylyp ýazylyar. Pars hat ýazuwynda setirden-setire bogna bölüp geçmek düzgüniniň ýoklugy sebäpli, ýazylanda setiriň soňunda, setiri dolmak üçin bu harplar biraz uzaldylyp ýazylmagy mümkin. Bu harplaryň her biri belli bir çekimsiz sesi berýär: ب – b, پ – p, ت – t, ث – s.

ON ÜÇÜNJI DERS

«ح-خ-ج-چ» – harplary

«ح-خ-ج-چ» – harplary hem dört görnüşlidirler we iki bölekden durýarlar: esasy bölegi we çyzykly bölegi. Şu harplaryň esasy bölegi ähli ýazuw görnüşlerinde saklanýarlar, çyzykly bölegi bolsa diňe harplaryň aýry we sözüň soňunda ýazylan görnüşinde öz görnüşlerini saklaýarlar.

ahyrda	ortada	başda	özbaşdak
ج	ـج	جـ	ج
چ	ـچ	چـ	چ
ح	ـح	حـ	ح
خ	ـخ	خـ	خ

«ح-خ-ج-چ» – harplaryň her biri aýry bir çekimsiz sesi berýärler: «h», «x», «j», «ç».

Bu harplaryň we ähli beýleki dört görnüşli harplaryň aýry we sözüň soňunda ýazylyan görnüşleri birmeňzeşdir, diňe soňunda ýazylyan görnüşi özünden öňdäki harpy goşmak üçin goýulýan ucjagaz bilen

tapawut edýär. Başda we ortada ýazylýan görnüşleri hem meňzeşdir, ortada ýazylýan görnüşi özünden öňdäki harpy goşmak üçin goýulýan uçjagaz bilen tapawutlanýar.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri arap-pars harplarynda ýazyň.

jib, bohari (خ bilen), çay, nohud (خ bilen), jouhär (ه bilen), jurab, häwij (ه bilen), pänj, hawär (خ bilen), jänub, hezb (ح we ج bilen), heýwan (ح bilen), bahtär (خ bilen), jäwan.

2-nji gönükme. Aşakdaky sözleri arap-pars harplarynda (astyn, üstünsiz) ýazyň («z» sesi «ز» harpyny aňladýar).

har – här (خ)	harej – härj (خ bilen)
çap – çäp	baht – bähht (خ bilen)
zar – zär	hübär – ähbar (خ bilen)
cub – çap	

Ýat tutmak üçin sözler

♦ جوراب	– jurab	– jorap
چتر	– çätr	– saýawan (zontik)
هویج	– häwij	– käsir
چوب	– çub	– taýak
پنج	– pänj	– bäs
جوان	– jäwan	– ýaş juwan, yetginjek
جوهر	– jouhär	– syýa
جواب	– jäwab	– jogap
حيوان	– heýwan	– haywan
آخر	– aher	– soňky, soňy, ahyry
اول	– äwwäl	– birinji, başy, başdan
خاور	– hawär	– gündogar
باختر	– bahtär	– günbatar
حزب	– hezb	– partiýa (syýasy)

Ýatda saklaň!

- ◆ **behanid** – okaň
boländ behanid – (sesli) gaty okaň
jäwab bedähid – jogap berin
käleme-ýe aher ra tekrar konid – soňky sözi gaýtalaň
hoda hafez – sag boluň (hoşlaşyk pursaty)
märhämät (-e şoma) ziýad – sag boluň (hoşlaşyk)

«G» sesi

«G» sesi diliň kömegi bilen döreyän, ýiti sesli çekimsiz sesdir. Onuň iki görnüşi bar: Yşgalaňly we degsikli. Yşgalaňly: çagu – pyçak, çakgy (kard), ärgam – sanlar, egdamat – iş çäreleri, gänd – gant, şeker; gazi – kazy, sudýa we ş.m. Ahyrda: olag – eşek; mäşg – gönükme. Çekimsiz sesiň önünde tutuk ses berýär: wägt – wagt.

a) «ğ» yşgalaňly (şelewoý) görnüşi: agaz, çogondär, aga, bägdad, nogre, mägam, aguş;

b) «ğ» degsikli (smyçnyý) görnüşi: gänd, gäbl, geýçi, ganun, guri, goul, gali;

c) «ğ» sözüň ahyrynda yşgalaňly (şelewoý) ýa-da degsikli (smyşnyý) görnüşleri: bärg, bag, çerag, çag, otag, färg, olag;

d) «ğ» sesi dymyk çekimsizleriň önünden gelen-de «x» sesi ýaly esidilýär: rägs, wägt, nogte, egtesad, tägsim.

ON DÖRDÜNJI DERS

«ف» we «ق» harplary

«ف» we «ق» harplar iki bölekden ybaratdyr: esasy «ف، ق» (diňe olaryň nokat sany deň däl) we çyzyk görnüşli bölegi (biraz üýtgeşikligi bar). Esasy bölegi

hemme görnüşlerde saklanýar. Çyzykly bölegi diňe aýry ýazylanda we sözüň ahyrynda öz görnüşlerini saklaýarlar.

ahyrda	ortada	başda	özbaşdak
ف	ف	ف	ف
ق	ق	ق	ق

Bu harplaryň ýazmaçasy basmaça görnüşinden tapawut etmeýärler. «ف» – harpy çekimsiz «f» sesini, «ق» harpy bolsa çekimsiz «g» sesini berýär.

1-nji göňükme. Aşakdakylary okaň («g»-sesi «ق» harpyny aňladýar).

a) «g» sesiniň ysgalaňly (şelewoý) görnüşi: gaz, çogondär, aga, bägdad, nogre, mägam, aguş;

b) «g» sesiniň degşikli (smyçnyý) görnüşi: gänd, gäbl, geýçi, ganun, guri, goul, gäläm, gäli;

c) «g» sesiniň sözüň soňundaky ysgalaňly (şelewoý) we degşikli (smyçnyý) görnüşleri: bärg, bag, çerag, çag, otag, färg, olag;

d) «g» sesiniň çekimsizleriň önünden gelip «x» ýaly seslenişi: rägs, wagt, nogte, egtesad, tägsim.

2-nji göňükme. Okaň we aşaky sözleriň transkripsiyasyny ýazyň.

فَنجَان، قورى، قِيچى، دِهقان، فردا، برق، قَند، قَندان، بَرَف،
وَقْت، قانون، فرق .

3-nji göňükme. Aşakdaky sözleri pars harplarynda ýazyň («g» – sesi «ق» harpyny aňladýar).

gänd, gändän, bärff, färdä, gāyeg, fenjān, guri, räfig, geýçi, bärg, dehgan (◦ bilen), āgā, gānun, çag.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ دهقان	–	dehgān	–	daýhan
رفیق	–	rafig	–	ýoldas
قایق	–	gāýeg	–	gaýyk
فنجان	–	fenjān	–	käseçe
قیچی	–	geýçi	–	gaýcy
قند	–	gānd	–	gantdan, gant guty
قندان	–	gāndān	–	gantdan
قوری	–	guri	–	çäýnek
برف	–	bārf	–	gar
آفتاب	–	āftāb	–	gün
فردا	–	fārdā	–	ertir
		galam	–	hat ýazýan ruçka
		gāşog	–	çemçe
		boşgāb	–	tarelka
		bāg	–	bag

Ýatda saklaň!

- ◆ rofägā – ýoldaşlar (ýüzlenilende)
 bebinid çetowr äst – serediň, nähili (ýazylypdyr)?
 bā gälām benewisid – ruçka bilen ýazyň!
 bā medad nänewisid – galam bilen ýazmaň!

ON BÄŞINJI DERS

«س» — «ش» harplary

«ش» we «س» harplar hem iki bölekden durýarlar: esasy we çyzykly. Ikinji bölegi diňe özbaşdak we sözün soňunda gelen wagty doly görnüşinde ýazylýarlar.

Bu harplaryň ýazmaça görnüşi:

ahyrda	ortada	başda	özbaşdak
سر	م	ب	س
شر	ش	ش	شر

Bu harplaryň basmaça ýazuw görnüşü:

ahyrda	ortada	başda	özbaşdak
س	س	س	س
ش	ش	ش	ق

«س» – harpy çekimsiz «S» sesini berýär,

«ش» – harpy çekimsiz «Ş» sesini berýär.

«ص» we «ض» harplary

Bu harplar hem iki bölekden durýarlar. Esasy «ص» we «ض» bölegi. Esasy bölegi hemme görnüşlerde gaýtalanýar. Harplaryň ikinji bölegi aýrallykda hem-de sözüň ahyrynda ýazylýarlar, başda we ortada ikinji bölegini ýitirýärler. Bu harplaryň ýazmaça görnüşini bilen basmaça ýazuw görnüşini birmeňzeşdir. Bu harplaryň her biri aýry bir çekimsiz sesi berýär: «ص» – «s», «ض» – «z».

1-nji gönükmä. Aşakdaky sözleri okaň we traskripsiýada ýazyň.

- (a) فارسی – شیرین – پس – دوش – بس – بسیار – پاریس – سر –
دانشیار – شیر – دست – پوست – شش – دوست
- (b) صابون – صدا – صد – راضی – صحیح – شخص – اشخاص –
تصویب

2-nji gönükmä. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň.

- a) («s» – sesi – «س» – harpyny aňladýar, «z» – sesi «ز» – harpyny aňladýar):

şir, şeş, asan, sär, dust, besýar, şirin, päs, pesär, pişani, şotor, äsb, дәst, sib, su, särd;

b) («s» – sesi «ص» harpyny aňladýar, «z» – sesi «ض» harpyny aňladýar, «h» – sesi «ح» harpyny aňladýar):
sabun, razi, säd, seda, şähs, äşhas, täswir, täswib, surät.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ سر	–	sär	–	kelle
آسان	–	asan	–	aňsat, ýeňil
دوست	–	dust	–	dost
صابون	–	sabun	–	sabyn
سیر	–	sir	–	sarymsak
سیر	–	sir	–	dok
ترش	–	tors	–	tursy
سرد	–	särd	–	sowuk
دانشجو	–	daneşju	–	talyp
دانشیار	–	daneşýar	–	mugallym (ýa-da ýokary okuw mekdebinde)
صدا	–	seda	–	ses
پسفردا	–	päsfärda	–	birigün
سرخ	–	sorh	–	gyzyl
استراحت	–	esterahät	–	dynç

Ýadyňyzda saklaň!

- ◆ **däftärhaýetan ra be män bedähid** – depderleriňizi maňa beriň.
dorost neweştid – dogry ýazdyňyz
gälät neweştid – nädogry ýazdyňyz
gälät äst – nädogry, ýalňys
çerag ra rousän konid – cyrany ýakyň
çerag ra hamuş konid – cyrany öçüriň

ON ALTYNJY DERS

a) «ک» – «گ» – harplary

«ک – گ» – harplary hem beýleki harplar ýaly iki bölekden ybaratdyr. Esasy «ک، گ» we çyzykly bölekler. Esasy bölegi hemme görnüşlerde saklanýarlar, çyzykly bölegi bolsa diňe aýratynlykda we sözüň ahyrynda ýazylýarlar.

Bu harplaryň ýazmaça görnüşi basmaça ýazuw görnüşi bilen birmeňzeşdir. Olar diňe alef harpynyň önünde gelende biraz görnüşlerini üýtgedýärler – گ = آ – گا – , ک = آ – کا.

«ک» – harpy «k» sesini, «گ» – harpy «g» sesini berýär.

ahyrda	ortada	başda	özbaşdak
ک	ڪ	ك	ک
گ	گ	گ	گ

b) «ل» – harpy

«ل» – harpy hem iki bölege bölünýär – esasy we çyzykly bölekler. Esasy bölegi setiriň yokarsynda ýerleşýär we *alef* harpynyň maddasyz görnüşini ýatladýar. Diňe *alefden* tapawudy özünden soňky harplar bilen elmydama birleşip ýazylýar. Ikinji – çyzykly bölegi bolsa, setiriň aşagyna geçip gidýär, yzyndan harp goşup ýazylanda bolsa ýitip gidýär.

«ل» – harpy *alef* harpy bilen birleşende şeýle görnüşi berýär: لا.

«ل» – harpynyň ýazmaça görnüşi we basmaça ýazuw görnüşi birmeňzeşdir. Diňe «ک» we «گ» harplary

«ل» – harpynyň önünden gelende *alef* harpy bilen gelen görnüşine meňzeşdir:

گل کل

«ل» – harpy çekimsiz «L» sesini beryär.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we transkripsiyada ýazyň:

a) کار، کتاب، کجا، گاو، گوشت، کارگر، کوچک، کشور، گران، گرگ، کودک، سیگار، گوسفند، سگ، دستکش، کارد.

b) صندلی، پلنگ، گلابی، کلاس، پول، سال، فلفل، حالا، صلح، کلاه، کالا، فیل.

2-nji gönükme. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň («s» – sesi «س» harpy bilen aňladylyr).

a) sigar, kudäk, gusfänd, säg, dästkeş, doşäk, kard, keşwär, kuçek, kargär, guşt, gerd, kar, bozorg;

b) sändäli (ص – bilen), golabi, gol, kolah (ه – bilen), pul, sal (س – bilen), päläng, hala (ح – bilen), fil, kelas (س – bilen).

Ýat tutmak üçin sözler

◆ صلح	–	solh	–	parahatçylyk
کلاه	–	kolah	–	telpek, tahýa we ş.m.
گل	–	gol	–	gül, bāgül
گل	–	gel	–	laý, palçyk
حالا	–	hala	–	hāzir
بزرگ	–	bozorg	–	uly
کوچک	–	kuçek	–	kiçi
بلند	–	boländ	–	beýik, uzyn
پست	–	päst	–	pes
کوتاه	–	kutah	–	gysga
آلو	–	alu	–	garaly
آلبالو	–	albalu	–	ülje
زردالو	–	zärdalu	–	erik
گیلاس	–	gilas	–	çereşnýa
تلخ	–	talh	–	ajy

Ýatlan!

- ◆ **dikte benewisim** – ýazdyrma ýazalyň
- tekrar konid** – gaýtalaň
- tekrar konäm?** – gaýtalaýynmy?
- esterahät konid** – dync alyň
- tärjome konid** – terjime ediň

ON ÝEDINJI DERS

«N» harpy we «Ñ» sesi

Pars dilindäki çekimsiz «N»-harpy birnäçe görnüşlerde seslenýär. Onuň esasy görnüşi – «n» – sesi diliň ön ýagdaýynda seslenýän sesdir, ol diliň ujunyň ýokarky dişleriň ýokary bölegine direlip seslendirilýän sesdir. «N» harpy seslendirilende ýokarky kentlewige birneme ýokarladylyr we howa burun boşlugyndan çykarylýar. «N» harpynyň bu görnüşi çekimlileriň önünden gelende duş gelýär. Diliň ön ýagdaýynda seslendirilýän görnüşi gatylykda seslenýär.

«E», «ä» çekimlileriň we «eý» diftongyň önünden gelende «n» sesi ýumşamaýar, emma «i» çekimli sesiň önünde az-kem ýumşaýar. «N» sesiniň diliň orta ýagdaýynda seslenýän görnüşi «k», «g» çekimsizleriň, kähalatlarda bolsa «ç», «j» çekimsizleriň önünde gelende duş gelýär. «Ñ» sesi diliň orta beýikligi ýokarky gaty kentlewüğe degmegi bilen seslenýär. Bu ýumşak görnüşdir. Bu görnüşde ýumşak kentlewükden aşak goýberlen ýagdaýynda, howa hem burun boşlugyndan çykýan ýagdaýda seslendirilýär.

«Ñ» sesiniň diliň yzky ýagdaýynda seslenýän görnüşi «k» we «g» çekimsiz sesleriň önünden gelende gatylyk ýagdaýynda seslendirilýär. Bu ýagdaýda diliň

yzky bölegi kentlewügiň gaty bölegine direlen ýagdaý-da seslenýär we howa burun boşlugyndan çykýar.

«Ñ» sesiniň diliň yzky ýagdaýynda seslenýän görnüşi hem gatylyk ýagdaýynda seslenýär. **Meselem:** çäňgal, eňgelab. Bu sesiň türkmen elipbiýinde aýratyn harpy bar, rus dilinde bolsa beýle harp hem ýok, ses hem ýok.

1-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

a) «N» sesiniň diliň ön ýagdaýynda seslendirilýän görnüşi: nan, nam, iran, zanu, sändäli, pişani, hämin, män, şirin;

b) «N» sesiniň diliň ortasynda seslendirilýän görnüşi: pänjere, päläng, fenjan, säng, jäng, räng, sängin, tänk, tofäng, ränj;

c) «N» sesiniň diliň yz ýagdaýynda seslendirilýän görnüşi: ängur, ängöş, ängöşär, çäňgal, engelab, engelabi.

2-nji gönükme. Okaň we transkripsiyada ýazyň.

طاس، اطو، طرف، ظرف، لطف، طول، بطری، طوطی، ربط، نظر، طن، نظامی، مار، نام، ماء، مادر، شما، زمین، موش، چشم، میز، میمون، آسمان، میل، منزل، نمک، گرم، دم، دام، شرم، شام، گم.

3-nji gönükme. Aşakdaky sözleri pars elipbiýinde ýazyň.

a) («t» sesi «ط» harpy: «z» sesi «ظ» harpy bilen ýazylýar) tuti, tas, («س» harpy bilen) tefl, tufan, wätän, näzär, hotut, botri, otu, zärf, räbt, täräf, ätraf;

b) meýmun, madär, medad, çeşm, mu, miz («ز» harpy bilen), gäläm (g-ق), şam, dom, muş, zämin («ز» harpy bilen), şoma, nam, nezami («ظ» harpy bilen), asman («س» harpy bilen), mar, mänzel («ز» harpy bilen), nämäk, bam, meýl, dam, gärm.

ON SEKIZINJI DERS

«ط, ظ» we «م» harplary

a) «ط» we «ظ» harplarynyň beýlekilerden (öz yzyndan harp goşýan harplardan) üýtgeşikligi, onuň hem ikinji ýarymy ýa-da çyzykly bölegi ýok we hemme ýagdaýlarda birmeňzeş ýazylýarlar. Bu harplaryň ýazmaçasy basmaça ýazylyşyndan üýtgemeyärler. «ط» – harpy çekimsiz «t», «ظ» harpy çekimsiz «z» seslerini berýärler;

b) «م» – harpy hem iki bölekden durýar. Esasy bölegi – bu hemme ýagdaýlarda gaýtalanýar, ikinji bölegi – çyzykly bölegi – setiriň aşagyna düşüp ýazylýan bölegi – başda we ortada öz görnüşini ýitirip gelýär.

«م» – harpy çekimsiz «m» sesini berýär.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri pars elibiýinde ýazyň (astyn-üstünsiz, «t» sesini «ت» harpy bilen, «h» sesini «خ» harpy bilen).

gard – gärd – gerd	ketab – kateb
nam – näm	kala – kolah
gol – gel	rah – roh
tar – tur – tir – tär	

Ýat tutmak üçin sözler

◆ انگور	– ängur	– üzüm
انگشت	– ängost	– barmak
چنگال	– çäňgal	– çarşak
میمون	– meýmun	– maýmyn
تفنگ	– tofäng	– tüpeň
اطو	– otu	– ütük (utýuk)
سطل	– sätl	– bedre
طشت	– täšt	– legen

قطار	– gätar	– otly, poýezd
طاوس	– tawus	– tawus
شمال	– şemal	– demirgazyk
جنوب	– jänub	– günorta
اطاق	– otag	– otag
انقلاب	– engelab	– yňkylap (rewolýusiýa)
زنگ	– zäng	– jaň

Ýatda saklaň!

- ◆ **zäng zäde-änd** – jaň kakdylar.
zäng näzäde-änd – jaň kakmadylar.
därs ra hazer kärdid? – sapagy taýynladyňyzmy?
bäle, därs ra hazer kärdäm – hawa, sapagy taýynladym.
näheýr, därs ra hazer näkärdäm – ýok, men sapagy taýynlamadym.
newešte-id – siz ýazdyňyzmy?
bäle, newešte-äm – hawa, men ýazdym.
näheýr, nänewešte-äm – ýok, men ýazmadym.

ON DOKUZYNJY DERS

«ع» we «غ» – (eýn-aýn we geýn-gäýn) harplary

Bu harplar hem iki bölekden durýarlar: esasy we çyzykly. Esasy bölegi aýrallykda we başda gelende birmeňzeş ýazylýar: Ortada we ahyrda gelende hem birmeňzeş ýazylýar: Çyzykly, ikinji bölegi bolsa diňe aýrallykda we soňunda gelende ýazylýarlar. Ýazmaça görnüşi bilen basmaça ýazuw görnüşiniň arasynda uly bir tapawudy ýokdur.

«غ» – geýn-gäýn harpy çekimsiz «ġ» sesini berýär.

«ع» – eýn-aýn harpynyň seslenişi, okalysy üýtgesikdir. Bu harp arap dilinden pars diline geçen sözlerde ýazylýar. Bu harp ýazuwda ýazylsa hem sesde köplenç ýaňlanmaýar. Bu harpyň beýleki harplar ýaly

doly ähmiýetli sesi ýokdur, ýazmaçasy okalanda damak boşlugynda sesiň biraz säginmekligi arkaly aňladylýar. Bu harpyň sözüň başynda, ortasynda we soňunda gelen ýagdaýlarynda seslenişine mysal getireli:

1) bu harp sözüň başynda gelende hiç hili ses bilen ýaňlanmaýar: عالم – alem – alym. علم – elm – ylym. عمر – omr – ömür we ş. m. Söz şol harpyň yzyndaky ses bilen seslendirilip başlanýar.

2) bu harp ortada gelende bolsa gapdalynda gelen harplara görä dürli-dürli sesler bilen aňladylýar:

a) iki çekimliniň ortasynda gelende şeýle ses üýtgemesini berýär: ساعت – saät – sagat. ساعى – sai – ünüsli, aladaly adam;

b) çekimsiziň öňünden we çekimliniň soňundan gelende «ع» – seslenmeýär, emma öňünden gelyän çekimliniň sesine täsir edýär, onuň sesini uzaldýar, goşalandyrýar. *Meselem:* تعليم – täälim – öwretmek, tälim bermek. بعد – bääd – soň, ondan soň. بعد – bood – uzaklyk, aralyk;

ç) çekimsiziň soňundan çekimliniň öňünden gelende «ع» – harpy seslenmeýär, diňe onuň gelen ýerinde sesde biraz säginmeklik döreýär. *Meselem:* انعام – en am – sylag we ş.m.

3) sözüň soňunda gelende hem özünden öňdäki harpa görä dürli hili bolýar:

a) çekimliden soň ýaňlanmaýar: شروع – şoru – başlangyç. سريع – säri – çalt, tiz we ş.m.;

b) çekimsizden soňra sesde biraz täsir galdyrýar: رفع – räf – ýoklamak, ýok etmek. ربع – rob – dörtden biri, çäryk.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we gaýtalaň.

غرب، غروب، غم، غمگین، بغداد، چراغ، مرغ، غذا، چغندر، کاغذ، الاغ،
غاز، زاغ، غلط

2-nji gönükme. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň («g» sesi «غ»

– harpy bilen aňladylyar).

morğ, bāğdad, ġām, ġāza (ذ), kağāz (ذ), olağ, ġälät
(ط), ġāmgin, ġorub, çoğändär, ġaz(ز), zağ (ز), çerağ,
ġärb.

3-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we transkripsiyada

ýazyň.

علم، عمارت، عصر، عجب، شروع، وسیع، عقاب، ربع، ساعت، شاعر،
بعد، معلوم، سرعت، رعد، شعر.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ نعلبکی	–	nälbeki	–	kofe içilýän çaşka
چغندر	–	çoğändär	–	şugundyr
شرق	–	şärg	–	gündogar
غرب	–	ġärb	–	günbatar
الاغ	–	olağ	–	eşek
عقاب	–	oğab	–	bürgüt
غاز	–	ġaz	–	gaz
زاغ	–	zağ	–	garga
ليمو	–	limu	–	limon
مرغ	–	morğ	–	towuk
کاغذ	–	kāgez	–	kagyz
عصر	–	äsr	–	ikindi, ir agşam
رعد	–	rääd	–	ýyldyrym çakmak
ساعت	–	saät	–	sagat
شروع	–	şoru	–	başlangyç
پرتقال	–	portogal	–	apelsin, pyrtykal
نارنگی	–	narengi	–	mandarin

Ýatlan!

- ◆ äwwäl benewisid, bääd behanid – ilki ýazyň, soňra okaň.
soma dorost täläffoz mikonid – siz dogry seslendirýärsiňiz.
soma dorost minewisid – siz dogry ýazýarsyňyz.
mane näsäwid – päsgel bermän.

ÝIGRIMINJI DERS

«ن» we «ی» harplary

Bu harplaryň hem dört sany ýazuw görnüşi bar: özbaşdak, sözün başynda, ortasynda we soňunda ýazylyşy. Özbaşdak ýazylyşy sözün soňunda ýazylyşy bilen meňzeşdir, emma sözün soňunda ýazylyan görnüşleri özüniň öňünden gelýän harpy goşmak üçin goýulýan uçjagaz bilen tapawutlanýarlar. Bu harplaryň sözün başynda gelýän görnüşleri sözün ortasynda gelýän görnüşleri bilen meňzeşdir, diňe sözün ortasynda gelýän görnüşi özünden öndäki harpy goşmak üçin goýulýan uçjagaz bilen tapawutlanýar.

Bu harplar hem iki bölekden durýarlar: esasy «ن» we «ی» we çyzykly «ذ» we «پ». Esasy bölegi ähli dört ýazuw görnüşinde hem öz görnüşini ýitirmeýär, emma çyzykly bölegi bolsa, öz görnüşini sözün soňunda we özbaşdak görnüşinde saklap, sözün başynda we ortasynda ýitirýär. Bu harplar sözün başynda we ortasynda «ث، ت، پ، ب» harplarynyň ýazylyş şekilleri bilen birmeňzeşdir, diňe olardan nokatlarynyň sany bilen we olaryň ýerleşýän ýerleri bilen tapawutlanýarlar.

Bu harplaryň ýokarda edilen tarypyny çyzgy ýüzünde şekillendireliň:

ahyrda	ortada	başda	özbaşdak
ن	ن	ن	ن
ى	ي	ي	ى

«ن» we «ى» harplarynyň ýazmaçasy basmaça ýazuwy bilen has meňzeşdir.

«ن» harpy «n» çekimsiz sesi aňladýar, «ى» harpy bolsa «ý» çekimsiz sesi, monoftong «i» we diftong «eý» seslerini aňladýar.

Sözüň başynda we soňunda «ى» harpy *alef* harpyndan soňra elmydama «ý» çekimsiz ýa-da «i» çekimli sesleri aňladýar. Beýleki halatlarda ol ähli üç sesi hem berip biler. «ى» harpynyň okalyşyny indiki derslerde giňden seredip geçeris.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we transkripsiyada ýazyň.

(a) بازار، بابا، نار، تار، باز، تاب، بار، پاپ.

(b) ناز، نار، پای، پایان، یار، یاد، یا، تابان، باران، نان.

2-nji gönükme. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň («z»-sesi «ز» harpy bilen aňladyň).

diwar, baran, bini, zanu, bazu, putin, tup, nanwa, baz, tiz, tir, dir, ru, bad, banu, pir, bazi, zud, ruz, bazar, bazari, ziba, pa, nan, bar.

3-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

baz – boz

nar – nār

tab – tāb

mast – mäst

kard – kord

Ýat tutmak üçin sözler

باران – baran – ýagys

پوتین – putin – botinka, köwüs

توپ	– tup	– top
نانوا	– nanwa	– nan bişiriji
باز	– baz	– açyk
باز	– baz	– täzeden, ýene-de
تیز	– tiz	– 1) aýy, 2) ýiti
دير	– dir	– giç, giçki
زود	– zud	– ir, irki, çalt
باد	– bad	– şemal
بازی	– bazi	– oýun
بار	– bar	– ýük
بار	– bar	– gezek, sapar
دور	– dur	– daş, uzak

Ýatlan!

pänjäre ra baz konid – penjiräni açyň

där ra bebändid – gapyny ýapyň

mersi – sag boluň

moteşäkkeräm – sag boluň

antäräftär beistid – gapdalrak duruň, ol taraprak duruň.

ÝIGRIMI BIRINJI DERS

Okalysyň we ýazuwyň birnäçe düzgünleri

1) «ن» harpy ب harpynyň önünde gelen wagty iki-si bilelikde «mb» diýlip okalýar. **Meselem:** تنبل – ýalta – tänbäl diýlip okalman, «tämbäl» diýip seslendirilýär. جنبش – hereket – jonbeş diýlip okalman, «jombeş» diýlip seslendirilýär;

2) «و» (waw) harpy birnäçe halatlarda okalmaýar. **Meselem:** خواب – hab – uky. خواهر – hahär – gyz dogan.

3) خویش – hiş – özümiňki. خویشاوند – hişawänd – garyndaş we ş.m.;

4) «و» – käbir sözüň ortasynda «o» diýlip okalýar. **Meselem:** خود – hod – özüm. خوردن – hordän – iýmek, içmek;

5) «ی» – harpy birnäçe halatlarda *alefiň* öňünden gelende «iý» diýlip okalýar. **Meselem:** سیاه – siýah – gara.

Çekimlilerin sözüň soňunda ulanylysy

پا – pa – aýak

مو – mu – saç

نو – nou – täze

سی – si – otuz

پی – peý – yz

Gysga çekimlilerden sözüň soňunda «e» sesi duş gelýär. Ol hat ýüzünde «ه» harpy bilen ýazylýar. **Meselem:** خانه – hane – öý. تازه – täze – täze, tämiz.

«O» – sesi sözüň soňunda seýrek duş gelýär we «و» harpy bilen aňladylýar. **Meselem:** تو – to – sen. دو – do – iki.

«Ä-A» sesi sözüň soňunda diňe iki sözde duş gelýär: نه – nä – ýok, we «و» – wä – we diýen sözlerde ýazylýar.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we transkripsiyada ýazyň.

(a) تنبل – دنبال – انبر – تنبلی – جنبیدن

(b) خواب – خواهر – خواستن – خواندن – خواربار – خواهش

(ç) خویش – خویشاوند – خویشی – خویشاوندی

(d) سیاه – پیاز – خیار – خیابان

(e) گربه – پنجره – موزه – کوزه – کارخانه – کتابخانه – شنبه – تخته –

طبقه – گرسنه – میوه

2-nji gönükme. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň («t» – sesi «ت» – harpy bilen, «z» sesi «ز» – harpy bilen aňladyňlar).

pänjere, miwe, kuze, ketabhane, name, tähte, şämbe, gorosne, to, palto, radio, karhane, gorbe, muze.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ نامه	–	name	–	hat
شانه	–	sane	–	pilçe, kibt, egin
شانه	–	şane	–	darak
شنبه	–	şämbe	–	şenbe
جمعه	–	jome	–	juma
کتابخانه	–	ketabhane	–	kitaphana
خواهر	–	hahär	–	gyz dogan, aýal dogan
خیابان	–	hiýaban	–	uly ýol, şaýol
کوچه	–	kuçe	–	köçe
سعی	–	säi	–	alada etmek
عمارت	–	emarät	–	ymarat
خیار	–	hiýar	–	hyýar
پیاز	–	piýaz	–	sogan
پیاده رو	–	piýaderou	–	pyýada ýol
اینطور	–	intour	–	şeýle, şeýle görnüşde
شاعر	–	saer	–	sahyr
شعر	–	seer	–	goşgy
صحبت	–	sohbät	–	söhbetdeşlik

ÝIGRIMI IKINJI DERS

Setiriň üstünde we astynda ýazylýan bellikler (astyn-üstün bellikleri)

Astyn-üstün bellikleri hat ýazuwy okalanda harplaryň önünde, arasynda, soňunda belli bir sesi bermek

üçin ýa-da ses üýtgeşikligini aňlatmak üçin ulanylýarlar. Olar:

1) astyn-üstün bellikleri ýa-da hereketler:

--- zäbär (arapça – fäthe) – «ä-a» sesini aňladýar;

--- zir (arapça – kesre) – «e» sesini aňladýar;

--- piş (arapça – zämme) – «o» sesini aňladýar.

Pars dilinde hereketler gysga (durnuksyz) çekimli sesleri aňlatmak üçin ulanylýar, sebäbi gysga (durnuksyz) çekimli sesleriň (ä-a, e, o) harp görnüşi ýokdur. Bu gysga (durnuksyz) çekimli sesler sözdäki haýsy harpyň soňundan esidilse, şol harpyň üstünde ýa-da aşagynda degişli belligi goýup, degişli gysga çekimli sesi bermeli. Gysga çekimli ses sözün başynda gelse, onda *alef* harpynyň *maddasyz* görnüşinden peýdalanyp, sonun üstünde ýa-da astynda degişli alamaty goýup, degişli gysga çekimli sesi seslendirmeli. Hereketler diňe pars dilini öwretmek niýeti bilen ýazylyan sözlerde we ýewropa ýazgylarynda ulanylýarlar. Adaty ýazgylarda bu bellikler ýazuwda görkezilmeýärler. Gysga çekimli sesler sözün soňunda seýrek duş gelýärler. **Meselem:** «ä», «e» sesi *hä-ýe häwwáz* harpy bilen aňladylýar.

«O» sesi sözün soňunda seýrek duş gelýär, ol «و» – waw harpy bilen aňladylýar:

تو – to – sen, دو – iki.

2) setir üstündäki bellik --- *täşdid*, bu bellik sözün içinde gelýän çekimsiz sesiň goşalanyp gelýändigini aňladýar. **Meselem:** دَر – dorr – dür, شَك – şäkk-şek, سُـبْـهـه – hädd – çäk, serhet.

3) harpyň üstündäki bellik --- *tänwin*. Bu bellik sözün soňunda *alef* harpynyň maddasynyň ýerine goýlup «n» sesiniň gelýändigini aňlatmak üçin ulanylýar.

Meselem: رسماً – rasmän – ýörite, شخصاً – şahsän – özi. Bu bellik basmaça ýazuwda, köplenç, düşürilip ýazylýar. **Meselem:** رسماً – we ş.m.

4) harp üstündäki bellik ~ *mädd* ýa-da *madda*. Bu bellik parsça «ā» sesini bermek üçin ulanylýar. **Meselem:** آن – ş.m. Sözüň ortasynda we soňunda köp halatlarda «ā» harpy *madda* beliksiz ulanylýar, sözüň ortasynda, kähalatlarda, «ā» harpy *maddaly* hem berilýär. **Meselem:** تئاتر – teatr – teatr.

5) setiriň üstündäki bellik ء – *hämze* – hamza. Bu bellik, köplenç, arap sözlerinde, kä halatlarda bolsa, pars sözlerinde hem ulanylýar. **Meselem:** پائین – paýin – aşak, آئینه – aýine – aýna, روئین – ruýin – бүрүнç (demir), کاکائو – kakao – kakawa we ş.m.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözleri okaň we transkripsiyada ýazyň.

- (a) بچه، خط، اول، سر، حمام، نقاش، بنا، حس
(b) كاملا، حتما، تقریبا، مخصوصا، غالبا
(ç) آئینه، پائیز، روئین، پائین، میگوئی، میگوید

2-nji gönükme. Aşakdaky sözleri parsça ýazyň.

äwwäl, näggaş («ق» – harpy bilen), bächçe, bänna, paýiz («ز» – harpy bilen), aýine, miýaýi, miýaýäm, miýaýäd, agaýi.

3-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

gaz – gaz	ogab – ägäb
bäd – bad	hab – hub
sär – serr	çängal – jängäl

4-nji gönükme. Meñzeş gatnaşygy bolan adalgalary ýazyň.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ آئینه – aine – aýna

موزه	– muze	– muzeý
خواب	– hab	– uky
امروز	– emruz	– şu gün
پریروز	– päriruz	– öňki gün, öňňün
اینجا	– inja	– bu ýerde
آنجا	– anja	– ol ýerde
کجا	– koja	– nirede?
کاملا	– kamelän	– doly, gutarnykly
چای	– çai	– çay
پاییز	– paiz	– güýz
تابستان	– tabestan	– tomus
زمستان	– zemestan	– gys
نقاش	– näggaş	– suratkeş
نظامی	– nezami	– harby
میدان	– mäýdan	– meýdan
خط	– hätt	– 1) hat, 2) cyzyk, 3) setir

Ýatda saklaň!

◆ **emruz hub täläffoz mikonid** – şu gün siz sözleri gowy seslendirýärsiňiz.

emruz heyli behtär minewisid – şu gün siz örän gowy ýazýarsyňyz.

ÝIGRIMI ÜÇÜNJI DERS

Sada we sorag sözlemi

Sözlem näme? Belli bir gutarnykly oý-pikiri aňladýan söz toplumlaryna sözlem diýilýär. Sözlemiň gurluşy we berýän manysy boýunça görnüşleri köpdür: sada sözlem, eýerjeňli goşma sözlem we goşma sözlem; manysy boýunça: habar sözlemi, sorag sözlemi we ýüzlenme sözlemi.

Sada sözlem – pars dilinde sada sözlem iki agzadan: eýe bilen habardan ybaratdyr. Sada sözlemiň hem iki görnüşi bolýar: ýygnak ýönekeý sözlem we ýaýraň ýönekeý sözlem. Ýygnak ýönekeý sözlem diňe eýe bilen habardan durýar. Ýaýraň ýönekeý sözlemiň içinde eýe bilen habardan başga-da aýyklaýjy agzalary bolýar. Habar hem at bölekden we baglaýjy bölekden ybarat bolup durýar. Sada sözlemde agzalaryň geliş tertibi: sözlemiň eýesi başda, soňra habaryň at bölegi, onuň yzyndan habaryň baglaýjy bölegi gelýär. **Meselem:** In ketab äst (bu kitapdyr) – in – sözlemiň eýesi, ketab-habaryň at bölegi, äst – bolsa habaryň baglaýjy bölegidir. Bu sözlem tassyklaýjy sözlemdir. Birini ýa-da bir zady tassyklap gelýär. Tassyklaýjy sözlemiň tersine inkär ediji sözlem hem bar. Ol birini ýa-da bir zady inkär edip gelýär, başgaça aýdanda, onuň ýa-da ol zadyň dældigini tassyklap gelýär. **Meselem:** In ketab nist (bu kitap däl-dir). Bu zadyň kitap dældigini tassyklap gelýär. Inkär ediji sözlemi «nä» bölejiginiň (çastisanyň) kömegi bilen döredýäris, ol hem «äst» diýen baglaýja goşulyp we birbirine birleşip gelýär. Tassyklaýjy we inkär ediji sözlemler okalyş heňleri boýunça birmeňzeşdir. Sorag sözlemi biriniň ýa-da bir zadyň soralyandygyny aňladýan sözlemdir, ol kim?, näme? we beýleki sorag aňladýan ownuk böleklere jogap bolup gelýär. Sorag sözlemi sorag kömekçi sözleriniň kömegi bilen ýasalýar. **Meselem:** آیا مگر، we ş.m. sorag sözlemine ýasaýan kömekçi sözler sözlemiň başynda ýazylýar. **Meselem:** In kist? – In Bibi äst. Aýa in ketab äst? Megerem bu kitapmy? Mägär in pesär äst? Meger bu oglanmy? we ş. m. Sorag sözlemi چطور – çetour – nähili diýen sorag sözünüň üsti bilen hem berilýär. **Meselem:**؟ این کتاب چطور است – in ketab çetour äst? – Bu kitap nähili? این دیوار چطور است – in diwar çetour äst? – Bu diwar nähili?

Sorag sözlemi özüniň okalyş heňi boýunça beýleki sözlemlerden tapawutlanýar.

Meselem: In ketab äst, bu ýerde äst biraz güýçli we basymda ýaňlanýar.

1-nji gönükme. Okaň we terjime ediň.

این در است. این مرد است. این دختر است. آن پسر است. دیوار سفید است. دختر خوب است. آن دیوار است. کتاب خوب است. این در نیست. آن دیوار نیست. این مرد نیست. آن زن نیست پسر است. دیوار سفید نیست سرخ است. آن دختر بد نیست خوب است. کتاب بد نیست کتاب خوب است. این در است؟ بله این در است. آیا آن دیوار است؟ آن دیوار نیست آن در است. آیا این مرد است؟ بله این مرد است. مگر آن پسر است؟ خیر آن پسر نیست. آیا دیوار سفید است؟ بله دیوار سفید است. مگر کتاب خوب است؟ بله کتاب خوب است. مگر این دختر است؟ خیر این دختر نیست پسر است. آیا این اسب است؟ بله این اسب است. این دختر خوب است. این دیوار بلند است. آن دیوار بلند نیست. این کتاب خوب است آن کتاب بد است. این پنجره بزرگ نیست. این مرد کارگر است آن زن کارگر نیست. مگر این مرد کارگر است؟ آیا این دیوار سفید است؟ آیا آن دختر خوب است؟ مگر آن دیوار سرخ است؟ این کیست؟ این زن است. آن کیست؟ آن مرد است. این کیست؟ این کارگر است. این مرد کیست؟ این مرد کارگر است. آن زن کیست؟ آن زن دهقان است. این چیست؟ این سگ است. آن چیست؟ آن اسب است. آن چیست؟ آن خر است. این چیست؟ این کتاب است. آن چیست؟ آن میز است. این کتاب خوب است. این میز چطور است؟ این میز بزرگ است. این دیوار چه رنگ است؟ این دیوار سرخ است. آن در چه رنگ است؟ آن در سفید است.

2-nji gönükme. Aşadaky sözlemleriň eýelerini we habaryň at bölegini düzýän sözlerden we söz toplumlaryndan peýdalanylň:

a) tassyklaýjy, b) inkär ediji, w) sorag sözlemi (meger we آیا – peýdalanylň we olarsyz) sada sözlem düzüň.

sözlemiň eýeleri

habaryň at bölegi

in

där

där

sefid

diwar

sorh

an

ketab

ketab

hub

in mǎrd	kargār
in diwar	sefid
an zān	dehgan
in pānjere	bozorg

3-nji gönükme. Aşakdaky sözlemleriň jogabyny ýa-da نیست است diýen baglaýjylar bilen dolduryň.

مگر دیوار سفید است؟ نخیر دیوار سفید... سرخ... مگر این کتاب بد است؟
 نخیر این کتاب بد... خوب... آیا این دیوار نیست؟ نخیر دیوار... در... مگر آن
 دیوار سرخ است؟ نخیر آن دیوار سرخ... سفید... آیا این دختر نیست؟ این دختر...
 پسر... آیا این زن کارگر نیست؟ نخیر این زن کارگر... دهقان...

4-nji gönükme. Aşakdaky soraglara tassyklaýjy we inkär ediji görnüşlerde jogap beriň.

آیا این در است؟ آیا این در سفید است؟ آیا این کتاب خوب است؟ مگر این
 مرد دهقان است؟
 مگر آن زن کارگر است؟ آیا این در سرخ است؟ آیا آن دیوار بلند است؟ مگر
 این اسب خوب است؟

5-nji gönükme. Aşakdaky sözlemleri diňläň we gaýtalaň:

a) in dār äst; an diwar äst; in dār sefid äst; an diwar sorh äst; an zān äst; in ketab hub äst; an zān kargār äst; in mǎrd dehgan äst; in diwar boländ äst;

b) in dār nist; an diwar nist; in dār sefid nist; an diwar sorh nist, sefid äst; in ketab bād nist, hub äst; an zān kargār nist, dehgan äst; in mǎrd dehgan nist, kārgār äst;

ç) in dār äst? an diwar äst? an diwar sorh äst? in ketab hub äst? in mǎrd dehgan äst? in diwar boländ äst?

d) aýa in ketab äst? aýa in dār äst? aýa an diwar äst? aýa in diwar boländ äst? aýa in dār sefid äst? aýa in zān kargār äst? aýa in mǎrd dehgan äst?

e) mägär in diwar äst? mägär an dār äst? mägär in mǎrd kargār äst? mägär in diwar boländ äst?

6-njy gönükme. Aşakdaky sorag sözlemlerini sorag sözlemini ýasaýan kömekçi sorag sözleri bilen dolduryň.

این میز است. این ... ؟
این پسر است. این ... ؟
آن زن است. آن ... ؟
این سگ کوچک است. این سگ ... ؟
این کتاب خوب است؟ این کتاب ... ؟
آن در سفید ... ؟

7-nji gönükme. Aşakdaky sözlemleri pars dilinde ýazyň.

Türkmenistan Garaşsyz döwletmi? Hawa, Türkmenistan Garaşsyz döwletdir. Türkmenistan Garaşsyzlygyny haçan aldy? Bu gapydyr. Bu gapy akdyr. Megerem bu gapy akmy? Hawa bu gapy akdyr. Bu gyz gowumy? Hawa bu gyz gowudyr. Bu erkek kişi işçimi? Hawa bu erkek kişi işçidir. Bu zenan daýhandyr. Bu oglan nähili? Bu it nähili? Bu esek nähili? Bu diwaryň reňki nähili? Ol diwaryň reňki akdyr, gyzyl däldir. Bu zenan kim? Bu zenan alymdyr. Bu erkek adam işçidir.

Nakyl ضرب امثل – zärbolmäsäl:

hesab hesab äst, kaka bärädär – hasap hasapdyr, kaka erkek dogandyr (ýa-da, hasaply dost uzaga gider).

ÝIGRIMI DÖRDÜNJI DERS

Çalyşmalar

Pars dilinde çalyşmalar: at çalyşmasy, görkezme çalyşmasy, sorag çalyşmasy we ş.m. görnüşde bolýar.

a) at çalyşmasy – bu atlaryň sözlemde birlik we köplük sanlarynda gelende olaryň ýerlerini çalsyp

gelyän söz birliklerine at çalyşmasy diýilýär. At çalyşmalarynyň iki görnüşi bardyr: birlik we köplük.

At çalyşmalarynyň görnüşleri:

<i>birlik sany</i>	<i>köplük sany</i>
من – mən – men	ما – ma – biz
تو – to – sen	شما – şoma – siz
او – u – ol	آنها – anha – olar

At çalyşmalarynyň gysga görnüşi hem bar:

<i>birlik sany</i>	<i>köplük sany</i>
1a. اَم äm	امان eman
2a. ات ät	اتان etan
3a. اش äş	اشان eşan

Pars dilinde at çalyşmalarynyň gysga görnüşine at çalyşmalarynyň enklitigi hem diýilýär, oňa indiki temalarymyzda seredip geçeris.

b) görkezme çalyşmasy – این «in» – bu we آن «ān» – ol. این – görkezme çalyşmasy adamyň ýa-da bir zadyň gürrüň berýän adamyň ýakynynda ýerleşýändigini görkezmek üçin ulanylýar. **Meselem:** این پسر است – bu oglandyr, این بیبی است – bu Bibidir, این کتاب است – bu kitapdyr, این میز است – bu stoldur. آن – görkezme çalyşmasy bir adamyň ýa-da bir zadyň gürrüň berýän adamdan uzakda ýerleşýändigini görkezmek üçin ulanylýar. **Meselem:** آن پسر است – ol oglandyr, آن بیبی است – ol Bibidir. آن میز است – ol kitapidur. آن کتاب است – ol kitapdyr.

Gürrüň berýän adama ýakyn ýerleşýän şahslara ýa-da zatlar haýsy görkezme çalyşmasyny ulanmalydygyny olaryň öz aralygy kesgitleýär. **Meselem:** Bir okuw klasynda ýerleşýän iki stoluň we iki

okuwçynyň haýsyna این – in ýa-da – آن – an görkezme çalyşmasyny ulanmalydygyny olaryň öz aralaryndaky aralyk görkezýär. Gürrüň berýän adama ýakyn stola we okuwça این – in – bu; uzakdaky stola we okuwça آن – an – ol diýen görkezme çalyşmalaryny ulanmaly.

Bu görkezme çalyşmalary ady kesgitleýji hökmünde hem ulanylýar. Bu ýagdaýda çalyşmalar edil anyk-lanýan adyň önünde goýulýar. **Meselem:** این مرد – in märe – bu erkek kişi, آن مرد – an märe – ol erkek kişi این دیوار – in diwar – bu diwar, آن دیوار – an diwar – ol diwar, این پنجره – in pänjäre – bu penjire, آن پنجره – an pänjäre – ol penjire we ş.m. At çalyşmalary pars we türkmen dillerinde jynslara bölünmeýär, rus dilinde bolsa bölünýär.

ç) sorag çalyşmalarynyň esasylyry: کی – ke – kim? we چه – çe-näme? Bu sorag çalyşmalary است – äst diýen baglaýjy bilen garysyp (goşulyp) gidýärler. **Meselem:** این کیست? – in kist? – bu kim? این چیست? – bu näme?

Sorag çalyşmalary ýöňkemelerde şu aşakdaky görnüşde üýtgeýärler:

birlik sanda

- 1a. کیستم – kistäm – kimdirin?
- 2a. کیستی – kisti – kimsiň?
- 3a. کیست – kist – kim?

köplük sanda

- کیستیم – kistim – kimdiris?
- کیستید – kistid – kimsiňiz?
- کیستند – kiständ – kimdirler?

- 1a. چیستم – çistäm – nämedirin?
- 2a. چیستی – çisti – nämesiň?
- 3a. چیست – çist – nämedir?

- چیستیم – çistim – nämediris?
- چیستید – çistid – nämesiňiz?
- چیستند – çiständ – nämedirler?

ÝIGRIMI BÄŞINJI DERS

Baglaýjylaryň üýtgemegi

Pars dilinde است و هست – *äst we häst* baglaýjylary bardyr.

Atdan ýasalan habarlara degişli sözler we baglaýjylar ýöňkemelerde we sanlarda üýtgeýärler. Bu halatda olar eýäniň sanlarda we ýöňkemelerde üýtgeýşine baglydyr.

Pars dilinde baglaýjylar ýöňkemelerde şu aşakdaky görnüşde üýtgeýärler:

a) baglaýjylaryň ýöňkemelerde doly görnüşde üýtgeýşine mysal:

<i>birlik sanda</i>	<i>köplük sanda</i>
1-agza هستم – <i>hästäm</i>	هستيم – <i>hästim</i> .
2-agza هستی – <i>hästi</i>	هستيد – <i>hästid</i> .
3-agza است – <i>äst</i>	هستند – <i>häständ</i> .

Baglaýjylaryň yzyna ýöňkemäniň degişli sanynnda we agzalarynda at çalyşmalarynyň gysgaldylan görnüşleri ýa-da başgaça aýdanynda at çalyşmalarynyň gysga görnüşi (enklitikleri) goşulýar. Baglaýjylaryň ýöňkemelerde doly görnüşde üýtgeýşini mysallarda göreliň.

Ýöňkemäniň birlik sanynda üýtgeýşi

من دكتور هستم – *män doktor hästäm* – men lukmandyryn.

تو دكتور هستی – *to doktor hästi* – sen lukmandyrsyň.

او دكتور است – *u doktor äst* – ol lukmandyr.

Ýöňkemäniň köplük sanynda üýtgeýşi

ما دكتور هستيم – *ma doktor hästim* – biz lukmandyrys.

شما دكتور هستيد – *şoma doktor hästid* – siz lukmansyňyz.

آنها دكتور هستند – *anha doktor häständ* – olar lukmandyrlar.

b) baglaýjylaryň ýöňkemelerde gysga görnüşde üýtgeýşine seredip geçeliň.

Baglaýjylar ýöňkemelerde üýtgände öz görnüşlerini ýitirip, şahsy goşulmalar görnüşine eýe bolýarlar:

<i>birlik sany</i>	<i>köplük sany</i>
1a. ام – äm	ایم – im
2a. ای – i	اید – id
3a. است – äst	اند – änd

Baglaýjylaryň ýöňkemelerde gysga görnüşde üýtgeýşini mysallarda görelin:

birlik sanda

من دكترم – män doktoräm – men lukmandyryn.
تو دكتری – to doktori – sen lukmansyň.
او دكتر است – u doktor äst – ol lukmandyr.

köplük sanda

ما دكتریم – ma doktorim – biz lukmandyrys.
شما دكترید – şoma doktorid – siz lukmandyrsyňyz.
آنها دكترند – anha doktoränd – olar lukmandyrlar.

Ýokarda görkezilen mysala görä habaryň atdan ýasalan bölegi, haçan-da başga aýyklaýjy agza ýok ýagdaýynda, eýäniň sanyna garamazdan, özi san taýdan üýtgemän birlik sanda gelyär.

1-nji gönükme. Okaň we terjime ediň.

من دكترم. تو زنى. او دختر است. ما دهقانیم. شما كارگرید. آنها دانشیارند.
آیا من دانشیارم؟ آیا تو كارگری؟ مگر آن مرد دانشیار است؟ مگر ما دكتریم؟ مگر شما دهقانید؟ آیا آنها دانشیارند؟ من دانشجو هستم. تو دهقان هستی. او دكتر است.
ما دانشیار هستیم. شما كارگر هستید. آنها نویسنده هستند. آیا من دهقان هستم؟ آیا تو كارگر هستی؟ آیا او دانشیار است؟ آیا ما دكتر هستیم؟ آیا شما نویسنده هستید؟ آیا آنها دانشجو هستند؟ من دانشجو نیستم دانشیارم. تو كارگر نیستی دهقانی. او دهقان نیست كارگر است. ما دهقان نیستم نویسنده هستیم. شما دانشجو نیستید كارگر هستید. شما دانشیار نیستید دانشجو هستید. آنها نویسنده نیستند دكتر هستند. آیا من

دانشیارم؟ خیر دانشیار نیستم دانشجو هستم. مگر تو نویسنده هستی؟ بلی نویسنده هستم. مگر آن زن دکتر است؟ خیر او دکتر نیست. ما دانشجو هستیم؟ خیر ما دانشجو نیستیم کارگریم. آیا آنها نویسنده هستند؟ تو کیستی؟ ما کیستیم؟ شما کیستید؟ آنها کیستند؟ آن چیست؟ آن کتاب است. این چیست؟ این خر است.

2-nji gönükme. Aşakdaky sözlerden peýdalanyňp, habary at böleginden bolan tassyklaýjy we sada sorag sözlemlerini düzüň.

sözlemin eýesi

habaryň at bölegi

män

doktor

to

dehgan

to

märd

u

doktor

ma

daneşýar

şoma

kargär

anha

dehgan

u

pesär

an

kelas

to

pesär

3-nji gönükme. Baglaýjylaryň degişli agzasynda we sanynda köp nokadyň ýerlerini jogap bilen dolduryň.

آیا من دانشیارم؟ بله من دانشیار... مگر تو کارگری؟ بله من کارگر... آیا ما دکتریم؟ بله ما دکتر... مگر شما دانشیارید؟ بله ما دانشیار... آیا آنها دهقانند؟ بله آنها دهقان...

4-nji gönükme. Aşakdaky berlen sözlemlerde mümkin bolan ýerlerinde baglaýjynyň gysga görnüşini doly görnüşini bilen çalşyň.

من دانشیارم. تو کارگری. او دکتر است. ما دهقانیم. شما کارگرید. آنها دانشیارند. آیا من کارگرم؟ آیا تو دانشیاری؟ آیا او دهقان است؟ آیا ما دانشیاریم؟ آیا شما کارگرید؟ آیا آنها دکترند؟

5-nji gönükme. Aşakda berlen sözlerden peýdalanyňp, habary atdan bolan inkär ediji sözlemleri düzüň.

sözlemin eýesi

habaryň at bölegi

män

daneşju

to

newisände

u	daneşyar
ma	kargär
şoma	dehgan
anha	doktoränd
märd	newisände

6-njy gönükme. Berlen soraglara tassyklaýjy we inkär ediji jo-gaplary beriň.

آيا من دانشيارم؟ آيا تو دکتري؟ آيا ما دهقانيم؟ آيا آنها دکتري؟ مگر تو دهقان هستی؟ مگر شما دانشيار هستيد؟ مگر آنها کارگر هستند؟ مگر او پسر است؟ اين سگ است؟

7-nji gönükme. کی – ki – kim? sorag çalyşmasyndan peýdalanyň, aşakdaky sözlemlere sorag beriň.

من پسر. تو دکتري. آن مرد دهقان است. ما کارگريم. شما دانشجو هستيد. آنها نويسنده هستند. آن مادر تو است. آن کارگر است. پدر تو دانشيار است.

8-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

a) män daneşyaräm. to kargäri. u kargär äst. ma dehganım. şoma doktorid. anha daneşyaränd;

b) män newisände hästäm. to daneşju hästi. ma kargär hästim. anha doktor häständ;

c) män daneşju nistäm, daneşyaräm. to newisände nisti, doktori. u dehgan nist, kargär äst. ma daneşyar nistim, daneşju hästim. şoma doktor nistid, newisände hästid. anha kargär niständ, dehgan häständ.

9-njy gönükme. Aşakdaky sözlemleri pars diline terjime ediň.

Sen kim? Sen talyp dälmi? Ýok, men talyp däl, mugallym. Ol kim? Ol lukmanmy? Ýok, ol lukman däl, mugallym. Biz kim? Biz mugallymmy? Hawa, biz mugallymydyrys, ýazyjy däldiris. Kim siz? Megerem, siz ýazyjy dälmi? Ýok, biz ýazyjy däldiris, biz lukmandyrys. Olar kimler? Megerem olar daýhanmydyrlar? Ýok, olar daýhan däldirler, olar işçidirler.

Ezafet we onuň ýazuw düzgünleri

Pars dilinde başda gelyän aýyklanýan söz bilen onuň yzyndan gelyän aýyklaýjy sözüň arasynda baglanysyk döreýär, ol baglanysyk suffiks «e» bilen aňladylýar, şol baglanysyga hem *ezafet* diýilýär. Bu ezafet sözi اضافه – ezāfe diýen sözden gelip çykýar. Başgaça aýdylanda, «goşulma» diýen manyny berýär. Aýyklanýan söz bilen aýyklaýan sözüň arasyndaky baglanysyk sesini onçakly uzaldyp seslendirmeli däl we ähli baglanysyk bir heňde ýaňlandyrylmaly. Muňa we onuň grafikada ýazylyşyna mysal: کتاب خوب – ketab-e hub – gowy kitap. Bu ýerde «ketab» – kitap – aýyklanýan, «hub» gowy – aýyklaýjy sözdür, «e» bolsa ezafetdir – goşulmadyr; کتاب من – ketab-e mæn – meniň kitabym. ketab – aýyklanýan söz, «e» – ezafet, mæn – aýyklaýjy sözdür. Eger ezafediň goşulyp gelyän sözi (aýyklanýan söz) çekimli harp bilen gutarsa, onda ezafet şu aşakdaky görnüşde ses üýtgeşikligini berýär.

a) eger çekimli monoftong bilen gutaran sözüň soňundan ezafet gelse, onda ol ezafediň önünde «ý» sesi peýda bolýar. **Meselem:** پای بزرگ – pa-ý-e bozorg – uly aýak; موی سفید – mu-ý-e sefid – ak saç;

b) eger yzyndan ezafet gelyän at diftong «ou» bilen gutarsa, onda ol ezafediň önünde öz ses ýaňlanmasynyň üýtgedip, onuň ikinji bogna bölünmeýän bölegi üýtgeşik ses bilen ýaňlanýar: «ou» diftong – «ow» diýlip seslendirilýär, **Meselem:** راهرو دراز – rahrou-e deraz – uzyn koridor, bu ýerde ezafediň önünden «ou» diftong «ow»

diýilip seslendirilýär we şeýle okalmaly: rahrow-e de-raz – uzyn koridor.

Ezafet baglanyşygy her taraplaýyn ulanylýandygy üçin ol çekimsizler bilen gutaran atlaryň yzyna gosulyp hem gelyärler. **Meselem:** کتاب دانشجو – ketab-e daneşju – talybyň kitaby; پنجره خانه – pänjäre-ýe hane – öýüň penjiresi.

At çalyşmalary hem ezafet bilen baglanyşyp gelyärler. **Meselem:**

<i>birlik sanda</i>	<i>köplük sanda</i>
1. کتاب من	کتاب ما
2. کتاب تو	کتاب شما
3. کتاب او	کتاب آنها

Görkezme çalyşmasy ezafet zynjyrynyň içinde

آن we این görkezme çalyşmalary aýyklaýjy agza hökmünde gelip biler. **Meselem:**

کتاب این دانشجو – ketabe in daneşju – bu talybyň kitaby.

کلاه آن پسر – kolahe an pesär – ol oglanyň telpegi.

Sözlem içinde ezafet zynjyrynyň ulanylyşy. Sözle-miň içinde atlar eýe wezipesinde we habaryň at bölegi bolup gelende ezafet eýe bilen habaryň at böleginiň we aýyklaýjynyň baglaýjysy bolup hem gelip biler.

a) eýe wezipesinde: در خانه سفید است – dār-e hane sefid äst – öýüň gapysy akdyr. خانه ما بزرگ است – hane-ýe ma bozorg äst – biziň öýümüz uludyr.

b) at habaryň birinji bölegi bolup gelende: این خانه من است – in hane-ýe män äst – bu meniň öýümdir: تهران پایتخت ایران است – tehran paytähte iran äst – Tähran Eýranyň paýtagtydyr.

1-nji gönükme. Okaň we terjime ediň.

diwar-e in hane sefid äst. hahär-e män daneşju-ýe daneşgah äst. bärädär-e to daneşýar-e daneşgah äst. in zän-e ziba madär-e män äst. şähr-e tehran paýtäht-e iran äst. şähr-e esgabad paýetäht-e iran nist. rud-e morgab bozorg äst? bäle, rud-e morgab bozorg äst, kuçek nist. aýa hala mah-e oktobr äst. aýa ketab-e şahname bäd äst? näheýr ketab-e şahname bäd nist, hub äst. to daneşju-ýe daneşgäh hästi. mu-ýe to siýah äst. tuti-ýe soma çe räng äst? mägär pänjere-ýe in otag bozorg äst? bäle, pänjere-ýe in otag heýli bozorg äst. aýa hane-ýe soma boländ äst? näheýr, hane-ýe ma boländ nist, hane-ýe soma boländ äst. rahrow-e in hane deraz äst. pedär-e män doktor äst. pedär-e soma daneşýar-e daneşgah äst. aýa in palto-ýe siýah hub äst?

2-nji gönükme. Aşakdaky berlen sözleriň manysy boýunça birleşýän sözlerden ezafet zynjyryny düzüň.

män, şähr, daneşju, hub, ziba, moskou, dohtär, madär, kuçek, bozorg, bärädär, hahär, to, daneşýar, pänjere, hane, mu, syýah.

3-nji gönükme. Görkezme çalyşmalaryny aýyklaýja hem-de aýyklanýana degişli edip, aşakdaky berlen sözlerden ezafet zynjyryny düzüň.

- 1) in, där, hane;
- 2) an, pänjere, otag;
- 3) in, ketab, daneşju;
- 4) an, otag, hane;
- 5) in, palto, pesär;
- 6) an, där, otag.

4-nji gönükme. Pars diline terjime ediň.

Bu erkek kişi uniwersitetiň mugallymydyr. Tähran säheri Eýranyň paýtagtydyr. Bu owadan gyz meniň do-

ganymdyr. Biziň otagymyz örän uludyr. Bu kiçi şäher Eýranyň paýtagty däldir. Bu Amyderýa ulumydyr? Bu owadan şäher biziň paýtagtymyzdyr. Aşgabat şäheri Eýranyň paýtagtymy? Ýok, Aşgabat şäheri biziň Watanymyz Türkmenistanyň paýtagtydyr. Bu gyzyň paltosy gara. Megerem, şu wagt oktýabr aýymy? Ýok häzir oktýabr aýy däl, sentýabr aýydyr.

ÝIGRIMI ÝEDINJI DERS

Ezafediň grafikada ýazylysy

Ezafet hat ýüzünde elmydam ýazylmaýar, bu pars ýazgylaryny okamakda belli bir kynçylyklary ýüze çykarýar. Ezafet köp halatlarda hat ýüzünde aňladylmaýar. Ol diňe okuwçyny okatmaga niýetlenen ýazgylarda we dini ýazgylarda ýazuw üsti bilen görkezilýär. Ezafediň hat ýazuwynda ýazylýan we ýazylmaýan halatlaryna seredip geçeliň:

1) eger ezafediň önündäki söz çekimli harp bilen gutarsa, onda ezafet hat ýüzünde görkezilmeýär, ol diňe okuw temalarynda, jümlelerinde astyn-üstün belligi -- zir belgisi bilen aňladylýar we ezafediň önündäki sözüň soňky harpynyň aşagynda goýulýar.

Meselem:

کتاب خوب – ketab-e hub – gowy kitap;

پسر بزرگ – pesär-e bozorg – uly oglan, uly ogul we ş.m.

2) eger ezafediň önünden gelýän söz diftong «ou» bilen gutarsa, hem-de uzyn çekimli «i» bilen gutarsa, onda ezafet hat ýüzünde, adatça, görkezilmeýär, diňe okuw temalarynda -- zir belgisiniň üsti bilen ezafediň önündäki sözüň soňky harpynyň aşagynda goýmak bilen görkezilýär.

Meselem:

راهرو دراز – rahrow deraz – rahrow-e deraz – uzyn koridor.

طوطی زیبا – tuti ziba – tuti-e ziba – owa-dan toty.

3) eger ezafediň öňündäki söz çekimsiz «e» (ýazuwda dymyk «h») bilen gutarsa, onda ezafet setir üstündäki bellik «ء» hamzany dymyk «h» harpynyň üstünde goýup ýazuwda aňladylýar. **Meselem:** خانهء خوب – hane-ýe hub – gowy öý we ş.m. Kähalatlarda hamza belgisi düşüp galýar we öz ýazuw görnüşini ýitirýär, emma sözlemde şol sözüň yzynda hamza – ezafet hökmünde okalýar: خانه خوب – hane-ýe hub – gowy öý.

4) eger yzyndan ezafet gelyän at çekimli «u» we «ā» harplary bilen gutarsa, onda ezafet ýazuwda «ى» – ýe bilen aňladylýar. **Meselem:** دانشجوى خوب – daneşju-ýe hub – gowy talyp. پاى بزرگ – pa-ýe bozorg – uly aýak. پاى من – pā-ýe mǎn – meniň aýagym we ş.m. Bu ýagdaýda ezafedi aňladýan «ى» – «i» hökman ýazylmalydyr.

Ezafet zynjyrjygy, onuň gurluşy we sözlemde ulanylysy

Pars sözleminde bir aýyklanýan söze bir ýa-da birnäçe aýyklaýjy söz degişli bolup biler. Olaryň hemmesi aýyklanýan sözden soň, bir-biriniň yzyndan gelyärler we iň soňky aýyklaýjy sözden başgasy bir-biri bilen ezafet arkaly baglanysýarlar – bu baglanysyga hem ezafet zynjyrjygy diýlip at berilýär. Ezafet zynjyrjygy bu bir äheň (intonasiýa) bilen okalýan baglanysykdyr. Bu zynjyr her näçe uzyn bolsa-da bir heňde okalýar, arasynda säginmeklik (pauza) ýa-da äheňiň aşak-ýokaryk üýtgemegi bolmaly däldir. Sözlem içinde gel-

ýän ähli aýyklaýjylar aýyklanýan söze baglanyp gel-ýärler we aýyklanýan sözüň yzyndan ezafediň kömegi bilen ýazylýarlar. Sözlemde gelýän ezafediň sany ähli aýyklaýjylaryň sanyndan bir san az bolýar, habaryň öňündäki aýyklaýjydan soňra ezafet goýulmaýar, şeýlelikde, sözlemde baş aýyklaýjy agza bolsa, ezafediň sany dört bolýar. Ezafet zynjyrjygy barada ýatlanyp geçilenleri mysallarda göreliň: کتاب خوب دانشجو – ketab-e hub-e daneşju – talybyň gowy kitaby.

کتاب دانشجو خوب – ketab-e daneşju-ýe hub – gowy talybyň kitaby.

کتاب بزرگ دانشجو خوب – ketab-e bozorg-e daneşju-ýe hub – gowy talybyň uly kitaby.

کتاب بزرگ دانشجو خوب دانشگاه – ketab-e bozorg-e daneşju-ýe hub-e daneşgah – uniwersitetiň gowy talybynyň uly kitaby.

پسر بزرگ برادر کوچک تو آمد – pesär-e bozorg-e bäradär-e kuçek-e to amäd – seniň kiçi erkek doganyňnyň uly ogly geldi.

تو دانشجو خوب دانشگاه شهر قشنگ عشق آباد هستی – to daneşju-ýe hub-e daneşgah-e şähr-e gäsäng-e eşgabad hästi – sen owadan Aşgabat şäheriniň uniwersitetiniň gowy talybysyň we ş.m.

1-nji gönükme. Aşakdaky sözlerden ezafet zynjyryny düzüň.

خانه ما دیوار
کشور پایتخت آنها
با استعداد دانشگاه دانشجو
ما برادر بزرگ
ما میهن پایتخت
میهن آنها پایتخت
دراز راهرو دانشگاه
شهر عشق آباد دانشگاه
جنوبی همسایه دولت ما

2-nji gönükme. Ezafet zynjyryndaky aýyklaýjynyň terti-bini üýtgediň we täze alnan sözlem bilen öňkiniň tapawudyny deňeşdiriň.

راهرو بزرگ خانه
کارگر خوب کارخانه
دکتر معروف بیمارستان
کارخانه بزرگ شهر
پسر رفیق دانشیار ما
دختر بزرگ نویسنده

ÝIGRIMI SEKIZINJI DERS

کلاس ما

من دانشجوی دانشگاه هستم. تو هم دانشجوی دانشگاهی. دانشگاه ما خیلی بزرگ است. این مرد دانشیار دانشگاه است. آن زن هم دانشیار دانشگاه است. حالا ماه سپتامبر است. ما در کلاس هستیم در راهرو نیستیم. کلاس ما بزرگ است. پنجره کلاس بزرگ و باز است. دیوار کلاس سفید و بلند است. اینجا میز است. این میز سیاه است. اینجا کتاب است. این کتاب خیلی جالب است. آنجا چراغ است. این تخته سیاه است. آنجا در است. این در سفید است. در کلاس باز است. آیا در کلاس ما پنجره هست؟ بله در کلاس ما پنجره هست. آیا در کلاس ما تخته سیاه است؟ بله در کلاس ما تخته سیاه است

1-nji gönükme. Aşakdaky işlikleriň jogaplaryny degişli barlyk görnüşinde ýazyp dolduryň.

آیا تو امروز اینجا هستی؟ بله امروز من اینجا ... . مگر دوست تو حالا در اطاق است؟ بله دوست من حالا در اطاق ... . شما حالا کجا هستید؟ ما حالا در خانه ... . مگر آنها در خانه هستند؟ بله آنها حالا در خانه هستند. مگر من در خانه هستم؟ نخیر من در خانه ... . آیا خواهر تو در اطاق است؟ نخیر خواهر من در اطاق ... . برادر تو در دانشگاه است؟ بله برادر من در دانشگاه ... . آیا شما در عشق آباد هستید؟ نخیر ما در عشق آباد ... آیا در این اطاق میز هست؟ بله در این اطاق میز ... . آیا در کلاس شما تخته سیاه است؟

بله در کلاس ما تخته سیاه است... مگر در اطاق شما تخته سیاه است؟ نخیر
در اطاق من تخته سیاه... آیا در شهر عشق آباد مترو هست؟ نخیر در شهر عشق
آباد مترو... در شهر تهران مترو...

2-nji gönükme. Aşakdaky soraglara tassyklaýjy we inkär ediji jogaplary beriň.

آیا تو امروز در خانه هستی؟ آیا دانشیار شما در کلاس است؟ مگر دوست
شما حالا در کلاس است؟ مگر شما امروز در دانشگاه هستید؟ مگر ما حالا در
راهرو هستیم؟

3-nji gönükme. Aşakdaky sözlemlere soraglar beriň:

امروز من اینجا هستم. تو حالا در خانه هستی. ما امروز آنجا هستیم. شما در
دانشگاه هستید. آنها خانه هستند. دانشجو در کلاس مینشیند. او در خانه است.

4-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

a) diwar-e in hane sorh äst. pänjäre-ýe in otag bo-
zorg äst. hane-ýe ma kuçek äst. şähr-e tehran paýtäht-e
iran äst. to daneşju-ýe daneşgah hästi. pedär-e män
daneşyar-e daneşgah äst. in zän-e ziba madär-e män
äst. hahär-e u daneşju-ýe daneşgah äst.

b) hala ma inja hästim. emruz şoma hane hästid. in
daneşju dār daneşgah äst. şoma anja hästid. män dār
hane nistäm, dār daneşgah hästäm. to anja nisti, inja
hästi. ma dār kelas nistim. dār rahrou hästim. şoma
dār rahrou nistid, dār otag hästid. anha dār daneşgah
niständ, dār hane häständ.

c) şoma emruz koja hästid? to hala koja hästi? ma
hane hästim? şoma anja hästid? anha inja häständ?

d) dār in otag tähte häst, miz nist. dār şähr-e teh-
ran metro häst, dār şähr-e meşhed metro nist. dār otag
pänjere häst, dār rahrow nist. inja ketab häst, anja
nist.

e) aýa dār otag-e şoma pänjere häst? aýýa dār şähr-e
tehran metro häst? mägär dār şähr-e tehran daneşgah

häst? mägär dār šähr-e mešhed metro nist? mägär dār otag-e şoma miz-e bozorg häst?

5-nji gönükme. Pars diline terjime ediň (transkripsiýada).

Biz klasdadyrys. Sen şu gün öýüñdemisiň? Sen uniwersitetiň talybysyň. Sen şu gün öýüñde ýoksuň, uniwersitetdesiň. Biz koridordadyrys.

Biziň klasymyzda gara tagta bardyr. Koridorda gara tagta ýokdur. Tähran şäherinde metro barmy? Häzir siz nirde? Biz öýdediris.

*Ýat tutmak üçin sözler
(elipbiý boýunça)*

◆ اکتبر	–	oktobr	–	oktýabr
آيا	–	aýa	–	megerem (my-mi goş.)
پایتخت	–	paýtäht	–	paýtagt
تخته سیاه	–	tähte-siýah	–	klas tagtasy, gara tagta
تهران	–	tehran	–	Tähran
جالب	–	jaleb	–	gyzykly
چراغ	–	çerag	–	çyra
چطور	–	çetour	–	nähili?
چه	–	çe	–	näme?
چه رنگ	–	çe räng	–	reňki nähili?
حساب	–	hesab	–	hasap
دانشگاه	–	daneşgah	–	uniwersitet
دانشجو	–	daneşju	–	talyp
در	–	där	–	gapy, işik
دراز	–	deraz	–	uzyn
دکتر	–	doktor	–	lukman
رود	–	rud	–	derýa
سپتامبر	–	septambr	–	sentýabr
سفید	–	sefid	–	ak (reňk)
سیاه	–	siýah	–	gara

رنگ سیاہ	–	siyah räng	–	gara reňk
شہر	–	šähr	–	šäher
ضرب المثل	–	zärbolmäsäl	–	nakyl
کاکا	–	kaka	–	kakaň erkek dogany
کی	–	ki	–	kim?
گلستان	–	golestan	–	gülüstan (gül bagy)
ماہ	–	mah	–	aý
مترو	–	metro	–	metro
مسکو	–	moskou	–	Moskwa
مگر	–	mägär	–	meger, eýsem
نویسنده	–	newisände	–	ýazyjy
ہم	–	häm	–	hem

ÝIGRIMI DOKUZYNJY DERS

İşlikler – فعل – feel

Ähli dillerde işlikleriň häzirki, geljek we öten zaman görnüşleriniň bolsy ýaly, pars dilinde hem şeýle işlikler bardyr. Emma pars dilinde işlikleriň üç zamanynnda hem özboluşly aýratynlyklary bardyr, olara aýry-aýrylykda seredip geçeliň.

Belli bir gymyldy-hereketi, belli bir zamanda aňladyp, näme edýär?, näme etdi?, näme etjek? diýen soraglara jogap bolup gelýän sözlere *işlik* diýilýär.

Pars sözlüklerinde ähli pars işlikleri nämälim görnüşinde (ýa-da infinitiwde) berilýärler. Olar ýazuwda «ن» – **nun** harpy bilen, dilde bolsa «än» goşulmasy bilen gutarýarlar. *Meselem:*

کردن	–	kärdän	–	etmek
گفتن	–	goftän	–	äýtmak
دیدن	–	didän	–	görmek
دادن	–	dadän	–	bermek

پرسیدن – porsidän – soramak
 خریدن – häridän – satyn almak.

Pars dilindäki her bir işligiň iki sany köki (düýbi, esasy) bar: Öten zaman işliginiň köki; häzirki-geljek zaman işliginiň köki.

1) öten zaman işliginiň köki – her bir pars işliginiň nämälim görnüşinden (infinitiwden) ýazuwda «ن» – nun harpyny, dilde bolsa «än» goşulmasyny aýyrmak usuly bilen alynýar. *Meselem:*

کردن – kărdän	کرد – kărd
گفتن – goftän	گفت – goft
دیدن – didän	دید – did
دادن – dadän	داد – dad
پرسیدن – porsidän	پرسید – porsid.

Öten zaman işliginiň kökünü infinitiwden «ن» – nun harpyny aýryp almak usuly pars işlikleriniň ähli-sine degişlidir, bu bir bütewi düzgündür.

2) häzirki-geljek zaman işliginiň kökünü öten zaman işliginiň kökünü alyş usulymyzda köp işliklerden alyp bolmaýar, başgaça aýdylanda, köp işlikleriň nämälim görnüşinden belli bir harplaryny ýa-da goşulmasyny aýryp alyp bolmaýar. Ol işlikleriň häzirki-geljek zaman köklerini ýatdan bilmeli. Olar sözlüklerde infinitiwiň yzynda ýaý içinde hem berilýär. *Meselem:*

کردن – kărdän	کن – kon
گفتن – goftän	گو – gu
دیدن – didän	بین – bin
دادن – dadän	ده – dăh
خریدن – häridän	خر – här.

Emma birnäçe pars işlikleriniň nämälim görnüşinden (infinitiwden), haçan-da olar «idän» we «ādän» diýen goşulmalar bilen gutaran ýagdaýlarynda olary

infinitiwden aýyrmak usuly bilen hem işligiň häzirki-geljek zaman köküni alyp bolýar. **Meselem:**

پرسیدن – porsidän

پرس – pors

خوابیدن – habidän

خواب – hab

نهادن – nehadän

نه – neh.

Bu görnüşdäki işlikleriň hem häzirki-geljek zaman işlikleriniň kökleri sözlüklerde infinitiwiň yzynda ýaý içinde berilýär.

Eger-de häzirki-geljek zaman işligini ulanyp, gep-läp bilýän wagtyňda, işligiň häzirki-geljek zaman köküni ýatdan çykaran wagtyňda we eliňde pars sözlügi hem ýok wagtynda şol işligiň häzirki-geljek zaman köküni nädip tapmaly? Gepleşikde ulanýan häzirki-geljek zaman işligini alyp, onuň önündäki «می» – öňgoşulmasyny, soňra hem yzyndaky şahsy goşulmasyny aýryp, işligiň häzirki-geljek zaman köküni alyp bolýar. **Meselem:** من نان میخورم – män nan mihoräm – men nan iýýärin. Bu sözlemde میخورم – mihoräm – iýýärin diýen söz – häzirki-geljek zaman işligidir. Onuň «می» – **mi** öňgoşulmasyny we «ام» – **äm** şahsy goşulmasyny aýyrsak خور – hor galýar, bu hem میخورم – iýýärin diýen işliginiň häzirki-geljek zaman köküdür (düýbi, esasy).

OTUZYNJY DERS

Sada we cýlsyrymly işlikler

Pars dilinde ähli hereketler sada we cýlsyrymly işlikleriň üsti bilen aňladylýar. Belli bir gymyldy-hereketi bir söz bilen aňladýan söze-işlige **sada işlik** diýilýär. **Meselem:**

گفتن – goftän – aýtmak, diýmek
 دیدن – didän – görmek
 دادن – dadän – bermek
 خریدن – häridän – satyn almak
 پرسیدن – porsidän – soramak.

Sada işliginiň häzirki-geljek zaman görnüşiniň
 ýöňkemede üýtgeýşine mysal getireliň:

sada işlik – دیدن – didän – görmek, häzirki – geljek
 zaman köki – بین – bin, bu işligiň häzirki – geljek za-
 man görnüşi – میبینم – mibinäm – görýärin.

birlik sanda

- 1a. میبینم – mibinäm – görýärin.
- 2a. میبینی – mibini – görýärsiň.
- 3a. میبیند – mibinäd – görýär.

köplük sanda

- 1a. میبینیم – mibinim – görýäris.
- 2a. میبینید – mibinid – görýärsiňiz.
- 3a. میبینند – mibinänd – görýärler.

inkär edişi (ýokluk) görnüşi

- 1a. نمیبینم – nämibinäm – görmeýärin.
- 2a. نمیبینی – nämibini – görmeýärsiň.
- 3a. نمیبیند – nämibinäd – görmeýär.

köplük sanda

- 1a. نمیبینیم – nämibinim – görmeýäris.
- 2a. نمیبینید – nämibinid – görmeýärsiňiz.
- 3a. نمیبینند – nämibinänd – görmeýärler.

Pars dilinde köp hereketler iki sözden ybarat bolan çylşyrymly işlikleriň üsti bilen hem aňladylýar.

Meselem:

کار کردن – kar kârdân – işlemek, iş etmek;

استراحت کردن – esterahât kârdân – dynç almak.

Çylşyrymly işlikleriň düzümi iki bölekden ybaratdyr: at böleginden we işlik böleginden.

کار کردن – diýen çylşyrymly işligiň –

کار – at bölegi, کردن – işlik bölegidir.

Çylşyrymly işlikler ýöňkemelerde üýtgände ähli üýtgeşikleri onuň işlik bölegi öz üstüne alýar, at bölegi bolsa ýöňkemäniň ähli sanlarynda we agzalarynda üýtgemän gelýär.

Çylşyrymly işligiň ýöňkemedede üýtgeýsine mysallar:

birlik sanda

کار میکنم – kar mikonäm – iş edýärim.

کار میکنی – kar mikoni – iş edýärsiň.

کار میکنند – kar mikonäd – iş edýär.

köplük sanda

کار میکنیم – kar mikonim – iş edýäris.

کار میکنید – kar mikonid – iş edýärsiňiz.

کار میکنند – kar mikonänd – iş edýärler.

inkär edişi görnüşi

birlik sanda

کار نمیکنم – kar nämikonäm – iş etmeyärim.

کار نمیکنی – kar nämikoni – iş etmeyärsiň.

کار نمیکنند – kar nämikonäd – iş etmeyär.

- کار نمیکنیم – kar nāmikonim – iş etmeyâris.
کار نمیکنید – kar nāmikonid – iş etmeyârisiñiz.
کار نمیکنند – kar nāmikonänd – iş etmeyârler.

Ýokardaky mysallarda görkezilişi ýaly, işlikleriň ýöňkemelerde üýtgeýiş usuly birmeňzeşdir.

OTUZ BIRINJI DERS

Öňgoşulmalar (predloglar), (حرف اضافه – härfe ezafe)

Pars dilinde bir hereketiň çykýan ýerini, ugruny, bir närsäniň ýerleşen ýerini görkezmek, sözlemiň manysyny gerekli ugra gönükdirmek üçin söz önünde goýulýan goşulmalara **predloglar** diýilýär. Pars dilinde predloglaryň birnäçe görnüşleri bardyr: esasy predloglar, ýörite ezafet we at predloglary we çylsyrmyly predloglar.

1) esasy predloglar: «از – be – در – ba – تا»

a) «از – *äz*» predlogy belli bir hereketiň çykýan, başlanýan ýerini aňladýar we çykys düşümiň wezipesini ýerine ýetirip kimden?, nämeden?, nireden? diýen soraglara jogaby talap edýär. **Meselem:** من از خانه میایم – män *äz* hane miaýäm – men öýden gelýärin. Bu ýerde söze *äz* predlogy hereketiň öýden çykandygyny aňladýar we nireden? diýen soraga jogaby talap edýär.

b) «به – *be*» predlogy belli bir hereketiň ugruny aňlatmak üçin ulanylýar we yöneliş düşümiň wezipesini ýerine ýetirip, nirä? diýen soraga jogaby talap edýär. **Meselem:** من به خانه میروم – män *be* hane miräwäm – men öýe barýaryn. Hereketiň öýe barýandygyny aňladýar

we nirä? diýen soraga jogaby talap edýär. *be* predlogy haýsy dilde gürleşýändigini aňlatmakda hem ulanylýar. **Meselem:** من به زبان فارسی حرف میزنم – män be zeban-e farsi härf mizänäm – men pars dilinde gürleşýärim.

ç) «در – *där*» predlogy bir şahsyň ýa-da bir närsäniň nirede ýerleşendigini aňlatmak üçin ulanylýar we wagtorun düşümiň wezipesini ýerine ýetirip, nirede? diýen soraga jogaby talap edýär. **Meselem:** من در خانه بودم – män där hane budäm – men öýde boldum.

d) «با – *ba*» predlogy bir şahs ýa-da bir närise bilen-digini aňladýar hem-de hereket edilen ulagyň görnüsini hem aňladýar we kim bilen? ýa-da näme bilen? diýen soraga jogaby talap edýär. **Meselem:** من با احمد آمدم – men Ahmet bilen geldim. من با ماشین آمدم – men maşyn bilen geldim.

e) «تا – *ta*» predlogy belli bir ýere ýa-da bir wagtta çenlidigini aňladýar we nirä? ýa-da haçana çenli? diýen soraga jogaby talap edýär. **Meselem:** من تا بازار میروم – men bazara çenli barýaryn. من تا فردا استراحت میکنم – men ertire çenli dynç alýaryn.

2) ýörite we atdan ýasalan ezafet predloglary:

رو، پشت، سر، پا، طی، جهت، برای، پیش، بالا

a) «روی – *ruý*» – bir adamyň endam bölegi bolan – ýüzüni aňlatmak bilen birlikde predlog wezipesinde hem gelýär we bir närsäniň üsti, ýokarsy ýa-da ýüzi diýen manyny hem aňladýar. **Meselem:** چراغ رومیزی – stol üsti çyra. کتاب در روی میز است – kitap stolun üstündedir. روی تخته را پاک کنید – tagtanyň ýüzüni süpüriň we ş.m.

b) «پشت – *pošt*» – yz, yzy diýen manyny aňlatmak bilen birlikde yzynda diýen predlogy hem aňladýar. **Meselem:**

ناهارhana – دانشکده در پشت عمارت نهارخانه واقع است
institutyň jaýynyň yzynda (arkasynda) ýerleşýär.

c) «سر - säg» – kelle, baş diýen manyny aňlatmak bilen birlikde başdan, täzedən, başy diýen predlogy hem aňladýar. **Meselem:** از سر تا پا میبینم – başyndan aýagyna çenli görýärin. از سر بخوانید – başdan ýa-da täzedən okaň we ş.m.

d) «پای - paýe-pa» – beden agzasy bolan aýak sözüniň üsti bilen ahyry, soňy, ýanynda diýen predloglary hem aňladyp bolýar. **Meselem:** از سر تا پا – başdan soňuna çenli. پایان فیلم – filmiň soňy. در پای تلفن – telefonyň ýanynda we ş.m.

e) «طی - teý» – bu predlog aralygynda, бүтін diýen manylary bermek üçin ulanylýar. **Meselem:** در طی تنفس – arakesmäniň aralygynda, бүтін – در طی روز کار می‌کردم – бүтін günün dowamynda işledim, ýa-da бүтін günläp işledim.

ä) «برای - bäräýe» – bu predlog üçin, onuň üçin, näme üçin diýende we ş.m. manylary bermek üçin ulanylýar. **Meselem:** برای شما – siziň üçin. برای روز مشکل پول – kyn gün üçin pulum bar. برای دو روز – iki güne. درس – برای آن / این / که – näme üçin diýende, onuň üçin we ş.m.

f) «جهت - jähät» – bu at predlogy üçin, sebäpden, her tarapdan we ş.m. manylary bermek üçin ulanylýar. **Meselem:** از این جهت – bu sebäpden. از هر جهت – her tarapdan.

g) «پیش - piş» – bu at predlogy ýanyna, ýanyma, öňüne we ş.m. manylary aňladýar. **Meselem:** او پیش من – men onuň ýanyna barýaryn. ایستگاه در پیش خانه من است – ol meniň ýanyma geldi. duralga meniň öýümiň öňündedir we ş. m.

h) «بالا - bālā» – bu at predlogy ýokary, ýokarsynda, ýokardan we ş.m. manylary aňladýar. **Meselem:** به بالا – öýüň ýokaryk barýaryn. از بالای خانه نگاه می‌کنم – میروم

karsyndan seredýärin. دستور از بالا دادند – görkezmäni ýokardan berdiler we ş.m.

3) çylşyrymly predloglar: .... در باره، در حق، در باب

a) «در باره - dār bāreýe» – bu predlog bir şahs ýa-da bir zat barasynda diýen manyny aňladýar. **Meselem:** من در باره درس میگویم – men sapak barasynda aýdýaryn.

b) «در حق - dār hağ» – bu predlog barasynda, hakynda diýen manyny berýär. **Meselem:** اگر در حق خود بگویم – eger özüüm barada aýtsam...

ç) «در باب - dār bab» – bu predlog degişlilikde, barasynda diýen manylary aňladýar. **Meselem:** اگر در باب من میگوید – eger men barada aýdýan bolsaňyz... .

Predloglaryň ýokarda agzalyp geçilenlerinden başga-da birnäçe görnüşleri bardyr.

OTUZ IKINJI DERS

İşligiň häzirki-geljek zaman

görnüşü – مضارع اخباری – mozāree ähbari

İşligiň häzirki-geljek zaman görnüşü diýip belli bir hereketiň häzirki wagtda bolup durandygyny ýa-da ýakyn geljekde boljakdygyny aňladyp näme edýär? diýen soraga jogap bolup gelýän sözlere häzirki-geljek zaman işligi diýilýär. **Meselem:** من نان میخورم – mæn nan mihoräm – men nan iýýärin. من فردا نان میخورم – mæn fârda nan mihoräm – men ertir nan iýerin. Häzirki-geljek zaman işliginiň gurluş düzümi şu aşakdaky görnüşden ybaratdyr: *mi* öňgoşulma + *hor* işligiň häzirki-geljek zaman köki + *äm* şahsy goşulma = mi-hor-äm. = میخورم – pristawka, خور – häzirki-geljek zaman köki, ام – **äm** at çalyşmasynyň birlik sanynyň birinji agzasynyň şahsy goşulmasy.

At çalyşmalarynyň şahsy goşulmalary

birlik sanda

1a. ام – äm

2a. ی – i

3a. اد – äd

köplük sanda

ایم – im

اید – id

اند – änd

Ýokarky görnüşden peýdalanyp, کردن – kârdân – etmek diýen işligi häzirki-geljek zaman görnüşde üýtgedeliň:

birlik sanda

میکنم – mikonäm – edýärin.

میکنی – mikoni – edýärsiň.

میکند – mikonäd – edýär.

köplük sanda

میکنیم – mikonim – edýäris.

میکنید – mikonid – edýärsiňiz.

میکند – mikonänd – edýärler.

Işligiň häzirki-geljek zaman görnüşiniň iki basymy bar: birinjisi «می» – **mi** öňgoşulma, ikinjisi bolsa şahsy goşulma düşýär. Ikisinde hem basymyň güýji birmeňzeşdir.

«می» – **mi** öňgoşulma, köplenç, bile ýazylýar, kä-wagt, haçan-da birnäçe harp diş görnüşinde gelende aýra hem ýazylyp biler.

Meselem: می بینم = مبینی we ş.m. Işligiň häzirki-geljek zaman inkär ediji görnüşi «نه» – **nä** ownuk bölegi işligiň häzirki-geljek zaman görnüşiniň öňüne goşmak arkaly ýasalýar. کردن – kârdân-etmek diýen işligiň häzirki-geljek zaman ýokluk görnüşiniň ýöňkemedede üýtgeýşini mysalda göreliň:

birlik sanda

نمیکنم – nāmikonām

نمیکنی – nāmikoni

نمیکند – nāmikonād

köplük sanda

نمیکنیم – nāmikonim

نمیکنید – nāmikonid

نمیکند – nāmikonänd.

Eger-de häzirki-geljek zaman işlikleriniň köki çekimliler bilen gutarsa, onda:

a) haçan-da işligiň köki «ou» diftong bilen gutarsa, onda sözüň soňundaky şahsy goşulmanyň önünde «ou» diftongy «aw» sesine öwrülýär. *Meselem:* رفتن – rāf-tān – gitmek, häzirki-geljek zaman işliginiň köki «رو» – rou bolýar, bu işligiň häzirki-geljek zaman görnüşi: میروم *mi* – öňgoşulma + row – kök + ýöňkemäniň şahsy goşulmasy *äm*. Bu işligiň ýöňkemedede üýtgeýşini mysalda göreliň:

birlik sanda

میروم – mirāwām

میروی – mirāwi

میرود – mirāwād

köplük sanda

میرویم – mirāwim

میروید – mirāwid

میروند – mirāwänd

b) haçan-da h.g.z. işligiň köki çekimli «a» we «u» bilen gutarsa, onda ol ýöňkemedede üýtgände şeýle görnüşe eýe bolýar: آمدن – h.g.z. köki آ – ā bolýar, گفتن – گو – bolýar.

birlik sanda

میایم – miaýām

میای – miaýi

میاید – miaýād

köplük sanda

میایم – miaýim

میاید – miaýid

میایند – miaýänd

birlik sanda

میگویم – miguýäm
 میگوئی – miguýi
 میگوید – miguýäd

köplük sanda

میگوئیم – miguýim
 میگوئید – miguýid
 میگویند – miguýänd

Bu mysalda görnüşi ýaly, işligiň h.g.z. köki bilen şahsy goşulmanyň arasynda «ý» sesi peýda bolýar, ol hem ýöňkemäniň birlik sanynyň birinji, üçünji we köplük sanynyň üçünji agzalarynda «ý» sesi bilen we ýöňkemäniň birlik sanynyň ikinji, köplük sanynyň birinji hem-de ikinji agzalarynda «ء» – hamzanyň kömegi bilen aňladylýar. داشتن – daştän – bar bolmak, h.g.z. köki – دار – dar diýen işligiň häzirki-geljek zaman görnüşi می – **mi** pristawkasyz döreyär, ol hem ýöňkemelerde şeýle görnüşde üýtgeýär:

birlik sanda

1a. دارم – daräm – mende bar.
 2a. داری – dari – sende bar.
 3a. دارد – daräd – onda bar.

köplük sanda

1a. داریم – darim – bizde bar.
 2a. دارید – darid – sizde bar.
 3a. دارند – daränd – olarda bar.

Bu işligiň ýokluk görnüşi «نه» – **nä** bölejigiň (çastisanyň) kömegi bilen, mi öngoşulmasyz döreyär.
Meselem:

birlik sanda

1a. ندارم – nädaräm – mende ýok.
 2a. نداری – nädari – sende ýok.
 3a. ندارد – nädaräd – onda ýok.

- 1a. نداریم – nădarim – bizde ýok.
2a. ندارید – nădarid – sizde ýok.
3a. ندارند – nădaränd – olarda ýok.

Häzirki-geljek zaman işliginiň üç manysy bar:

1) hereketiň häzir gidip durandygyny aňladýar.

Meselem: – من نان میخورم – Men nan iýýärin.

2) hereketiň dowamly, hemişelik ýa-da dăp boýunça gidip durandygyny aňladýar. **Meselem:** من هر روز کتاب میخوانم – men her gün kitap okaýaryn.

3) hereketiň ýakyn geljekde bolmalydygyny aňladýar. **Meselem:** ما فردا بدانشگاه میرویم – biz ertir uniwersitete gidýäris.

1-nji gönükme. Okaň we terjime ediň.

شما کجا میروی؟ من به دانشگاه میروم. تو به او چه میدهی؟ من به او کتاب میدهم. ما چه میکنیم؟ ما کتاب میخوانیم. آنها هر روز به دانشگاه میایند. آیا شما کتاب دارید؟ بله من کتاب دارم. مگر شما فردا اینجا نمیاید؟ خیر فردا اینجا نمیایم. آیا چای نمیخورید؟ خیر چای نمیخورم. آنها چه میگویند؟ آیا برادر تو امسال دکتر میشود؟ خیر برادر من امسال دکتر نمیشود. شما از پنجره چه میبینید؟ من از پنجره خانه را میبینم. صبح پدر من چای میخورد. من هر روز به دانشگاه میروم. امروز ما کجا میرویم؟ امسال آنها به شهر عشق آباد میایند. دانشجو به دانشگاه میرود. تو بمن کتاب میدهی. شما چه میکنی؟ آنها کتاب میخوانند. مگر ما اینجا کتاب نداریم؟ مادر من چای میخورد. تو چه میگوئی؟ دانشجو به دانشیار چه میگوید. ما امروز بدانشگاه میرویم. تو اینجا چه میبینی؟ شما صبح چه میکنی؟ آیا خواهر شما امسال دکتر میشود؟

2-nji gönükme. Aşakdaky işlikleri häzirki-geljek zaman görnüşinde ýöňkemelerde üýtgediň (transkripsiyada we grafikada ýazyň).

- دادن – dadän (ده – deh) – bermek;
شدن – şodän (شو – şou) – bolmak;
جستن – jostän (جو – ju) – gözlemek.

3-nji gönükme. Ýaý içinde görkezilen işlikleri häzirki-geljek zaman görnüşinde getirip sözlemleri dolduryň.

ما به دانشگاه (رفتن). امروز تو چه (کردن)؟ مادر من به تو چه (گفتن)؟
دوست من به تو کتاب (دادن). آیا آنها کتاب (خواندن)؟ تو از پنجره چه (دیدن)؟
فردا شما به دانشگاه (رفتن). امروز صبح ما چای (خوردن). مگر شما برادر (داشتن)؟

4-nji gönükme. Çyzygyň çep tarapynda berlen işlikleriň biri bilen häzirki-geljek zaman işlik görnüşinde gelen sözlemleriň nokatly yerlerini dolduryň.

دادن – داشتن	تو امروز چه ... ؟ دکتر به شما چه ... ؟
خوردن – کردن	من امروز به شما کتاب ... فردا آنها
دیدن – گفتن	کجا ... ؟ مگر شما خواهر ... ؟
خواندن – رفتن	آیا ما کتاب ... ؟
شدن	مگر برادر تو امسال دکتر ... ؟

5-nji gönükme. Berlen soraglara tassyklaýjy we inkär ediji görnüşlerde jogap beriň.

مگر هر روز صبح چای میخوری؟ آیا امروز به دانشگاه میرویم؟ آیا دانشیار به دانشجو کتاب میدهد؟ مگر آنها خواهر دارند؟ مگر امروز کتاب میخوانیم؟ مگر خواهر شما دانشجو میشود؟ آیا شما کتاب دارید؟ مگر ما اینجا کتاب نداریم؟

6-njy gönükme. Pars diline terjime ediň.

Su gün biz uniwersitete gidýäris. Men saňa kitaby ertir bererin. Siz häzir näme edýärsiňiz? Biz çay içýäris. Sende radiokabulediji barmy? Mugallym talyba näme aýdýar? Meniň gyz doganym kitap okaýar. Olar penjireden näme görýärler? Meniň erkek doganym lukman bolýar.

Olar ertir kärhana gidýärler. Bu gün olar Tährana gidýärler. Men häzir işe barýaryn. Gyz doganym nan iýýär.

Ýat tutuň!

◆ **kuh be kuh nämiresäd, adam be adam miresäd – dag dag bilen duşuşmaýar, adam – adam bilen duşuşýar.**

OTUZ ÜÇÜNJI DERS

Tekst

من دانشجوی سال اول دانشگاه شهر عشق آباد هستم. برادر بزرگ من هم دانشجوی دانشگاه است. ما هر روز به دانشگاه عشق آباد میرویم. ما به دانشگاه با اتوبوس میرویم. اتوبوس جلوی دانشگاه میایستد. برادر من به زبان فارسی حرف میزند. من هم به زبان فارسی حرف میزنم. دانشیار ما با ما به زبان ترکمنی حرف نمیزند. او به زبان فارسی حرف میزند. امروز من به دانشگاه نمیروم. امروز دوست ما پیش من میاید. فردا من پیش او میروم. این شهر بزرگ و زیبا پایتخت کشور من است. شهر تهران پایتخت کشور ما نیست. پایتخت کشور ما عشق آباد است. آن دانشجوی با استعداد برادر دوست من است. شهر تهران پایتخت میهن ما نیست، تهران پایتخت همسایه جنوبی ما ایران است. این دکتر معروف در بیمارستان بزرگ شهر عشق آباد کار میکند. آیا آن کتاب جالب روی میز است؟ بله آن کتاب جالب روی میز است. پدر من در کارخانه بزرگ شهر عشق آباد کار میکند. ترکمنستان میهن من است. من میهن خودم را خیلی دوست دارم.

1-nji gönükme. Aşakdaky işlikleri häzirki-geljek zaman görnüşinde ýöňkemedede üýtgediň (pars grafikasynda ýazyň).

آمدن – amädän – آ – a – gelmek

افتادن – oftadän – افت – oft – ýykylmak

دیدن – didän – بین – bin – görmek.

2-nji gönükme. Ýaý içinde berlen işlikleri häzirki-geljek zaman görnüşine öwürüp sözlemleri dolduryň.

ما امروز بکارخانه (رفتن). فردا آنها پیش من (آمدن). امروز صبح شما اینجا (آمدن). فردا صبح تو پیش پدر من (رفتن). اتوبوس کجا (ایستادن)؟ آیا ما امروز (کار کردن)؟ مگر آنها فردا (استراحت کردن)؟ دانشجو به زبان فارسی (حرف زدن). آیا شما زبان روسی (حرف زدن)؟ بله من بزبان روسی (حرف زدن).

3-nji gönükme. Çyzygyň çep tarapynda berlen işlikleri häzirki-geljek zaman görnüşine geçirip sözlemleri dolduryň.

کار کردن،	این دانشجو فردا پیش
استراحت کردن	من ... امروز صبح تو کجا ... ؟
رفتن	دانشجو هر روز به دانشگاه ...
حرف زدن	این کارگر کجا ... ؟
آمدن	مگر دوست شما بزبان فارسی ... ؟

4-nji gönükme. Zerur bolan predloglar bilen sözlemleri dolduryň.

امروز مادر من ... شما میاید. فردا دکتر ... تو نمیاید. ما هر روز ... دانشگاه میرویم. این کارگر صبح ... کارخانه میروند. شما فردا ... او میروید. خیر، من ... او نمیروم، او ... من میاید. مگر رفیق تو هر روز ... تو میاید؟ بله، رفیق من هر روز ... من میاید. تو ... دانشگاه میروی؟ بله، من ... دانشگاه میروم. آنها هر روز ... مترو ... دانشگاه میایند. پدر من هم ... کارخانه ... مترو میروند. من فردا ... اتوبوس ... بیمارستان میروم. آیا تو ... دانشگاه ... اتوبوس میای؟ شما ... دانشگاه ... مترو میایید. خواهر من ... زبان فارسی خوب حرف میزند. برادر تو هم ... زبان فارسی بد حرف نمیزند. آیا شما در کلاس ... زبان فارسی یا ... زبان ترکمنی حرف میزنید؟ ما در کلاس ... زبان فارسی حرف میزنیم.

5-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

a) doktor-e mä'ruf-e in bimarestan-e bozorg räfig-e pedär-e män äst. Turkmenstan mihän-e män äst. to daneşju-ýe sal-e äwwäl-e daneşgah-e be nam-e Magtymguly hästi. palto-ýe now-e in dohtär-e ziba siyah äst. in daneşju-ýe ba este'edad-e sal-e äwwäl-e daneşgah-e be nam-e Magtymguly räfig-e hahär-e män äst;

b) ma här ruz kar mikonim. şoma emruz esterahät mikonid. män be zäban-e farsi härf mizänäm. to häm be zäban-e farsi härf mizäni. in kargär där karhane kar mikonäd. in daneşju emruz esterahät mikonäd;

ç) to hala esterahät mikoni, kar nämikoni. bärädär-e män hala kar nämikonäd, esterahät mikonäd. räfig-e män be zäban-e farsî härf nämizänäd, u be zäban-e mädäri härf mizänäd.

6-njy gönükme. Pars diline terjime ediň.

Şu gün irden sen nirä gidýärsiň? Ertir ol öz dostunyň ýanyňa gidýär. Bu uly keselhananyň ady belli lukmany her gün meniň ýanyma gelýär. Bu zehinli talyp uniwersitete ir gelýär. Bu awtobus niredede durýar? Şu gün biz işlemeýäris, dynç alýarys. Olar parsça gürlemeýärler. Siz türkmençe gürleýärisiňizmi? Şu gün seniň ýanyňa kim gelýär? Meniň ýoldaşymyň dogany bu keselhananyň ady belli lukmanydyr. Meniň dostumyň kiçi gyz dogany uniwersitetiň birinji ýylynyň zehinli talybydyr.

OTUZ DÖRDÜNJI DERS

Sanlar – عدد – «ädäd»

Ähli dillerde bolşy ýaly, pars dilinde hem şahslaryň ýa-da janly-jansyz zatlaryň sanyny aňladýan sözlere we sifrlere **sanlar** diýilýär. Sanlaryň görnüşleri: mukdar sanlar, tertip sanlar.

Mukdar sanlar şahslaryň ýa-da janly-jansyz zatlaryň näçe sanydygyny aňladyp, olaryň mukdaryny görkezýär, şoňa hem mukdar sanlar diýilýär. **Meselem:**

1	–	۱	–	یک	–	ýek	–	bir
2	–	۲	–	دو	–	do	–	iki
3	–	۳	–	سه	–	se	–	üç
4	–	۴	–	چهار	–	çähar (çar)	–	dört

5	—	۵	—	پنج	—	pänj	—	bäs
6	—	۶	—	شش	—	şeş	—	alty
7	—	۷	—	هفت	—	häft	—	ýedi
8	—	۸	—	هشت	—	häşt	—	sekiz
9	—	۹	—	نه	—	noh	—	dokuz
10	—	۱۰	—	ده	—	däh	—	on.

Bu birinji onluk içindäki sanlar mukdar sanlary bermek bilen birlikde, hem sada sanlary, hem-de birlik sanlary aňladýar.

Tertip sanlar mukdar sanlaryň soňuna iki sany «ام» — *om* we «امين» *omin* diýen pars (suffikslerini) goşmak arkaly ýasalýarlar, bu goşulmalara hem basym düşýär. **Meselem:** پنج — pänj — bäs — diýen mukdar sandan = پنجم — pänjom, پنجمين — pänjomin — başinji, başilenji diýen tertip sany döreýär; بیستم — bustom, بیستمين — bistomin — ýigriminji-ýigrimilenji; هزار و دوست و نوزده = هزار و دویست و نوزدهم — hezar-o bist-o nuzdähom — bir müň iki ýüz on dokuzynjy we ş. m. Bu «**om we omin**» diýen pars goşulmalary manylary boýunça birmeňzesdirler, emma «**omin**» goşulmasy özüniň ähmiýeti boýunça bir manyny bermek bilen has agramlylygy aňladýar we ol aýykklanýan sözün öňünden ýazylýar: pänjomin därs; «**om**», «**N**» goşulmasy (suffiksi) bolsa aýykklanýan sözden soň ýazylýar: därs-e pänjom. Pars dilindäki tertip sanlaryndan başga arap dilinden aralaşan birnäçe sözler hem ulanylýar. Olardan has köp ulanylýany — اول — äwwäl — birinji, ilkinji. Hat-da bu söz pars tertip sany bolan یکم — «ýekom» sözünden hem köp ulanylýar: درس اول — därs-e äwwäl — birinji ders, دانشجوی سال اول دانشگاه — daneşju-ýe sal-e äwwäl-e daneşgah — uniwersitetiň birinji ýyl talyby we

ş.m. Pars dilinde üçünji onluklar we ondan ýokarky sanlar çylsýrymly sanlara degişlidir, olar birnäçe sada san birliklerinden ybaratdyr. *Meselem:*

21	–	ýigrimi bir	–	۲۱	–	bist-o ýek
35	–	otuz baş	–	۳۵	–	si-o pänj
95	–	togsan baş	–	۹۵	–	näwäd-o pänj
146	–	bir ýüz kyrk alty	–	۱۴۶	–	-säd-o çehel-o şeş
1942	–	bir müň dokuz ýüz kyrk iki	–	۱۹۴۲	–	hezar-o noh säd-o çehel-o do

Onluk sanlar

ده	–	däh	–	۱۰	10	–	on
بیست	–	bist	–	۲۰	20	–	ýigrimi
سی	–	si	–	۳۰	30	–	otuz
چهل	–	çehel	–	۴۰	40	–	kyrk
پنجاه	–	pänjah	–	۵۰	50	–	elli
شصت	–	şäst	–	۶۰	60	–	altmyş
هفتاد	–	häftad	–	۷۰	70	–	ýetmiş
هشتاد	–	häştad	–	۸۰	80	–	segsen
نود	–	näwäd	–	۹۰	90	–	togsan

Ýüzlük sanlar

صد	–	säd	–	۱۰۰	100	–	ýüz
دویست	–	dewist	–	۲۰۰	200	–	iki ýüz
سیصد	–	sisäd	–	۳۰۰	300	–	üç ýüz
چهارصد	–	çäharsäd	–	۴۰۰	400	–	dört ýüz
پانصد	–	pansäd	–	۵۰۰	500	–	bäs ýüz
ششصد	–	şeş säd	–	۶۰۰	600	–	alty ýüz

هفتصد	–	häftsäd	–	۷۰۰	–	700	–	ýedi ýüz
هشتصد	–	häštsäd	–	۸۰۰	–	800	–	sekiz ýüz
نهصد	–	nohsäd	–	۹۰۰	–	900	–	dokuz ýüz

دويست – dewist ۲۰۰ – 200 – iki ýüzden başgasynyň, her onlugyň birlik sanynyň yzyna صد säd – ýüz diýen sözi goşup döredilýär, kähalatlarda sesde az-kem üýtgeşiklik ýüze çykýar.

Müňlük sanlar

هزار	–	۱۰۰۰	–	hezar	–	1000	–	bir müň
دو هزار	–	۲۰۰۰	–	do hezar	–	2000	–	iki müň
سه هزار	–	۳۰۰۰	–	se hezar	–	3000	–	üç müň
چهار هزار	–	۴۰۰۰	–	çähar hezar	–	4000	–	dört müň

Onluk birlikleriniň yzyna هزار *hezar* – müň diýen söz goşulýar we sesde hiç hili üýtgeşik ýüze çykmaýar.

Millionlar

مليون	–	۱۰۰۰۰۰۰	melýun	–	مليون	milýun	–	million
دو مليون	–	۲۰۰۰۰۰۰	do	–	دو	do	–	iki
			melýun		مليون	milýun		million
سه مليون	–	۳۰۰۰۰۰۰	se	–	سه	se	–	üç
			melýun		مليون	milýun		million

we ş.m.

Bu görnüşli sanlarda hem birlik sanlaryň yzy-na مليون – melýun ýa-da milýun diýen sözleri goşmaly.

Milliardlar

میلیارد	–	milýard	–	milliard
دو میلیارد	–	do milýard	–	iki milliard
سه میلیارد	–	se milýard	–	üç milliard we ş.m.

میلیارد – sözünüň önünde birlik sanlar goýulýar we sesde üýtgeşiklik ýüze çykmaýar. Pars dilinde köp belgili sanlar çepden saga ýazylýarlar, başda uly, soňra yzygider kiçi sanlar ýazylýar, olar özara «و» – «waw» diýen baglaýjy bilen baglanyşýarlar, okalanda «o» diýlip seslendirilýär, özem çepden saga okalýar. **Meselem:** ۱ – 1, ۵ – 5, ۱۰ – 10, ۷۵۲ – 752, ۸۱۵۱ – 8151 we ş.m.

Köp belgili sanlar harplar bilen ýazylanda başda uly, soňra kiçi sanlar ýazylýar we sagdan çepe okalýar, «و» – «waw» baglaýjy hem «O» diýlip seslendirilýär. **Meselem:** سیصد و بیست و دو – bist-o do – 22; سیصد و بیست و دو – sisäd-o bist-o do – 322; چهار هزار و سیصد و بیست و دو – çähar hezar-o sisäd-o bist-o do – 4322 we ş.m.

Pars dilinde ikä bölünmeýän sanlara täk sanlar diýilýär, ikä bölünýän sanlara bolsa jübüt sanlar diýilýär. Jübüt sanlara mysal:

۲, ۴, ۶, ۸, ۱۰, ۲۰, ۴۴, ۱۰۲, ۲۲۲۲ we ş.m. Täk sanlara mysal: ۱, ۳, ۷, ۱۵, ۵۱, ۱۳۷, ۲۷۹۹ we ş.m.

Pars dilinde mukdar sanlar, köplenç, atlaryň önünde goýulýar. **Meselem:**

- دو دانشجو – do daneşju – iki talyp,
- پنج کتاب – pänj ketab – bäs kitap,
- دو خانه – do hane – iki öý we ş.m.

همه – häme çalyşmasy

Bu «häme» çalyşmasy söz birleşmelerinde we aýratyn hem ulanylýar. Aýratyn ulanylanda onuň şahsy aýratynlygy kontekste görä mälim bolýar. **Meselem:**

همه میدانیم – häme midanim – (biz) hemmämiz bilýäris,
همه میدانید – häme midanid – (siz) hemmäňiz bilýärsiňiz,
همه میدانند – häme midanänd – (olar) hemmesi bilýärler.

«همه» – häme çalyşmasy atdan ýasalan sözleriň düzüüm bölegi bolup hem ulanylýar. Bu ýagdaýda «همه» – häme aşakdaky at bilen iki usulda baglanysyp gelip biler:

a) *ezafe*diň kömegi bilen: همهء ما – häme-ýe ma – biziň hemmämiz, همهء دانشجویان – häme-ýe danesjuýan – hemme talyplar,

همهء مردم – hämeýe märdom – hemme adamlar, همهء دنیا – häme donýa – ähli dünýä we ş.m. Şeýlelikde, eger at köplük sanda gelse, onda همه – häme «hemmesi» diýip terjime edilýär: همهء ما – häme-ýe ma – biziň hemmämiz, همهء دانشجویان – häme-ýe danesjuýan – hemme talyplar we ş.m.

Birlik sanda gelyän atlaryň önünde «همه» – häme «ähli», «bütün» diýen manylarda terjime edilýär:

همهء دنیا – häme-ýe donýa – ähli dünýe, bütün dünýä.

b) «همه» – häme çalyşmasy birnäçe atlar bilen ýönekeý birleşmek arkaly ulanylýar:

همه کس – häme käs – ähli adamlar, hemme adamlar;
همه چیز – häme çiz – hemme zat; همه جا – häme ja – hemme ýer we ş.m.

OTUZ BÄŞİNJI DERS

من دانشجو هستم

من و حسن با هم در دانشگاه بنام ماختومگولی درس میخوانیم. من با او رفیق هستم. ما زبان فارسی را میخوانیم. این زبان شیرین و آسان است. ما هر روز درس میخوانیم. ما کتاب فارسی میخوانیم، بفارسی می نویسیم و گفتگو میکنیم. دانشیار به ما دستور زبان فارسی را یاد میدهد. حسن به زبان فارسی خوب حرف میزند. هنگام تنفس ما با هم به زبان فارسی گفتگو میکنیم. او با استعداد است. هنگام تنفس او با دانشیار در باره درس گفتگو میکند. گاهی من هنگام تنفس با دانشیار به زبان فارسی حرف میزنم. دانشیار زبان فارسی از ما راضی است. او گاهی از من و گاهی از حسن بزبان فارسی میپرسد و ما باو بزبان ترکمنی جواب میدهیم و گاهی به زبان ترکمنی میپرسد و ما به او بفارسی جواب میدهیم. مثلا او از من به زبان فارسی میپرسد- مگر ایران همسایه ترکمنستان است؟ من به زبان فارسی جواب میدهم- بله، ایران همسایه ترکمنستان است. یا او از حسن به زبان ترکمنی میپرسد- میهن شما کجا است؟ حسن به زبان فارسی جواب میدهد- وطن ما ترکمنستان است. او از من بزبان فارسی میپرسد- نام پایتخت کشور شما چیست؟ من به زبان فارسی جواب میدهم- پایتخت کشور ما عشق آباد است. امروز با این گفتگو درس ما تمام میشود.

Söz düşündürmesi

1. گفتگو کردن - härf zädän we goftogu kär-dän - gürlemek, geleşmek diýen işlikler aşakdaky öňgoşulmalary talap edýär:

- a) «با» - ba - bilen («kim bilen?» - diýen soraga);
b) «در باره» - dār bare-ýe - barada, hakynda, kim barada, kim hakynda, näme barada, näme hakynda - diýen soraglara); **Meselem:** من بادانشیار در باره این کتاب بزبان فارسی حرف میزنم: (mäñ ba daneşýar dār bare-ýe in ketab be zäban-e farsi härf mizänäm (goftogu mikonäm) - men mugallym bilen (ýokary okuw mekdebinin) bu kitap barasynda pars dilinde gürleşýärin.

2. پرسیدن – porsidän – soramak diýen işlik («kim-den?» diýen soragy talap edende) «از» – äz predlogy talap edýär. **Meselem:**

او از من میپرسد – u äz män miporsäd – ol menden sorayär.

جواب دادن – jäwab dadän – jogap bermek (kime? diýen soragy talap edende) «به» – diýen öňgoşulmasyny talap edýär. **Meselem:**

او به من جواب میدهد – u be män jäwab midähäd – ol maňa jogap berýär.

3. راضی بودن – razi budän – razy bolmak (kimden?, nämeden? diýen soragy talap edende) «از» – äz – diýen öňgoşulmasyny talap edýär.

Meselem: دانشیار از من راضی است – daneşyar äz män razi äst – mugallym (ýokary mekdebiň) menden razy.

4. فارسی – farsi – parşça, روسی – rusi – rusça we ş. m. diýen syptlar «pars dili», «rus dili» we ş. m. diýen manylarda at wezipesinde hem ulanylýar.

Meselem: به زبان فارسی – be zäban-e farsi ýa-da به فارسی – be farsi; به زبان روسی – be zäban-e rusi ýa-da به روسی – be rusi we ş. m. Gepleşikde – öňgoşulmanyň düşürilmegi hem mümkin:

Meselem: من فارسی حرف میزنم – män farsi härf mi-zänäm – men parşça gürleşýärin;

او روسی گفتگو میکند – u rusi goftogu mikonäd – ol rusça gürleşýär.

1-nji gönükme. Köp nokadyň ýerine degişli öňgoşulmalary goýup dolduryň.

من ... رفیق تو گفتگو میکنم. مادر او ... تو چه میپرسد؟ دانشجو ... دانشیار جواب میدهد. دانشیار ... دانشجو راضی است. دانشیار ما ... زبان فارسی خوب حرف میزند. ما ... دانشگاه شهر عشق آباد درس میخوانیم. آنها ... این کتاب گفتگو میکنند. من ... تو میپرسیم آیا با او رفیق هستی؟ شما ... فارسی مینویسید؟ ... تنفس آنها با هم ... زبان روسی گفتگو میکنند. گاهی ... تنفس من ... او ... درس گفتگو

میکنیم. من ... تو بزبان فارسی میپرسم. تو هم ... من بزبان فارسی جواب میدهی. آیا دانشیار ... جواب تو راضی است؟

2-nji gönükme. Sözlemdäki köp nokadyň ýerine: parsça we türkmençe sözleriň degişlisini goýuň.

رفیق من ... خوب حرف میزند. من گاهی با او ... گفتگو میکنم، گاهی .... من بتو ... جواب نمیدهم، ... جواب میدهم. آیا مادر من با تو ... گفتگو میکند؟ خیر، او با من ... گفتگو نمیکند، او با من ... حرف میزند. شما ... مینویسید؟ آنها ... خوب میخوانند.

3-nji gönükme. Pars diline terjime ediň.

Men seniň gyz doganyň bilen bile okaýaryn. Biz Aşgabatdaky Türkmen Döwlet uniwersitetinde okaýarys. Biz pars dilini öwrenýäris. Meniň erkek doganym hem pars dilini öwrenýär. Ol parsça gowy okaýar we ýazýar. Käte biz parsça gürlüşýäris. Ol menden parsça sorayar, men hem oňa parsça jogap berýärim. Pars dili mugallymy mendenrazydyr. Şu gün sapaklar giç başlanýar. Pars dili örän süýji dildir we sesleniş ýakymlydyr. Biz öýe bile gidýäris. Türkmenistan biziň Watanymyzdyr. Aşgabat şäheri biziň Watanymyzyň paýtagtydyr.

OTUZ ALTYNJY DERS

گفتگو

- سلام علیکم!
- علیکم السلام
- کجا میروی؟
- من به دانشگاه میروم.
- بدانشگاه دولتی عشق آباد؟
- بله، بدانشگاه دولتی عشق آباد.
- مگر امروز استراحت نمیکنی؟

- نخیر، من امروز درس دارم.
- در کلاس شما چند دانشجو است؟
- در کلاس ما هشت دانشجو است.
- هر هشت دانشجو پسرند؟
- نخیر، پنج دانشجو پسر و سه دانشجو دخترند.
- امروز چه درسی دارید؟
- ما امروز زبان فارسی داریم.
- مگر شما زبان فارسی میخوانید؟
- بله، من به زبان فارسی حرف میزنم و هم مینویسم و میخوانم.
- دانشیار زبان فارسی شما کیست؟
- ما چند دانشیار زبان فارسی داریم، یکی از آنها فارس است، دو دانشیار دیگر ترکمنند.
- دانشیار زبان فارسی با شما بچه زبانی گفتگو میکند؟
- او با ما بزبان فارسی گفتگو میکند.
- دانشیار زبان فارسی شما زبان ترکمنی میداند؟
- بله، او زبان ترکمنی میداند و هنگام تنفس با ما بزبان ترکمنی حرف میزند.
- شما هر روز زبان فارسی دارید؟
- بله، ما هر روز زبان فارسی داریم، یک روز کتاب میخوانیم، یک روز دیکته مینویسیم، یک روز گفتگو میکنیم.
- درس شما هر روز چند ساعت ادامه دارد؟
- هر روز درس زبان فارسی چهار ساعت ادامه دارد.
- دانشیار از شما چه میپرسد؟
- مثلاً دانشیار از من میپرسد
- پایتخت کشور ترکمنستان عشق آباد است؟ من به زبان فارسی جواب میدهم
- بله، پایتخت کشور ترکمنستان عشق آباد است و او میپرسد.
- آیا ایران همسایه جنوبی کشور شما است؟
- بله، ایران همسایه جنوبی کشور ماست.
- اینجا دانشگاه است، من میروم، خدا حافظ.
- مرحمت شما زیاد.

Söz düşündürmesi

1. Duşuşyk mahaly salamlasylanda سلام عليكم – sälam aleýkom – salowmaleýkim diýilende iki görnüşde jogap bermek bolýar:

a) سلام عليكم – sälam aleýkom – salowmaleýkim.

b) عليكم السلام – äleýkom-os-sälam.

2. Birek-birekden aýrylysyp hoşlaşyk pursatynda:

a) خدا حافظ – hoda hafez – sag boluň (hudaý gorasyn);

b) مرحمت شما زیاد – mährämät-e şoma ziad – sag boluň (siziň merhemediňiz uly) (ýa-da gysgaça – مرحمت زیاد mährämät ziýad).

3. خواندن – handän (h.g.z. köki – خوان han) işlik şu aşakdaky manylarda ulanylýar:

a) «okamak», «okap görmek», «okap geçmek». **Meselem:** من کتاب میخوانم – män ketab mihanäm – men kitap okaýaryn;

b) bir dili ýa-da okuw dersini öwrenmek, okamak. **Meselem:** من زبان فارسی میخوانم – män zäban-e farsi mihanäm – men pars dilini öwrenýärin.

1-nji gönükme. Köp nokatlaryň ýerini birinji onlugaň degişli san birligi bilen ýa-da nämälim çalyşma «چند» çänd – «birnäçe» bilen dolduryň.

ما امروز ... ساعت درس داریم. ... کتاب روی میز است. در کلاس ما ... دانشجو است، ... دانشجو پسند و ... دانشجو دخترند. آنها هر روز ... ساعت کار میکنند و ... ساعت استراحت میکنند. درس زبان فارسی ... ساعت ادامه دارد. ... دانشجو بدانشگاه میروند. من ... برادر و ... خواهر دارم. ... دانشجو بزبان فارسی گفتگو میکنند.

2-nji gönükme. Aşakdaky soraglara jogap beriň.

شما امروز ديکته مینویسید یا فردا؟ آیا رفيق شما فارس است یا ترکمن؟ درس شما چند ساعت ادامه دارد؟ در کلاس شما چند دانشجو هست؟ دانشیار زبان

فارسی با شما بچه زبانی گفتگو میکند؟ شما امروز چه کتابی میخوانید؟ شما در چه دانشگاهی درس میخوانید؟ زبان فارسی آسان است یا مشکل؟ امروز چه درسی دارید، درس زبان فارسی یا زبان ترکمنی؟ آیا زبان فارسی زبان شیرینی است؟ مگر زبان فارسی زبان مشکلی است؟

3-nji gönükme. Diňläň we gaýtalaň.

(a) امروز شش ساعت درس داریم. فردا پنج ساعت کار میکنیم. صبح یک ساعت کتاب میخوانم. درس زبان فارسی چهار ساعت ادامه دارد. دو ساعت دیکته مینویسیم، دو ساعت کتاب فارسی میخوانیم. هر روز چند ساعت استراحت میکنیم.

(b) امروز چند ساعت کار میکنید؟ فردا چند ساعت درس دارید؟ امروز با چند دانشجو گفتگو میکنید؟ دانشیار از چند دانشجو راضی است؟ شما در دانشگاه چند زبان میخوانید؟ در کلاس شما چند دانشجو هست؟

(ç) شما بچه زبانی حرف میزنید؟ شما چه زبانی میخوانید؟ شما امروز چه درسی دارید؟ امروز چه کتابی میخوانید؟ فردا چه دیکته ای مینویسید؟

(d) کشور شما – ترکمنستان دولت بزرگی است؟ عشق آباد – پایتخت کشور شما شهر زیبای است؟ برادر تو دانشجوی با استعداد است؟ زبان فارسی زبان مشکلی است؟ پدر او دکتر معروف است. فارسی زبان شیرینی است.

4-nji gönükme. Pars diline terjime ediň.

Şu gün biziň alty sagat sapagymyz bar. Ertir biz 7 sagat işleýäris. Meniň ýanyma baş talyp geldi. Biziň toparymyzda 9 talyp bar, olardan biri eýranly, beýlekileri türkmen. Şu gün pars dili sapagy 6 sagatlap dowam edýär. Uniwersitetde siz haýsy dilde gürleşýärsiňiz? Uniwersitetde olar türkmençe gürleşmeýärler, elmydama parsça gürleşýärler. Olaryň toparynda näçe talyp bar? Mugallym her gün birnäçe talyp bilen parsça gürleşýär.

Ýat tutmak üçin sözler (elipbiý boýunça)

اتوبوس

ادامه

– otobus

– edame

– awtobus

– dowamy

آدم	- adäm	- adam
استراحت	- esterahät	- dync
استراحت کردن	- esterahät kârdän	- dync almak
افتادن (افت)	- oftadän (oft)	- ýykylymak
آمدن (آ)	- amädän(a)	- gelmek
امسال	- emsal	- şu ýyl
انداختن (انداز)	- ändahtän (ändaz)	- zyňmak, taşlamak
آیا	- aýa	- meger
ایستادن (ایست)	- istadän (ist)	- saklanmak, durmak
یا	- ýa	- ýa, ýa-da
با استعداد	- ba esteedad	- zehinli, ukyply
بالا	- bala	- ýokary
باهم	- ba häm	- bile, bilelikde
بیمارستان	- bimarestan	- keselhana
پرسیدن (پرس)	- porsidän	- soramak
پیش	- piş	- ýanyna
تمام کردن	- tämam kârdän	- gutarmak, tamamlamak
تنفس	- tänäffos	- arakesme
جماهیر	- jämahir	- respiblikalar
فعل	- feel	- işlik
جلو	- jelow-e	- öň, öňi, (öňgoşulma)
جمهوری	- jämhuri	- respiblika
جنوبی	- jänubi	- günorta
جواب	- jäwab	- jogap
چند	- cänd	- birnäçe, näçe
چه	- çe	- 1) näme, 2) nähili, 3) bu näme...
چهار	- çähar	- dört
حرف	- härf	- harp
حرف اضافه	- härfe ezafe	- öňgoşulma
حرف زدن	- härf zädän	- geplemek, gürleşmek

حسن	- häsän	- Hasan
خدا حافظ	- hoda hafez	- sag boluñ
خواندن (خوان)	- handän (han)	- okamak, öwrenmek
خوردن (خور)	- hordän (hor)	- iymek, içmek
دادن (ده)	- dadän (deh-däh)	- bermek
داشتن (دار)	- daštän (dar)	- barlyk, bar bolmaklyk
در باره	- där bare-ýe	- öňgoşulma (predlog) barada, barasynda, hakynda
درس	- därs	- ders, okuw sapagy
دستور	- dästur	- dessur, grammatika
دو	- do	- iki
دولت	- doulät	- döwlet
دولتی	- douläti	- döwletinki
دیدن (بین)	- didän (bin)	- görmek
دیگر	- digär	- başga
راضی	- razi	-razy
رسیدن (رس)	- residän (res)	- ýetmek, barmak
رفتن (رو)	- räftän (row)	- gitmek
روس	- rus	- rus
روسی	- rusi	- rusça
روی	- ruý-ýe	- üst, üstüne
زدن (زن)	- zädän (zän)	- urmak, ýençmek, geçirmek
سال	- sal	- ýyl
سلام علیکم	- sälam äleýkom	- salowmäleýkim
سوسیالیستی	- susialisti	- sosialistik
سه	- se	- üç
شدن (شو)	- şodän (şow)	- bolmak
شش	- şeş	- alty

شوروی	– şowräwi	– sowetler, sowetleriňki
صبح	– sobh	– ertir irden
عدد	– ädäd	– san
عليكم السلام	– äleýkom-ossälam	– aleýkim-salam
فارسی	– farsi	– parsça
کار	– kar	– is
کردن (کن)	– kărdän (kon)	– etmek
کوه	– kuh	– dag
گاهی	– gahi	– käwagt
گفتگو	– goftogu	– gepleşik
گفتگو کردن	– goftogu kărdän	– gepleşmek
گفتن (گو)	– goftän (gu)	– aýtmak, diýmek
مثلا	– mäsälän	– meselem
مرحمت شما زیاد	– mărhämät-e şoma	– sag boluň
	ziýad	
مشکل	– moşkel	– kyn
مضارع اخباری	– mozare-e ähbari	– häzirki-geljek zaman
معروف	– mä''ruf	– ady belli, şöhratly
میهن	– mihän	– watan
نام	– nam	– at, adam ady
نزد	– näzd	– ýan, ýany, ýakyn
نوشتن (نویس)	– newestän (newis)	– ýazmak (با – bilen)
نهادن (نه)	– nehadän (neh)	– goýmak
وطن	– wätän	– watan
هشت	– häšt	– sekiz
هفت	– häft	– ýedi
همسایه	– hämsaýe	– goňsy
هنگام	– hängam	– wagt, pursat
یاد دادن	– ýad dadän	– öwretmek
یک	– ýek	– bir

OTUZ ÝEDINJI DERS

Sözsoňy «را» we onuň wezipesi

Sözsoňy «را» – *ra* dogrulanyp gelyän doldurgyjy aňladýar we ýeniş düşümiň wezipesini ýerine ýetirip, kimi?, nämäni?, niräni? diýen soraglara jogap bolup gelyär. *Meselem:* برادر من به من کتاب را میدهد – bärädär-e män be män ketab ra midähäd – meniň erkek doganym maňa kitaby berýär.

من این کار را میکنم – män in kar ra mikonäm – men bu işi ederin (edýärin) we ş.m.

Sözsoňy «را» – *ra* birnäçe söze ýa-da ezafet zynjyryna hem degişli bolup biler. Bu halatda «را» – *ra* hemmesiniň yzynda goýulýar. *Meselem:* من برادر بزرگ او را امروز میبینم – män bärädär-e bozorg-e u ra emruz mibinäm – men şu gün onuň uly erkek doganyny görerin.

Sözsoňy «را» – *ra* aýra hem ýazylýar, bile hem ýazylyp biler we oňa aýratyn bir uly basym düşmeýär, ol öňündäki söze baglylykda seslendirilýär. *Meselem:* من را – مرا؛ تو را – ترا – Bu ýagdaýda her söz bir harpdan – män sözi «n» harpyny, to sözi «w-waw» harpyny ýitirýär.

Sözsoňy «را» – *ra* elmydam belli bir şahsy, zady ýa-da belli bir hadysany aňladýar we grafikada ýazylmalydyr. Haçan-da umumylygy aňladýan wagtynda ol düşürilip hem ýazylýar. *Meselem:* دانشجو به من کتاب را میدهد – daneşju be män in ketab ra midähäd – talyp maňa bu kitaby berýär. Bu mysalda belli bir kitap barasynda gürrüň gidýär, şol sebäpden hem «*ra*» grafikada ýazylýar.

دانشجو به من کتاب میدهد – daneşju be män ketab midähäd – talyp maňa kitap berýär. Bu mysalda haýsy kitap ba-

rada gürrüň gidýändigigi mälüm däl, grafikada «ra» ýa-
zylman hem biler.

1-nji gönükme. Okaň we terjime ediň.

ما شهر عشق آباد را دوست داریم. آیا تو شهر ترکمن آباد را دوست داری؟
فردا او را در دانشگاه میبینی؟ رفیق من هر روز مرا میبیند. مگر آنها این کتاب را
میخوانند؟ دانشجو آن کتاب را بدانشیار میدهد. من اسم او را از خواهر تو میپرسم.
اسم مرا با قلم مینویسد. آنها پایتخت وطن ما - عشق آباد را دوست دارند. در کلاس
کی را میبینی؟ در کلاس دانشیار دانشگاه نظامی را میبینم. نویسنده این کتاب را
کی نوشت؟ تو حکایت این نویسنده را کی میخوانی؟ من اسم کارگر این کارخانه
بزرگ را میپرسم. هر دانشجو این جمله را بزبان فارسی مینویسد. ما کار پدر او
را ادامه میدهیم.

2-nji gönükme. Gerek ýerinde, dogrulanyp gelýän doldurgyjy
aňladýan «ra» - «**ra**»-dan peýdalanyň, köp nokatlaryň ýerini, çepde
berlen sözlerden we söz toplumlaryndan deňişlisini alyp dolduryň.

اسم این دانشجو	ما ... دوست داریم. شما ... فردا
شهر عشق آباد	میخوانید. ... نمیبینم. آنها ... دوست دارند .
این حکایت - مادر او	آیا تو ... به من نمیگوید؟ این
- او - این جمله	دانشجو ... مینویسد؟ دانشیار ... بزبان
آسان - حکایت نو این	فارسی میگوید. من ... هر روز میبینم.
- نویسنده - احمد	... کی میخوانید؟ او ... ادامه میدهد.
رفیق من - کار برادر	شما ... کجا میبینید؟
مادر من - کتاب	آیا هر روز ... میخوانی؟

3-nji gönükme. Berlen soraglara tassyklaýjy ýa-da inkär ediji
görnüşde jogap beriň.

آیا اسم او را از شما میپرسند؟ مگر مادر ما را فردا میبینی؟ شما میهن ما را
دوست دارید؟ شما حکایت نو این نویسنده را میخوانید؟ مگر کار ما را ادامه میدهی؟
آیا او این جمله فارسی را مینویسد؟ آیا امروز کتاب این نویسنده را میخوانیم؟ مگر
این جمله را بفارسی میگوید؟ آیا آنها این حکایت را با قلم مینویسند؟ آیا زبان
فارسی را دوست دارید؟

4-nji gönükme. Pars diline terjime ediň.

Biz pars dilini söýýäris. Talyp bu ýazyjynyň adyny mugallymyndan soraýar. Sen bu parsça sözlemi haçan ýazarsyň? Olar meniň işimi dowam edýärler. Bu hekaýat barasynda seniň dostuň saňa näme aýdar? Siz onuň gyz doganyny haçan görersiňiz? Sen ertir onuň gyz doganyny görermiň? Bu keselhananyň lukmanynyň adyny olar sizden haçan sorarlar? Onuň erkek dogany pars diliniň dessurlaryndan sapak berýär. Men bu işçiniň adyny saňa aýtmaryn. Şu ýyl biz onuň täze hekaýalaryny okarys. Kāwagtlar biz bu gyzykly kitaby bile okaýarys.

OTUZ SEKIZINJI DERS

Atlaryň köplük san goşulmalary

Pars dilindäki atlar (اسم) san taýdan iki topara bölünýärler: birlik san toparyna we köplük san toparyna.

1. Atlaryň birlik san toparyna مفرد – *mofred* diýilýär, birlik sandaky atlaryň görnüşleri sözlüklerde berilýär.

Meselem:

کتاب – ketab	– kitap
دختر – dohtär	– gyz
کلاس – kelas	– klas
خانه – hane	– öý
زن – zän	– zenan
دست – дәst	– el
نویسنده – newisände	– ýazyjy
آقا – aga	– aga

نظامی – nezami   – harby
بانو – banu   – zenan.

Atlaryň birlik sanynda gelen sözleriň ýazuwynda hiç hili üýtgeşiklik bolup geçmeýär.

2. Atlaryň köplük san toparyna جمع – jām diýilýär. Atlaryň birlik sanynyň yzyna suffiksleriň ýa-da köplük san goşulmalarynyň goşulmagy arkaly köplük sany döredilýär. Olaryň görnüşleri:

1. «ها» – *ha* – bu köplük san goşulmasy köptaraplaýyn ulanylýar, ähli atlar şu suffiksiň kömegi bilen köplük sana öwrülýärler. **Meselem:**

کتاب – کتابها؛ دختر – دخترها؛ خانه – خانه‌ها؛ پنجره – پنجره‌ها؛ زن – زن‌ها؛ دست – دست‌ها؛ چشم – چشم‌ها؛ نویسنده – نویسندگان؛ نظامی – نظامیان

Haçan-da birlik sanda gelen atlaryň soňy «*o*» – dymyk «*ha*» bilen gutaran wagty köplük san goşulmasy – «*ha*» aýry ýazylýar: خانه‌ها، پنجره‌ها.

2. «آن» – *an* – bu köplük san goşulmasy ähli atlary köplük sana öwrende ulanylmaýar, ol diňe adam atlaryny köplük sana öwürmekde ulanylýar.

Meselem: دختر – dohtär – gyz; دختران – dohtäran – gyzlar. زن – *zän* – aýal, zenan; زنان – *zänan* – aýallar, zenanlar. Bu goşulma adamyň goşa endam böleklerini aňlatmakda hem ulanylýar. **Meselem:** چشم – çeşm – göz – چشمان – çeşman – gözler: دست – däst – el – دستان – eller we ş.m. Eger köplük sana öwrüljek at çekimli harp bilen gutarsa, onda «آن» «*an*» goşulma şu aşakdaky görnüşlerde adyň yzyna goşulyp ýazylýar we seslendirilýär:

1) eger köplük sana öwrülýän at «*e*» sesini berýän «*e*» – bilen gutarsa: نویسنده – newisände – ýazyjy – نویسندگان – newisändegan – ýazyjylar. Bu ýagdaýda «*e*» sesini berýän «*e*» – dymyk «*h*» düşüp galýar.

2) eger köplük sana öwrülýän at «آ» – «a» we «و» «u» bilen gutarsa, «آن» – «an» goşulmanyň öňünde «ý» sesi peýda bolup, ol hem pars «ی» – harpy bilen aňladylýar.

آقا – aga – aga – آقایان – agaýan – agalar. دانشجو – daneşju – talyp – دانشجویان – daneşjuýan – talyplar we ş.m.

3) eger köplük sana öwrülýän at «ی» – «i» bilen gutarsa, onda köplük san goşulmasynyň öňünde «ý» sesi peýda bolýar, hat ýüzünde bolsa, ol ses görkezilmeyär. **Meselem:** نظامی – nezami – harby – نظامیان – nezamiýan – harbylar.

4) pars dilinde «و» – «u» bilen gutarýan birnäçe atlary köplük sana öwrende «آن» – an köplük san goşulmasynyň öňünde «w» harpy goýulýar we adyň birlik sanynyň soňky «u» harpy «o» – harpy bilen çalsyrylýar: بانو – banu – zenan, hanym – بانوان soňky harpynyň üýtgän görnüşiniň yzyna «آن» goşulmanyň goşulmagy arkaly adyň köplük sany peýda bolýar. Eger-de köplük görnüşinde gelen sanyň yzyndan aýyklaýjy gelip *ezafet* bilen baglanyşýan bolsa, onda aýyklaýjy söz birlik sanda ýazylýar: کتابهای من – ketabha-ýe män – meniň kitaplarym; دانشجویان دانشگاه – daneşjuýan-e daneşgah – uniwersitetiň talyplary we ş. m. Haçanda hilini aňladýan aýyklaýjylar *ezafet* baglanysygynda gelende, adyň köplük sanda gelendigine garamazdan, birlik sanda ýazylýarlar: خانه های بزرگ – haneha-ýe bozorg – uly öýler; دانشجویان خوب – daneşjuýan-e hub – gowy talyplar we ş.m. Atlaryň köplük san görnüşlerinde gelen görkezme çalyşmalary hem birlik sanda gelýärler: این خانه ها – in haneha – bu öýler; – آن دانشجویان – an daneşjuýan – ol talyplar we ş.m. Pars dilinde atlary köplük sana öwürýän «آن» we «ها» pars suffikslerinden

başga-da birnäçe arap suffiksleriniň kömegi bilen hem atlary köplük sana öwürüp bolýar:

a) «اين» – *in*. Bu köplük san goşulmasynyň kömegi bilen pars sözlerine aralaşan, adamyň kärini aňladýan, birnäçe arap sözlerini köplük sana öwürmek bolýar: معلم – mo’ällem – mugallym (orta mekdepde), köplügi – معلمين – mo’ällemin – mugallymlar we ş.m.

b) «ون» – (ý) *un*. Bu goşulma şeýle hem arap sözleriniň yzyndan goşulýar. Emma bu goşulma haçanda ol söz çekimli «ى» – «i» bilen gutaran ýagdaýynda ulanylýar: انقلابى – engelabi – rewolýusioner, köplügi – انقلابيون engelabiýun – rewolýusionerler we ş.m.

ç) «ات» – *at*. Bu goşulma arap dilinden aralaşan köp sözleri we birnäçe pars sözlerini hem köplük sana öwürmekde ulanylýar: حيوان – heýwan – haýwan, köplügi – حيوانات heýwanat – haýwanlar; ده – deh – oba, köplügi – دهات – dehat – obalar; مجله – mäjälle – žurnal, köplügi – مجلات – mäjällat – žurnallar; حكاية – hekaýe – hekaýa, köplügi – حكايات – hekaýat – hekaýalar we ş. m. Haçanda «ات» – *at* goşulmanyň kömegi bilen atlar köplük sana öwürülende esasy sözün özünde üýtgeşiklik ýüze çykýar, ol hem, köplenç, çekimli «a» sesi goýulýar: صفحة – säfhe – sahypa, köplügi – صفحات – säfihat – sahypalar; زحمت – zähmät – zähmet, köplügi – زحمات – zähämat – zähmetler we ş.m.

d) «جات» – *jat*. Bu goşulma sesde «ات» – *at* goşulmasy bilen birmeňzeşdir. Bu goşulma pars dilinde dörän goşulmadyr. Bu suffiksiň kömegi bilen, adatça, pars dilinde dörän, «ه» – «e» harpy bilen gutarýan atlar-sözler köplük sana öwürülýärler: کارخانه – karhane – kärhana, köplügi – کارخانجات – karhanejat – kärhanalar we ş.m. Ýokarda görkezilen köplük san goşulmalary bilen köplük sana öwürülýän atlaryň görnüşleri sözlüklerde

birlik sanlaryň ýanynda berilýär, olary ýat tutmak zerurdyr «این» – *in*, «ون» – *(ý) un*, «ات» – *at we* «جات» – *jat* goşulmalary bilen köplük sana öwrülýän köp sözler, ها – *ha we* «آن» – *an* pars suffiksleri arkaly hem köplük sana öwrülip bilerler: حکایات – hekaýat – حکایتها – hekaýätha; کارخانجات – karhanejat – کارخانه ها – karhaneha we ş.m.

Döwlen köplük san

Ýörite köplük san goşulmalaryndan başga-da, pars sözlerine aralaşan birnäçe arap sözleri öz içinde üýtgeşikligi geçirmek arkaly hem köplük sana öwrülip bilýär. Bu usulda köplük sana öwürlmeklige grammatikada döwlen köplük sanlar diýip atlandyrylýar. Bu döwlen köplük san görnüşleri sözlüklerde getirilýär:

جمهوری – esm – at, köplügi اسامی – äsami – atlar; جماهير – jāmahir – respublika, köplügi جمهوريات – respublikalar; فرد – färd – şahs, köplügi افراد – äfrad – şahslar we ş.m.

Döwlen köplük san görnüşleri bar bolan köp sözler, adaty ýol bilen hem – köplük san goşulmalary (suffiksleri) arkaly hem köplük sana öwrülip bilerler: اسمی – äsami – اسمها – esmha; جماهير – jāmahir – جمهوريتها – jāmhuriha we ş.m.

1-nji gönükme. Okaň we terjime ediň.

حکایات این نویسنده خیلی جالب است. دانشیار چند کلمه فارسی نوشت و ما این کلمات را خواندیم و ترجمه کردیم. دانشجویان این کلمات مشکل را دو باره نوشتند. سگ یکی از حیوانات اهلی است. من حکایات این نویسنده را خیلی دوست دارم. مجلات فارسی روی میز است. دانشجویان این مجلات را دیروز خواندند. حاضرین از حکایات او خیلی راضی بودند. بفرماید این جملات را دو باره تکرار کنید. در شهر عشق آباد کارخانجات بزرگ زیاد است. دانشیار از توضیحات دانشجویان خود راضی شد. در دبیرستان معلم زبان فرانسه گاهی با معلمین دیگر

بزبان فرانسه گفتگو میکند. این دهقان در کدام ده زندگی میکند؟ دهقانان در دهات زندگی میکنند. این مرد یکی از انقلابیون کشور ماست. دانشجو از دانشیار پرسید کدام صفحه را باز کنم؟ آنها از پیشنهادات ما راضی شدند. اسامی دانشجویان را فراموش کردم. افراد خانواده من از پنج نفر عبارت است.

2-nji gönükme. Aşakdaky atlary köplük sanda getirin.

حکایت – توضیح – مجله – ساعت – جمله – حاضر – پیشنهاد
– کارخانه – تخته

3-nji gönükme. Ýaý içinde berlen atlary köplük sana öwürüň, ýaý içinden çykaryň.

(معلم) درس میدهند. این (حکایت) خیلی جالب است. من (حيوان) اهلی را دوست دارم. اینجا (مجله) فارسی است، آنجا (مجله) ترکمنی است. پدرم در (کارخانه) شهر عشق آباد کار میکند. این (لغت) را دوباره بنویسید. ما از (توضیح) (معلم) راضی بودیم. (حاضر) با هم شترنج بازی میکردند. (ساعت) درس زبان فارسی را بمن بگوئید. این جمله را از فارسی به زبان ترکمنی ترجمه کنید. آنها نه فقط در (ده) بزرگ بلکه در (ده) کوچک هم زندگی میکردند.

4-nji gönükme. Pars diline terjime ediň.

Mugallym: «Bu sözleri ýat tutuň» diýdi. Men öz mekdep mugallymlarymy gowy görýärdim. Bu günki žurnallarda nähili täzelikler bar? Pişik öý haýwanlarynyň biridir. Bu öý haýwanlaryny men ilki obada gördüm, soňra şäherde gördüm. Daýhanlar obalarda ýaşaýarlar, işçiler – şäherlerde. Siz haýsy orta mekdebi tamamladyňyz? Biz haýsy sahypany açaly? Bu gün uniwersitetde näme täzelik bar? Gatnaşanlar onuň düşündirişindenrazy boldularmy? Bu gowy žurnallary men saňa ertir bererin. Talyplar bu kyn pars sözlerini birnäçe gezek ýazdylar. Olar öz kyn sözlemlerini ýene-de gaýtaladylar. Biziň mekdep mugallymlarymyz haýsy şäherde ýaşaýarlar?

Tekst

من اسم این دانشجویان را نمیدانم. مگر تو میدانی این دانشجویان چه میکنند؟ ما حکایت‌های این نویسنده بزرگ را فردا میخوانیم. شما نمیدانید دوستان من کی پیش شما میایند؟ آیا آنها دکترهای معروف این بیمارستان را میشناسند؟ من میدانم که دانشیاران ما بزبان فارسی خوب حرف میزنند. دانشیاران زبان فارسی هر گز در کلاس با ما به زبان ترکمنی گفتگو نمیکند. دانشجویان هر روز به دانشگاه میایند. دختران امروز استراحت میکنند. دانشجویان کتابهای این نویسنده را میخوانند. این آقایان و بانوان فردا به ترکمنستان میایند. دوستان تو پیش من میایند. ما حکایت‌های این نویسندگان را دوست داریم. کارگران شب کار نمیکند. دانشجویان و دانشیاران هر روز به دانشگاه میایند. بچه‌ها کی از خواب بیدار میشوند؟ بچه‌ها صبح زود از خواب بیدار میشوند. این دانشجویان دیر میخوابند و زود از خواب بیدار میشوند.

Tekstiň mazmunyny gürrüň beriň.

1-nji gönükme. Tekstiň mazmunyndan ugur alyp, özara söhbet ediň.

2-nji gönükme. Tekst boýunça 10 sorag düzüň.

3-nji gönükme. Aşakdaky sözlemleri pars diline terjime ediň we soraglara pars dilinde jogap beriň.

Sen bu talyplaryň atlaryny bilýärmiň? Ýokary okuw mekdebinde mugallymlar näme edýärler? Sen haýsy ýazyjylaryň hekaýalaryny gowy görýärsiň we okaýarsyň? Sen meniň dostlarymyň seniň ýanyňa haçan gelýändiklerini bilýärmiň? Sen bu keselhananyň ady belli lukmanlaryny tanaýarmyň? Pars dili mugallymyňyz klasda siziň bilen haýsy dilde gepleşýär? Pars dili mugallymyňyz türkmen dilini bilýärmi? Pars dili mugallymy klasda biziň bilen hiç wagt türkmençe gepleşmeýär. Talyplar her gün uniwersitete gelýärler. Talyplar bu ýazyjynyň hekaýalaryny okaýarlarmy? Gyzlar haçan dynç alýarlar? Ol agalar we zenanlar haçan

Türkmenistana gelyärler? Seniň dostlaryň haçan meniň ýanyma gelyärler? Işçiler näme üçin işlemeýärler? Talyplar we mugallymlar her gün instituta gelyärler. Çagalar haçan ukudan oýanýarlar? Çagalar ir ertirden ukudan oýanýarlar. Bu talyplar giç ýatýarlar we ukudan ir oýanýarlar.

KYRKYNJY DERS

Söz düşündirmesi

شناختن (شناس) – danestän (dan) – bilmek we – şenahtän (şenas) – bilmek (tanyş bolmak, tanamak) işlikleri:

1. Işlik شناختن (dan) – danestän (dan) – (bilme) maglumatly bolmak diýen manysynda ulanylýar. Şonuň üçin ol şu aşakdaky görnüşlerde ulanylýar:

a) dogrulanyp gelyän doldurgyjyň wezipesinde jansyz zatlary aňladanda: دانشیار ما زبان فارسی میداند – daneşýar-e ma zeban-e farsi midanäd – biziň mugallymymyz pars dilini bilýär;

b) eýerjeňli goşma sözlem wezipesinde gelende bu ýagdaýda baglaýjy «که» – *ke* eýerjeňli sözlemi baş sözlemden seslendirilende uly bolmadyk arakesme bilen aýyryýar:

من میدانم که او امروز پیش من میاید – män midanäm ke emruz piş-e män miaýäd – men şu gün onuň meniň ýanyma gelyändigini bilýärim.

2. Işlik شناختن (شناس) – şenahtän (şenas) – (bilme) tanış bolmak, belet bolmak diýen manylarda ulanylýar:

a) dogrulanyp gelyän doldurgyç bilen gelip şahslary aňladanda: من تو را خوب میشناسم – män to ra hub mişenasäm – men seni gowy bilýärim (gowy tanaýaryn); تو مرا میشناسی؟

– to mära nämişenasi? – sen meni tanamaýarmyň (bilmeýärmiň)?

b) dogrulanyp gelýän doldurgyç bilen gelip jansyz zatlary aňladanda: او ایران را خوب می‌شناسد – u iran ra hub mişenasäd – ol Eýrany gowy bilýär (ol Eýran bilen gowy tanyş).

1-nji gönükme. Sözlemleri ýaý içinde berlen atlaryň köplük sa-nynda getirip dolduryň.

(دانشجو) کلاس ما بزبان فارسی گفتگو میکنند. (کتاب) فارسی روی میز است. ما در باره (حکایت) او گفتگو میکنیم. هر روز (دوست) شما را میبینم. (دختر) به دانشگاه میروند. (کارگر) این (کارخانه) دکتر معروف این بیمارستان را خوب می‌شناسند. آنها در باره (شهر) بزرگ میدانند. دانشیار از (دانشجو) راضی است. فردا (نویسنده) بزرگ را میبینم. آنها (بزبان) دیگر هم حرف میزنند.

2-nji gönükme. ýa-da شناختن işlikleri degişlilikde häzirki-geljek zaman işligi görnüşinde getirip, sözlemleri dolduryň.

دانشجویان این نویسنده را خوب ... . دانشیاران ما زبان فارسی ... . من دوست پدر او را ... . تو ... فردا کجا میرویم؟ ما ... که کارگران شب کار نمیکنند. آیا شما رفیق مرا ...؟ مگر تو ... دوستان شما خانه ما میایند یا نه؟ آیا شما اسم مرا ...؟ مگر آنها ... این پسر کیست؟ مگر آنها این دختر را ...؟

3-nji gönükme. Pars diline terjime ediň.

Biz bu ýazyjynyň kitaplaryny söýýäris. Talyplar giç ýatýarlar, ukudan ir oýanýarlar. Biz ertir irden oýanýarys. Ol ýazyjylar biziň ýanymyza agşam gellerler. Biz öz mugallymlarymyzy gowy tanaýarys. Olar ol işgärleriň we daýhanlaryň Aşgabada haçan gelýändiklerini gowy bilýärler. Olar onuň adyny bilmeýärler. Sen haçan ukudan oýanýarsyň? Seniň gyz doganyň giç ýatýarmy? Biziň goňşularymyz bu kitaby ertir-agşam okarlar. Onuň enesi ertir ir bilen Mary şäherine ugrar. Mugallym biziň bilen klasda hiç wagt türkmençe gürlleşmeýär.

4-nji göümkme. Ýat tutuň. ضرب المثل

gerdu gerd äst wäli – گردو گرد است ولی هر گردی گردو نیست
här gerd-i gerdu nist – grek hozy togalakdyr, emma
her bir togalak zat hoz däldir.

KYRK BIRINJI DERS

1-nji gönükme. Teksti okaň we terjime ediň.

زبان فارسی

زبان فارسی یکی از شیرین ترین زبانهای جهان است. در میان مردم میگویند که زبان فارسی شکر است. بزرگترین شعرا و ادبای مشرق زمین فردوسی، خیام، سعدی، حافظ، و غیره آثار زیبایی بزبان فارسی نوشته اند که مورد شناخت بسیاری از ملل کشورهای جهان قرار گرفته است. زبان فارسی زبان رسمی و ادبی ایران است. در هندوستان و پاکستان و افغانستان نیز خلقهای وجود دارند که بزبان فارسی حرف میزنند. زبان تاجیکی بزبان فارسی خیلی نزدیک است. در دانشگاه های شهرهای عشق آباد، مسکو، باکو، تاشکند و دیگر در ردیف دیگر زبانهای ملل شرق زبان فارسی نیز تدریس میشود. چند سال است که در برخی از مدارس متوسطه ترکمنستان زبان فارسی بعنوان زبان خارجی تدریس میشود. ما چهار سال است که زبان فارسی یاد میگیریم. حالا میتوانیم به زبان فارسی حرف بزنیم. ما چند شعر فارسی خواندیم. من دو کتاب فارسی که برای بچه ها نوشته شده است خواندم و بزبان ترکمنی ترجمه کردم. دانشجویان کلاس ما زبان فارسی را بسیار دوست دارند. ما هر روز چند ساعت زبان فارسی داریم.

2-nji gönükme. Aşakdaky sözlemeleri okaň, pars diline terjime ediň we soraglaryna parsça jogap beriň.

Pars dili nähili dil? Pars dilinde haýsy şahyrlaryň eserleri ýazylypdyr? Eýranda haýsy dil edebi dil hasaplanýar? Haýsy diller pars diline ýakyndyr? Pars dili haýsy ýerlerde çet ýurt dili hökmünde okadylýar? Siz näçe ýyldan bäri pars dilini okaýarsyňyz? Siziň klasyňyzyň talyplary pars dilini nähili okaýarlar?

3-nji gönükme. Aşakdaky soraglara parsça jogap ýazyň.

زبان فارسی زبان رسمی کدام کشور است؟
به زبان فارسی در کدام کشور حرف میزنند؟
در کدام دانشکده و دانشگاه زبان فارسی را میاموزند؟
شما در کلاس با دانشجویان و با دانشیار در کدام وقت به چه زبانی گفتگو میکنید؟
زبان فارسی شیرین است؟

Ýat tutmak üçin sözler

◆ شعرا	– şoära	– şahyrlar
ادباء	– odäba	– ýazyjyylar
آثار	– asar	– eserler
خاورشناسی	– hawärsenasi	– gündogary öwreniş
ردیف	– rädif	– hatar
تدریس شدن	– tädris şodän	– okadylmak
مدارس متوسطه	– mädares-e	– orta mekdepler
	motäwäsete	

KYRK IKINJI DERS

1-nji gönükme. Teksti okaň we terjime ediň.

دریای خزر (بحر خزر)

دریای خزر بزرگترین دریاچه کره زمین است و مساحت آن تقریباً ۶۹۳ هزار کیلومتر مربع است. سطح دریای خزر ۶،۲۷ متر پائینتر از سطح اوقیانوس میباشد. قسمت شمالی دریای خزر مال روسیه است، قسمت غربی آن مال آذربایجان است، قسمت جنوبی- مال ایران است، قسمت شمال - شرقی مال قزاقستان است، قسمت جنوب-شرقی مال ترکمنستان میباشد. باکو، ماخاچقله، آستراخان و ترکمنباشی از شهرهای مهم این دریا هستند. باکو پایتخت کشور آذربایجان است. تقریباً سی در صد از اهالی کشور آذربایجان در شهر باکو و حومه آن زندگی میکنند. ماخاچ قلعه پایتخت جمهوری داغستان است. شهر ترکمنباشی یکی از بزرگترین شهرهای ترکمنستان است. در شهر ترکمنباشی کارخانه بزرگ تصفیه نفت وجود دارد. در خاک شهر و اطراف آن نفت خیلی زیاد است و تولید میشود، آن نفت در کارخانه تصفیه نفت شهر تصفیه میشود. شهر آستراخان یکی از شهرهای

روسیه است. ساحل جنوبی بحر خزر متعلق به ایران است. در قسمت جنوبی بحر خزر چند بندر موجود است که مهمترین آنها بندر پهلوی و بندر شاه است. . آخراً در دریای خزر چند دفعه آتش فشانی شد، بطوریکه ستون آتش بر فراز سطح آب بالا رفت و دود تمام اطرافرا فرا گرفته. متخصصین معتقدند که مقدار زیادی نفت و گاز در قعر دریا موجب این آتش فشانی گردیده است.

2-nji gönükme. Tekstiň mazmunyny gürrüň beriň we özara söhbet ediň.

3-nji gönükme. Aşakdaky soraglara parsça jogap beriň.

بزرگترین دریاچه کرهه زمین کدام دریاچه است؟
سطح دریای خزر چند متر پایینتر از سطح اقیانوس است؟ قسمت شمالی دریای خزر بکدام کشور متعلق است؟ مساحت دریای خزر چه قدر است؟
علت آتش فشانی در دریای خزر چیست؟ عمیق ترین نقطه دریای خزر کدام است؟

عمیق آن به چند متر میرسد؟ مهمترین بنادر ایران در ساحل دریای خزر بنادر پهلوی و بندر شاه است؟
در ساحل دریای خزر کدام بنادر معروف ترکمنستان واقع است؟ از زیر آب خزر نفت و گاز تولید میشود یا نه؟

4-nji gönükme. Aşakdaky soraglary pars diline terjime ediň we parsça jogap beriň.

Hazar deňziniň tutýan meýdany näçe? Onuň kenarynda haýsy döwletler we haýsy şäherler ýerleşýär? Olar barada gürrüň beriň. Hazar deňzinde wulkan bolýarmy we onuň ýetirýän täsiri nähili? Türkmenistanyň ykdysadyýetinde Türkmenbaşy şäheriniň tutýan orny nähili? Siz ol şäherde bolduňyzmy, ol şäher siziň göwnüňize ýaradymy?

Ýat tutmak üçin sözler

(واژه ها)

◆ دریاچه	– dāryāce	– köl, köljgaz
کرهه زمین	– kore-ýe zemin	– ýer şary
مساحت	– mäsahät	– meýdany
پایین	– paýin	– aşak, aşagy

حومه	- howme	- etrap, töwerek
متعلق	- moteälleg	- degişli
متعلق به ایران است	- moteälleg be iran äst	- Eýrana degişli
بندر	- bändär	- port
آخیرا	- ahirän	- ahyryn, soňky
آتش فشان	- ates feşan	- wulkan, ýanardag
بالا رفتن	- bala räftän	- ýokaryk gitmek

KYRK ÜÇÜNJI DERS

میهن پرست

گفتگو بین دوردی و احمد

احمد - سلام علیکم!

دوردی - علیکم السلام برادر محترم ام احمدجان

- خوش آمدید صفا آوردید چشم ما را روشن کردید. کجا بودید آقای محترم مدتی زیاد شما را ندیدم؟ سایه تان کم نشود.

- من به شهر عشق آباد رفته بودم.

- با چه مقصد رفته بودی، کار داشتید؟

- بله، آنجا برادر بزرگم کار میکند، پیش او رفته بودم.

- برادر شما در آن شهر بزرگ زندگی میکند؟

- بله او آنجا زندگی میکند.

- او در کدام جای شهر زندگی میکند و مشغول چه کاری می باشد؟

- او در خیابان ساپارمراد ترکمتباشی در خانه بیست و پنجم زندگی میکند. آن

خانه را به او از دست پرزیدنت مهربان ما هدیه داده شده است. آن خانه از دوازده طبقه عبارت است و از مرمر سفید ساخته شده است.

- به او به چه مناسبت آن خانه را هدیه داده اند؟

- برادر بزرگ من پنجمی در دانشگاه به نام ماختومگولی دانشیار است. او

از درس روحنامه درس میدهد. در روزهای گذشته نزدیک بین اطاقهای روحنامه

دانشکده ها و دانشگاه ها مسابقه گذشت و در آن مسابقه برادر من جای اول را

گرفت. به این سبب به او آن خانه بزرگ و قشنگ را هدیه دادند.

- شما در اطاق روحنامه او بودید؟

– البته بودم، دو مرتبه بودم. آن اطاق خیلی قشنگ است. در آن اطاق کتاب روحنامه و کتابهای دیگر ساپارمراد ترکمنباشی کبیر وجود دارد. کسانی که به این اطاق میایند خیلی شاد و رازی میشوند. برادر من شبانه روز در آن اطاق کار میکند. همه کارمندان و دبشجویان دانشگاه از او راضی هستند و به او از سمیم قلب آفرین میگویند.

– برادر شما پنچی در حقیقتاً میهن پرست وطن خود مییابد. با این هم شما را تبریک میگویم و به شما هم چنین موافقیتهای را آرزومندم.
– خیلی ممنونم.

1-nji gönükme. Söhbedi okaň, terjime ediň we mazmunyny gürrüň beriň.

2-nji gönükme. Soraglara jogap beriň.

Siz Aşgabat şäherine näme maksat bilen gidip geldiňiz? Aşgabatda siziň agaňyz näme iş bilen meşgul bolýar we nähili käri bar? Onuň Aşgabat şäherinde öz öýi barmy? Ol Aşgabat şäheriniň haýsy köçesinde ýaşaýar? Oňa jaýy kim berdi? Ol haýsy okuw mekdebini tamamlady? Ol uniwersitetiň mugallymymy? Ol haýsy dersden okadýar?

3-nji gönükme. Aşakdaky sözlemleri türkmen diline terjime ediň.

برادر من در شهر عشق آباد زندگی میکند. او در دانشگاه به نام مآخوومقلی دانشجویان است. او از درس روحنامه درس میدهد. در روزهای گذشته نزدیک بین اطاقهای روحنامه دانشکده ها و دانشگاه ها مسابقه گذشت و در آن مسابقه برادر من جای اول را گرفت. به این سبب به او آن خانه بزرگ و قشنگ را هدیه دادند.

4-nji gönükme. «Men öz kärimi söýýärim» diýen tema boýunça pars dilinde düzme ýazyň.

Ýat tutmak üçin sözler

◆ میهن پرست	– mihän päräst	– watansöýüji
رفته بودم	– räfte budäm	– gidipdim
با چه مقصد	– ba çe mäşsäd	– näme maksat bilen
مشغول بودن	– mäşgul budän	– meşgul bolmak

خیابان ترکمنباشی	- hiyaban-e	- Beyik
کبیر شایولی	torkmenbaşı kâbir saýoly	Türkmenbasy saýoly
از دسته او	- äz däste u	- onun elinden
هدیه	- hädiye	- sowgat
طبقه	- täbäge	- gat, etaž
از مرمر	- äz märmär	- mermerden
به چه مناسبت	- be çe monasebät	- näme mynasybetli
پنجی	- pänji	- Penji (adam ady)
درس روحنامه	- dârs-e ruhnama	- Ruhnama dersi
دانشگاه بنام	- danesgah benam-e	- Magtymguly
مخدومقلی	Magtumguly	adyndaky uniwersitet
در روزهای گذشته	- dâr ruzha-ýe	- ýakyn geçen
نزدیک	gozäste-ýe näzdik	günlerde
از صمیم قلب	- äz sämim-e gälb	- çyn ýürekden
حقیقتاً	- hägigätan	- hakykatdanam
تبریک گفتن	- täbrik goftän	- gutlamak
موفقیتها	- mowäffägiýýätha	- üstünlikler
ممنون بودن	- mämnnun budän	- minnetdar bolmak
مسابقه	- mosabege	- ýaryş
جای اول	- ja-ýe äwwäl	- birinji ýer
دو مرتبه	- do märtäbe	- iki gezek
قشنگ	- gäsäng	- owadan
وجود داشتن	- wujud daştän	- bar bolmak
کسانی که	- käsani ke	- kimde-kim
شبانه روز	- şäbane ruz	- gije-gündiz
کارمندان	- karmändan	- işgärler
آفرین گفتن	- aferin goftän	- öwmek

OKAMAK WE TERJIME ETMEK ÜÇÜN HEKAYALAR WE SÖZLÜK

1.

حکایت

کودکی از معلم پرسید: ماه و ستاره که شب در آسمان می‌درخشند روز کجا می‌روند که پیدا نمی‌شوند؟
 – معلم جواب داد:
 – ماه و ستارگان روز هم در آسمانند. اما روشنی آفتاب نمی‌گذارد آنها را به بینیم. مثل اینکه چراغ و کرم شب تاب هم در آفتاب نور ندارند.

◆ درخشیدن	– derähsidän	– parlamak, ýaldyramak
کرم شبتاب	– kerm-e šäbtāb	– çyra, otag ysýgy
نور	– nur	– nur, ysýk, söhle
اختر	– ähtär	– ýyldyz
محال	– mähal	– mümkin däl

2.

حکایت

فیل و قناد

فیل‌بانی در هندوستان هر روز فیل خود را برای آب دادن بیرون شهر میبرد. شیرینی فروشی در سر راه بود. یک روز که فیل از جلو دکان او می‌گذشت شیرینی فروش چوبی به خرطوم او زد. فیل گدشت ولی چون بآب رسید و سیراب شد خرطوم خود را پر از آب کرد. در برگشتن که به دکان شیرینی فروش رسید هرچه

آب در خرطوم داشت روی شیرینیا پاشید، همه شیرینیا را خراب کرد و به قناد ضرر بسیاری وارد آورد.

◆ قناد	– gännad	– gant öndürýän, gant satýan
فیلبان	– filban	– pil saklaýan
بیرون شهر	– birun-e şähr	– şäheriň daşyna
سر راه	– sār-e rah	– ýol boýy, ýol ugru
چوب	– çub	– çöp, taýak, cybyk
سیراب شدن	– sirab şodän	– suwdan ganmak
پاشیدن	– paşidän	– sepme (suw)

3.

حکایت

لقمان در صحرا میرفت. شخصی از دور پدیدار گشت همینکه نزدیک شد از
 لقمان پرسید
 – چند ساعت دیگر بشهر خواهم رسید؟
 لقمان گفت:
 – راه برو!
 مرد گفت:
 – مگر نشنیدی پرسیدم چند ساعت دیگر بشهر خواهم رسید؟ باز لقمان گفت:
 – راه برو!
 آن شخص با خود اندیشید که این مرد یقین دیوانه است. دیگر سخنی نگفت و
 براه افتاد. چند قدم که دور شد. لقمان گفت:
 – دو ساعت دیگر خواهی رسید.
 آن شخص برگشت و پرسید:
 – پس چرا اول جواب ندادی؟
 – لقمان گفت:
 – چون راه رفتن تو را ندیده بودم نمیدانستم آهسته میروی یا تند.
 حالا که دیدم حساب کردم و دانستم تا دو ساعت دیگر خواهی رسید.

◆ پدیدارگشتن	- pädidar gäştän	- görünmek
اندیشیدن	- ändişidän	- pikirlenmek
سخن	- sohän	- söz
تند	- tond	- çalt, tiz

4.

حکایت

راستی و درستی

احمد از مدرسه بخانه باز میگشت. در راه پول پیدا کرد. خواست شیرینی بخرد و بعد کمی فکر کرد و گفت:
 – این پول از من نیست، نگاه دارم بلکه صاحبش پیدا شود.
 چند قدم که رفت دید دختر بچه ای میاید و زمین را نگاه میکند.
احمد پرسید: پی چه میگردی؟
گفت: مادرم ناخوش است، میرفتم چیزی برای او بخرم پولم را گم کرده ام.
احمد سوال کرد: پولت چه قدر بود؟
دخترک جواب داد: دو ریال بود.
گفت: من پیدا کرده ام، بگیر و هرچه میخواهی بخر.
 احمد به خانه رسید قصه را برای مادر خود نقل کرد. مادر او را بوسیده گفت.
 راستی و درستی بهترین صفتها است

◆ نگاهدارم	- negah daräm	- saklaýaryn, seredýärin
پی چه میگردی	- peý-e çe migärdi	- näme agtarýarsyň? näme gözleýärsiň?

5.

حکایت

کودکی از مادرش پرسید: – وقتیکه روز میاید شب بکجا میرود؟
مادرش گفت: – امشب بتو میگویم.

چون شب شد سوزنی در سیبی فرو برده آن را برابر چراغ گرفته به بچه گفت:

– روی سیب که بطرف چراغ است چطور است؟

کودک جواب داد: – روشن است.

مادرش گفت: – من سیب را میچرخانم. نیمه سیب که آن وقت روشن بود حالا چطور است؟

گفت: – تاریک است.

آن وقت مادرش بیان کرد که آفتاب مانند چراغی در آسمان است زمین مثل این سیب دور آن چرخ میزند. هر طرفش که رو به آفتاب باشد روشن است، دیگرش تاریک است.

◆ سوزن	– suzän	– inne, temen
فرو بردن	– foru bordän	– sokmak
چرخانیدن	– çarhanidän	– aýlandyrmak
نیمه	– nime	– ýarysy
بیان کردن	– bäýan kârdän	– beýan etmek
چرخ زدن	– çärh zädän	– aýlanmak, pyrlanmak

6.

حکایت

گوزنی از آب میگذشت، همینکه شاخهای قشنگ خود را در آب دید بخود بالید. ولی از دیدن دست و پای خویش دلتنگ شد. با خود گفت. – این چه دست و پای زشتی است که من دارم. چیزی نگذشت صیادی در آن دشت پیدا شد. گوزن فرار کرد. تا بیابان میدوید صیاد باو نمیرسید. ناگاه بجنگلی برخورد و شاخی گیر کرد و نتوانست بگریزد. شکارچی رسید و او را صید کرد. بیچاره نمیدانست گاهی دست و پای زشت بکار میخورد و شاخ قشنگ سبب هلاکت میشود

◆ شاخ	– şah	– şah
بخود بالیدن	– behod balidän	– öwünmek
دلتنگ شدن	– deltäng şodän	– ýürek gysma
زشت	– zeşt	– owadan däl, gelsiksiz

دشت	- dāšt	- çöl
جنگل	- jängäl	- jeñnel
گیر کردن	- gir kârdän	- ilişmek, saklanmak
گریختن	- gorihtän	- gacmak
گاهی	- gahi	- kâwagt
بکار خوردن	- bekar hordän	- işe başlamak, derde ýaramak
هلاکت	- hälakät	- ölüm, heläk bolmak

7.

حکایت

دو رفیق باهم قرار گذاشتند بشکار خرس بروند. روزی بطرف جنگل رهسپار شدند و با هم می‌گفتند: پوست خرس را می‌فروشیم و از قیمت آن چیزهای خوب می‌خریم و چنین و چنان می‌کنیم. اتفاقاً بخرس بزرگ خوش پشمی که از دور می‌آمد برخوردند. یکی از ترس بالای درختی رفت و دیگری چون تنها ماند و شنیده بود خرس بمرده کاری ندارد خود را بمردن زد. خرس آمد، او را بو کرد و رفت. همینکه دور شد آنکه بالای درخت بود پایین آمد و از رفیقش پرسید:

– خرس بگوش تو چه گفت؟

جواب داد:

– دو نصیحت کرد: یکی آنکه با رفیق ترسو بشکار خرس نرو و دیگر آنکه پوست خرس شکار نکرده را بفروش.

◆ قرار گذاشتن	- gärar gozaştän	- şertleşmek
رهسپار شدن	- rähsepar şodän	- ýola düşmek
خود را بمردن	- hodra bemordän	- ölen
زدن	zädän	kişi bolmak
بو کردن	- bu kârdän	- ysgamak,
پایین آمدن	- paýin amädän	- aşak düşmek
ترسو	- tärsu	- gorkak

8.

حکایت

در آمدن آفتاب

صبح زود اکبر از خواب بیدار شد. هنوز خورشید در نیامده بود. هوا نقره گون بود. یکمرتبه دید از پشت کوه قرص روشنی سر بر آورد و زمین رنگ طلاء گرفت و کم کم تمام خورشید پیدا شد. از بس قشنگ و دلگشا بود اکبر شاد شد و برادر خود گفت:

– هر گز من چیزی باین خوبی ندیده بودم.
برادرش گفت:

– حالا که صبح باین زودی از خواب برخاسته ای بیا تا بتو یاد بدهم آنچه را که از معلم خود شنیده ام.
اینجا که خورشید در آمده مشرق است و اگر طوری به ایستی که دست راست تو طرف مشرق باشد دست چپ تو طرف مغرب خواهد بود و روبرو شمال و پشت سر جنوب است.

◆ در آمدن	– dār amādān	– çykmak (güneş)
نقره گون	– nogre gun	– kümüşsöw reñk
کوه	– kuh	– dag
قرص روشنی	– gors-e rouşāni	– togalak (gün)
سر بر آوردن	– sār bār awärdān	– görünmek, çykmak
از بس	– äz bäs	– şeýle bir, örän
دلگشا	– delgoşa	– has gowy
چیزی باین خوبی	– çizi bein hubi	– şeýle bir gözel zat
یاد دادن	– ýad dadān	– öwretmek
مشرق	– mäşräg	– gündogar
ایستادن	– istadān	– durmak
مغرب	– mägräb	– günbatar

9.

حکایت

سلامتی بدن انسان

بدن انسان از گوشت و استخوان و پوست تر کیب شده است. مجموع استخوانهای بدن را استخوان بدن میگویند. پوست بدن دارای سوراخهای بسیار ریز است که عرق از آن بیرون میآورد.

همانطور که انسان از دهان و بینی نفس مکشد از این سوراخها هم نفس میکند. اگر انسان شست و شو نکند سوراخهای پوست بدن را چرک میکشد و بسته میشود و ممکن است آدم ناخوش بشود. موی سر انسان خیلی زود چرک میشود و اگر آنرا با صابون و آب گرم نشویند سر خارش میکند.

برای تمیز نگاه داشتن بدن لباسهای زیر را در طی هفته باید یکبار عوض کرد.

♦ ترکیب شدن	– tärkib şodän	– emele gelmek
مجموع	– mäjmu	– jemi
استخوان بندی	– ostohan bändi	– süñk düzümi, bogun
سوراخ	– surah	–deşik, dilik
ریز	– riz	– ownuk, kiçi
عرق	– äräg	– der
نفس کشیدن	– näfäs keşidän	– dem almak
شست و شو کردن	– şost-o-su kărdän	– ýuwmak, ýuwunmak
خارش کردن	– hareş kărdän	– gaşanmak
لباس زیر	– lebas-e zir	– içki geým
در طی هفته	– dăr teýe häfte	– hepdäniñ dowamynda
عوض کردن	– äwâz kărdän	– çalyşmak, çalşyrmak

10.

حکایت

لاکپشتی و خرگوشی در صحرا بهم رسیدند و رفیق راه شدند. خرگوش از راه رفتن لاکپشت بتنگ آمد و گفت:
 – این آهسته رفتن تو ما را بمنزل نمیرساند.
 لاکپشت چون میدانست رفیقش حیوان تنبلی است گفت:
 – بیا شرط ببندیم که کدام یک از ما به آن درختی که بالای تپه است زودتر میرسد.

خرگوش قبول کرد و گفت:

– تو برو من هم آمدم.

لاکپشت براه افتاد. خرگوش باطمینان تیزپای خود مشغول میامد و چریدن شد، یکمرتبه سرش را بلند کرد دید نزدیک است لاکپشت برسد. آنوقت پا بدویدن گذاشت ولی هرچه کوشش کرد سودی نبخشید. لاکپشت بدرخت رسیده بود و خرگوش هنوز مبدوید.

رهر و آن نیست که گه تند و گهی خسته رود

رهر و آنست که آهسته و پیوسته رود.

♦ لاک پشت	– lakpošt	– pyşbaga
بهم رسیدن	– behām residān	– duşuşmak
بتنگ آمدن	– betāng amādān	– darykmak, gysylmak
شرط بستن	– şärt bāstān	– şertleşmek
با طمینان تیزپایین	– beetminan-e	– özüniñ aşak
خود	tizpaýin-e hod	düşmegine ynamly
چریدن	– çäridān	– otlamak
پا بدویدن گذاشتن	– pa bedāwidān	– ylgamaga başlamak
	gozastān	
سود بخشیدن	– sud bāhşidān	– peýda bermek
رهر و	– rāhrou	– geçip barýan
گه گهی	– gāh-gāhi	– kä – käte
پیوسته	– peýwāste	– bitewi, elmydam, herişe

11.

حکایت

موش و تله

موش از سوراخ بیرون آمد و در راه خود تله ای دید. گفت:
 – این آدمیزاد برای گرفتن موشهای بیچاره بچه مکرها بکار میبرد. در تله
 دنبه میگذارد که موش بطمع دنبه بتله بیفتد. ما موشها هم باین اندازه نادان و بیتجربه
 نیستیم که آنها گمان کرده اند.
 ولی با این همه زیر کی از دنبه دل نمیکند و از دور تماشا میکرد. کم کم پیش
 میرفت همینکه بنزدیک تله رسید بی اختیار پوزش بدنبه خورد و بتله افتاد.
 ای بسا مرد زیرک و آگاه
 که ز حرص و طمع فتاد بچاه

◆ تله	– täle	– gapan
آدمیزاد	– adämizad	– adamzat, ynsan
بکار بردن	– bekar bordän	– işletmek
دنبه	– donbe(dombe)	– guýruk
دل کندن	– del kändän	– ýürekden çykarmak
پوز	– puz	– agyz (haýwanlarda)
آگاه	– agah	– habarly, okuwly
حرص	– hers	– gysgançlyk

12.

حکایت

عینک سواد نمیآورد

شخصی سواد نداشت. یکی را دیده بود که وقت خواندن عینک میگذارد. گمان
 کرد هر که عینک بگذارد خواندن میتواند.
 پیش عینک فروش رفت و عینک خواست – هر عینکی بچشمش خواندن
 نتوانست بخواند گفت:
 – عینکی میخواهم که با آن بتوانم بخوانم.

عینک فروش ملتفت شد و گفت:
 – بفرماید بدانم، آیا بمدرسه و خواندن آموخته اید؟
 آن شخص جواب داد:
 – اگر میتوانستم بخوانم برای چه دیگر عینک میخریدم؟
 بیچاره نمیدانست عینک شخص بیسواد را با سواد نمیکند، بلکه عینک برای چشم کم نور است.

هر که	– här ke	– her kim
عینک فروش	– eýnäk foruş	– äýnek satýan
ملتفت شدن	– moltäfet şodän	– başa düşmek
کم نور	– kämnur	– nury gaçan (azalan)

13.

حکایت

این حیوان که بال و پر در آورده و پروانه شده است یکروز کرم کوچکی بوده و از لعاب دهنش تار ابریشم میساخته. خوراک کرم ابریشم برگ توت است. او با لعاب دهان تار نازک و لطیف بیرون میدهد و کم کم دور خودش میبندد و با آن خانه میسازد. آن خانه را پیله میگویند. هر کس آنرا به بند گمان میکند حیوانک میان پیله مرده است. اما نمرده بلکه در خواب است. کم کم پر و بال بیرون میآورد. همینکه پر و بالش در آمد و از خواب بیدار شد پیله را سوراخ میکند و بیرون میپرد. از ابریشم پارچه های حریر میبافند و از آن پارچه ها لباسهای قشنگ میدوزند.

بال و پر درآوردن	– bal-o-pär där awärdän	– per-ganat cykarmak
پروانه	– pärwane	– perwana, ganat
لعاب	– läab	– gyllyk, agyz suwy
تار	– tar	– tar
تنیدن	– tänidän	– saramak, örmek
پیله	– pile	– pile
سوراخ کردن	– surah käreän	–deşmek,deşik etmek
حریر	– härir	– ýüpek

14.

حکایت

سزای سگ تخم دزد

پیرزنی مرغی داشت که روزی یک تخم می گذاشت. سگ همسایه فهمیده بود آن مرغ کجا تخم میگذارد و میدانست مرغ هر وقت تخم میگذارد بطور مخصوص قدقد میکند. گوش بزنگ بود و هر وقت آواز مرغ را میشنید میآمد و تخم را میخورد. پیرزن دید چند روز است تخم مرغش نیست. دانست باید دزدی برای آن پیدا شده باشد. از دور و نزدیک مواظب بود تا فهمید دزد کیست. رفت و در باغ سنگ سفیدی بشکل تخم مرغ پیدا کرد و بجای آن گذاشت. سگ با اشتهای تمام بسراغ تخم مرغ آمد و سنگ را در دهان گرفت و سخت دندان بر آن فشرد و دندانهای شکست و دهانش زخم شده زوزه کنان رو بفرار گذاشته دیگر بر نگشت.

◆ تخم گذاشتن	– tohm gozaštān	– ýumurtgalamak
گوش بزنگ بودن	– guš bezāṅg budān	– diñleýärdi, gözleýärdi
مواظب بو	– mowazeb bud	– alada edýärdi, seredýärdi
زخم شدن	– zāhm šodān	– ýaralanmak
زوزه کنان	– zuze konan	– çyňsap, uwlap
رو به فرار گذاشتن	– ru be fārar gozaštān	– gačyp başlamak

15.

حکایت

کاری که نمیدانی مکن

منوچهر گل مینای خوشرنگی در گلدان داشت و از تماشای آن لذت میبرد. یک روز تابستان منوچهر بسیار گرمش بود. گفت یقین این گل هم همین حال را دارد. گلدان را برد در سایه گذاشت. چند روز بعد دید برگهای مینا رو بزردی

گذارده گل‌هایش کم رنگ و پژمرده است. از باغبان پرسید این گل چرا اینطور شده است. باغبان گفت:

— عجب کاری کرده ای. گل مینا را در روشنائی و آفتاب پرورش میدهد. تو آنرا در سایه گذاشته ی و آب زیاد داده ای. این است که پژمرده شده است. منوچهر دانست که کار علمی دارد و با خود قرار گذاشت که دیگر ندانسته و نپرسیده کاری نکند.

◆ منوچهر گرمش بود	— mänučähr gärmäs bud	— Manučähre yssy boldy
رو به زردی گذاردن	— ru be zärdi gözardän	— saralmaga başlamak
پژمرده	— pežmorde	— solgun
روشنائی	— rousänaŷi	— ýagty, ysykly
ندانسته	— nä daneste	— bilmezden, bilmän
نپرسیده	— näporside	— sorasmazdan, soraman

16.

حکایت

بلبل و مور

بلبلی در درختی آشیانه داشت. موری ضعیف در زیر آن درخت لانه ساخته بود. بلبل شب و روز در پرواز بود و آواز میخواند و مور دانه جمع میکرد. رفته رفته هوا سرد و برگ درختان زرد شد و صحرا را برف گرفت و دانه زیر برف پنهان ماند. بلبل از گرسنگی بستوه آمد و بدر خانه مور آمد و گفت:

— همسایه، سال سخت است. بدر خانه تو آمده ام. مرا چیزی بده که نزدیک است از گرسنگی هلاک شوم.

مور پرسید:

— در تابستان چه میکردی که دانه گرد نیاوردی؟

بلبل جواب داد:

— در آن موسم آواز میخواندم و وقت جمع آوری دانه نداشتم.

مور گفت:

— آنکه در تابستان آواز بیهوده خواند همان به که بسختی درماند.

◆ آشیانه	– asýane	– höwürtege, öý
بستوه آمدن	– besotuh amädän	– haldan düşmek, halys bolmak
همان به که	– häman be ke	– ýagşysy budur ki
بسختی در ماندن	– besähti dār mandän	– agyr ýagdaýda galmak

17.

حکایت

شیر و روباه و گرگ

شیر و روباه و گرگی باهم دوست شدند. روزی آنها با هم در حین شکار یک الاغ و خرگوش و بز کوهی را صید کردند. شیر به گرگ فرمود که، طعمه را تقسیم کند او گفت:

– زود باش طعمه را تقسیم کن!

گرگ جواب داد:

– مطلب خیلی ساده و روشن است: الاغ مال تو ، خرگوش مال روباه و بز

کوهی هم مال من.

شیر از این تقسیم خوشش نیامد و غضبناک شد. همان لحظه گرگ را از پا در

آورد و پس از آن رو بروباه کرد و غرید:

– خوب حالا تو تقسیم کن!

روباه در حالیکه دمش را میجنبانید جواب داد:

– هیچ کاری ساده تر از این نیست. الاغ برای نهارت. بز برای شامت و

خرگوش هم برای عصرانه ات.

شیر از تقسیم روباه خوشش آمد و باو گفت:

– به بین تو چه حکیمانه قضاوت میکنی! کی اینرا بتو یاد داده است؟

روباه جواب داد:

– ای شیر شجاع! این حکمت را کله گرگ، وقتیکه از تنش جدا شد بمن

آموخت.

◆ در حین شکار	– dār hin-e şekar	– awda, aw pursatynda
بز کوهی	– boz-e kuhi	– dag geçisi

صید کردن	- seýd kârdän	- awlamak
طعمه	- to'me	- iýmek, hörek
زود باش	- zud baş	- çalt bol
مطلب	- mätläb	- mesele
غضبناک شدن	- gâzäbnak şodän	- gazaplanmak
از پا در آوردن	- äz pa dâr awärdän	- öldürmek
غریدن	- gorridän	- çyňsamak
جنبانیدن	- jombanidän	- gymyldatmak, yranmak
عصرانه	- äsrane	- ikindin, ir agşam
حکیمانه	- häkimane	- akylyly, paýhasly
قضاوت کردن	- gâzawät kârdän	- pikirini aýtmak, çözmek
شجاع	- şoja	- batyr, garadan gaýtmaz

18.

حکایت

شیر مرا خرد

از یک نفری که از شکار شیر برگشته بود پرسیدند:
 - در این سفر چه دیدی؟
 پس از یک مسافرت طولانی بالاخره در جنگل به یک شیر
 درنده ای مصادف شدم.
 - (با تعجب) خوب؟
 - چون شیر مرا دید غرش کرد و تفنگ را بخانب وی
 گرفته نشانه گرفت.
 - عجب، دیگر چه شد.
 تفنگ خالی شد، اما گلوله هدر رفت و شیر بسوی من خیز
 برداشت.
 - خیلی عجب است، بقیه اش را بگو! ...
 - هیچ، فوراً با دستپاچگی گلوله دیگری را نشانه گرفته
 و بدبختانه از شدت ترس چون دستم میلرزید این تیر هم بختا
 رفت.
 - ای وای، پس نتیجه این چه شد؟
 شیر وحشتناک بمن حمله کرد و مرا در یک طرفه ا لعین
 بلعید.
 - بلعید؟ یعنی چه؟!
 - بلعید، معنیش معلوم است، یعنی خورد.

بابا شوخی نکن، تو که مدعی هستی شیر تورا خورده
 اینجا روی من نشسته ای و زنده ای. آن شخص با قیافه حق
 بجانب گفت:
 – ای بابا چه زندگی؟ این زندگی از هزار مردن بدتر
 است، آخر بابا زیال با این گرانی، سختی زندگی مگر میشود
 گفت که من زنده ام؟!

♦ طولانی	– tulani	– uzyn, uzynlyk, dowamly
بالاخره	– bālahäre	– soñunda, ahyrsoñy
درنده	– dārände	– ýrtyjy
مصادف شدن	– mosadef şodän	– awariya etmek, çaknyşmak
جانب	– janeb	– tarap
نشانه رفتن	– neşane räftän	– nyşana almak
تفنگ خالی شد	– tofäng hali şod	– tüpeň atyldy (boşady)
گلوله	– golule	– ok (tüpeň oky), gülle
خیز برداشتن	– hiz bärdaştän	– bökmek, ylgamak
بقیه	– bägiýýe	– galany, galan bölegi
با دست پاچگی	– ba däst paçegi	– özüni ýitiribräk
ترس	– tärs	– gorky
لرزیدن	– lärzidän	– titremek
طرفه العین	– torfät-ol-eýn	– göz gyrpma
بلعیدن	– bäl"idän	– ýuwutmak
معنی	– mä"äni	– many
شوخی	– şuhi	– degişmek
مدعی شدن	– moddäi şodän	– talap-jedel merkezi bolmak
زنده	– zende	– diri
گرانی	– gerani	– gymmatly
سختی	– sähti	– agyrlyk

19.

عرعر خر

روزی همسایه ملا نصر الدین پیش او آمد والاغ او را امانت خواست. ملا
 گفت:
 – الاغ اینجا نیست. در این هنگام صدای عرعر خر بلند شد.
 همسایه گفت:

– شما میگوئید الاغ در خانه نیست پس صدای عر عر چیست؟
 ملا خشمگین شده گفت:
 – عجب آدم دیر باور و کم عقلی هستی حرف مرا قبول نمیکنی و عر عر
 الاغ را باور میکنی.

- ◆ **خشمگین شدن** – häşmgın şodän – gaharlanmak, gazaplanmak
قبول کردن – gäbul kârdän – kabul etmek, yalalaşmak
باور کردن – bawär kârdän – ynanmak

20.

ملانصرالدین و گدا

روزی در خانه ملانصرالدین را زدند. ملا از بالا خانه پرسید:
 – کیست؟
 کوبنده گفت:
 – در را باز کنید.
 ملا رفته در را باز کرد. دید گدای است که از او لقمه نانی میخواهد. گفت:
 – بالا بیا.
 چون او را بالا خانه برد گفت:
 – خدا بدهد، ببخشید.
 گدا گفت:
 – مرد حسابی تو که چیزی نمیدادی چرا همان پاهین نگفتی؟
 ملا گفت:
 – مرد حسابی تو چیزی میخواستی چرا مرا بسوی در کشیدی؟

- ◆ **کوبیدن (کوب)** – kubidän (kub) – kakmak
لقمه – logme – lukma, bölek
ببخشید – bebähşid – bagyşlañ
دادن (ده) – dadän (däh) – bermek

21.

حکایت

پادشاهی با وزیر خرما میخورد و هسته خرما را پیش وزیر میانداخت. چون
 تمام خرما را خوردند پادشاه بوزیر گفت:
 – خیلی پرخور هستی که هسته خرمای بسیار پیش تو است.

وزیر گفت:
— ای پادشاه، پر خور آنها هستند که نه خرما باقی گذاشتند نه هسته.

22.

روزی پادشاهی با شاهزاده بشار رفت. چون هوا گرم شد پادشاه و شاهزاده قبای خود را کردند و روی دوش مسخره نهادند. پادشاه گفت: ای مسخره بار یک خر روی دوش تو است. مسخره جواب داد: بار دو خر است.

23.

شخصی پیش قاضی خسیسی آمد و گفت: من کرسنه هستم چیزی بده که من بخورم! قاضی گفت: ای ابله دیوانه شده ای که در خانه قاضی غیر قسم چیزی نمیخورند.

24.

روزی پادشاه ظالمی تنها از شهر بیرون رفت. شخصی را دید. از او پرسید: پادشاه این ملک ظالم است یا عادل است؟ گفت: بسیار ظالم است. پادشاه گفت: مرا میشناسی؟ گفت: خیر. میشناسم. گفت: من پادشاه این ملک هستم. آن شخص ترسید و پرید: میدانی من کیستم؟ پادشاه گفت: خیر. نمیدانم. گفت: من پسر فلان تاجرم و هرامه سه روز دیوانه میشوم. امروز یکی از آن سه روز است. پادشاه خندید و چیزی باو نکفت.

25.

پادشاهی از منجمی پرسید که چند سال از عمر من باقی است؟ گفت: دو سال. پادشاه از جواب بسیار غمگین شد. وزیر بسیار عاقلی در دربار پادشاه بود. منجم را پیش پادشاه آورد و از او پرسید که چند سال از عمر تو باقی است؟ گفت: بیست سال. وزیر همان وقت منجم را با شمشیر رو بروی پادشاه کشت. پادشاه بسیار خوشحال شد. حکومت وزیر را پساندید و دیگر منجمین اعتماد نداشت.

26.

شخصی طوطی را تربیت کرد و زبان فارسی یادش داد. طوطی در جواب هر سخن میگفت: در این شک نیست. روزی آن مرد طوطی را برای فروش به بازار برد و صد تومان قیمت گذاشت. کسی از طوطی پرسید: مگر صد تومان میارزی؟ گفت: در این شک نیست. آن شخص خوشحال شد

و طوطی را خرید و بخانه خود برد. هر چه بطوطی گفت جواب دیگری نشنید
بجز همین: در این شک نیست. آخر خریدار خشمگین شد و گفت: خر بودم
که تو را خریدم. طوطی گفت: در این شک نیست. خریدار خندید و طوطی را
آزاد کرد.

27.

شاگردی از معلم زبان عربی پرسید که گوساله را بزبان عربی
چه میگویند؟ معلم گفت: عربها صبر میکنند تا بزرگ شود. آنوقت
میگویند بقر یعنی گاو.

28.

پادشاهی دانشمندی را خواست و گفت: میخواهم ترا قاضی این شهر
بکنم. لایق این منصب نیستم. پادشاه پرسید: چرا؟ جواب داد: اگر آنچه
گفتم راست گفتم مرا معذور بدانید و اگر دروغ گفتم دروغگورا فاضی کردن
مصلحت نیست. پادشاه عذر دانشمند را پسندید و او را معذور داشت.

29.

ملانصرالدین روزی لباس کهنه خود را پوشید و بضيافتی رفت. کسی
باو اعتنائی نکرد و جای خوبی نشان نداد. مبل اهسته از آنجا بیرون
آمد بخانه خود رفت و لباس نوپوشیده باز آمد. در این وقت صاحب منزل با
احترام تمام از او پزیرائی نمود. چون سفره نهار گسترده. ملا آستین لباس را
بغذا نزدیک کرده گفت: که بخور. حاضرین تعجب کرده سبب را پرسیدند.
ملا گفت: چون شما از اشخاصی که دارای لباس خوب باشند با احترام پزیرائی
میکنید پس غذا خوردن هم بعهده لباس است.

30.

نابینائی در شب تاریک چراغ در دست و سبوی روشن در بازار راه
میرفت. شخصی از او پرسید که ای احمق شب و روز پیش چشمت
یکسان است چراق برای تو چه فایده دارد؟ نابینا خندید و گفت این چراق برای
من نیست برای تو است تا در شب تاریک سبوی مرا نشکنی.

31.

کسی پیش کاتبی رفت و گفت: نامه ای برای من بنویس. گفت: پای من درد میکند. آن شخص گفت: من نخواستم تو را جائی بفرستم که چنین عذری می آوری. گفت: این حرف تو راست است ولی هر فقت برای کسی نامه ای مینویسم مرا دعوت میکنند که آنرا بخوانم زیرا که دیگری خط مرا نمیتواند بخواند.

32.

شخصی بمرتبه بزرگی رسیده بود. دوستش برای تبریک پیش او رفت. آن شخص پرسید: کیستی و برای چه آمده ای؟ دوست شرمند شد و گفت: مرا نمی شناسی؟ دوست قدیمی تو هستم و برای تسلیت آمده ام زیرا که شنیده ام که کور شده ای.

33.

لحاف ملانصرالدین

شبی از شبهای زمستان ملا خوابیده بود. ناگاه در کوچه صدای غوغائی بلند شد. ملا لحاف را بخود پیچیده بکوچه رفت تا سبب غوغا را بداند. اتفاقاً دزد چالاکی لحاف را از سر ملا ربوده فرار کرد. ملا که بدون لحاف برگشته بود در جواب زنش که سبب نزاع را می پرسید گفت: هیچ خبری نبود تمام نزاع سرلحاف ما بود.

34.

شخصی نامه ای مینوشت. آدم بیگانه ای نزدیک او نشسته بود و به نامه نگاه میکرد. آن شخص در نامه نوشت آدم بیگانه احمق پهلوی من نشسته است و این نامه را میخواند. از این سبب هیچ رازی نمی نویسم. آن شخص گفت: چرا مرا احمق می گوئی و چرا راز خود را مینویسی؟ نامه تو را خوانده ام. گفت: اگر نامه مرا نخوانده ای چطور بتو معلوم شد که چنین نوشتم؟

Peýdalanylan edebiýatlar

1. *А. Е. Бертельс*. Грамматика персидского языка. – Москва, 1912.
2. *И. К. Овчинникова, А. К. Мамед-Заде*. Учебник персидского языка. – Москва, 1966.
3. *И. П. Стальская*. Учебное пособие по персидскому языку – I-II часть. – Москва, 1976.
4. *Р. Султанов, Н. Махмудов, А. Хазари*. Персидский язык. – Баку. 1964.
5. *Ю. А. Рубинчик*. Персидско-русский словарь, I-II том. – Москва, 1970
6. *P. Azimow, B. Çaryýarow*. Türkmen diliniň orfografik sözligi. – Aşgabat, 1989.
7. *И. К. Овчинникова, Г. А. Фуругян, Ш. М. Бади*. Русско-персидский словарь. – 1996.

Mazmuny

Birinji ders

Giriş 7

Ikinji ders

Arap-pars elipbiyi 9

Üçünji ders

Çekimli monoftonglar we diftonglar 10

Pars dilindäki çekimlilerin toparlara bölünishi 11

Diftonglar (İki sesliler) 12

Dördünji ders

Çekimsiz sesler 13

Bäşinji ders

Uzyn (durnukly) çekimli «i», «u», «ã» 14

Altynjy ders

Çekimli seslerin başda ýazylysy 17

Ýedinji ders

Gysga (durnuksyz) çekimli sesler: «E», «A-Ä», «O» 18

Gysga (durnuksyz) çekimlilerin tarypy 19

Sekizinji ders

«P» çekimsizi 21

«K» we «G» çekimsizleri 21

«Ş» we «S» çekimsizleri 21

«L» çekimsizi 22

«Ç» we «J» çekimsizleri 22

«Ý» çekimsizi 22

«T» we «D» çekimsizleri 23

Sözün soňundaky açyk sesleriň aýdylyşy	24
Pars dilindäki çekimsizleriň goşalanmagy	25
Dymyk sesli çekimsizleriň açyk sesli çekimsizleriň önünde gelip seslenişi	26

Dokuzynjy ders

Çekimlileriň ýazuwda görkezilişi	25
«H» sesi we «ه» (hā-ýe-hāwwāz) harpy	29

Onunjy ders

«H» sesi we «خ» harpy	31
---------------------------------	----

On birinji ders

Yzyna harp goşmaýan harplar	33
---------------------------------------	----

On ikinji ders

Arap-pars elipbiýindäki yzyna harp goşýan harplar	35
«ث, ت, پ, ب» – harplary	36

On üçünji ders

«ج-ح-خ» – harplary	37
«G» sesi	39

On dördünji ders

«ف» we «ق» harplary	39
-------------------------------	----

On bäşinji ders

«س – ش» harplary	41
«ص» we «ض» harplary	42

On altynjy ders

«گ – ک» – harplary	44
«ل» – harpy	44

On ýedinji ders

«N» harpy we «Ñ» sesi	46
---------------------------------	----

On sekizinji ders

«ط, ظ» we «م» harplary	48
----------------------------------	----

On dokuzynjy ders

«غ we غ» – eýn-aýn we geýn-gäýn harplary	49
--	----

Ýigriminji ders	
«ن we ی» harplary.	52
Ýigrimi birinji ders	
Okalysyň we ýazuwyň birnäçe düzgünleri	54
Ýigrimi ikinji ders	
Setiriň üstünde we astynda ýazylýan bellikler (astyn-üstün bellikleri)	56
Ýigrimi üçünji ders	
Sada we sorag sözlemi	59
Ýigrimi dördünji ders	
Çalyşmalar	64
Ýigrimi bäşinji ders	
Baglaýjylaryň üýtgemegi	66
Ýigrimi altynjy ders	
Ezafet we onuň ýazuw düzgünleri.	70
Görkezme çalyşmasy ezafet zynjyrynyň içinde.	71
Ýigrimi ýedinji ders	
Ezafediň grafikada ýazylysy.	73
Ezafet zynjyrjygy, onuň gurlusy we sözlemde ulanylysy.	75
Ýigrimi sekizinji ders	
كلاس ما	76
Ýigrimi dokuzynjy ders	
Işlikler – فعل – feel.	79
Otuzynjy ders	
Sada we çylşyrymly işlikler	81
Otuz birinji ders	
Öňgoşulmalar predloglar, (حرف اضافه – härfe ezafe)	84
Otuz ikinji ders	
Işligiň häzirki - geljek zaman görnüşi – مضارع اخباري – mozaree ehbari	87

Otuz üçünji ders	
Tekst.	93
Otuz dördünji ders	
Sanlar – عدد – «ädäd»	95
همه – häme çalyşmasy.	100
Otuz başınji ders	
من دانشجو هستم	101
Otuz altynjy ders	
گفتگو	103
Otuz ýedinji ders	
Sözsoňy «را» we onuň wezipesi	110
Otuz sekizinji ders	
Atlaryň köplük san goşulmalary	112
Döwlen köplük san.	116
Otuz dokuzynjy ders	
Tekst.	118
Kyrkynjy ders	
Söz düşündirmesi	119
Kyrk birinji ders	
زبان فارسی	121
Kyrk ikinji ders	
دریای خزر (بحر خزر)	122
Kyrk üçünji ders	
میهن پرست	124
Okamak we terjime etmek üçin hekaýalar we sözlük	
1. حکایت	127
2. حکایت فیل و قناد	127
3. حکایت	128
4. حکایت. راستی و درستی	129
5. حکایت	129

6. حکایت	130
7. حکایت	131
8. حکایت. در آمدن آفتاب	132
9. حکایت. سلامتی بدن انسان	133
10. حکایت	134
11. حکایت. موش و تله	135
12. حکایت. عینک سواد نیاورد	135
13. حکایت	136
14. حکایت. سزای سنگ تخم دزد	137
15. حکایت. کاری که نمیدانی مکن.	137
16. حکایت. بلبل و مور	138
17. حکایت. شیر و روباه و گرگ	139
18. حکایت. شیر مرا خرد	140
19. عرعر خر	141
20. ملانصرالدین و گدا	142
21. حکایت	142
Peýdalanylan edebiýatlar	146

Orak Gapbarow

زبان فارسی
جلد اول

PARS DILI

Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy

I kitap

Redaktor	<i>H. Sapargulyýew</i>
Surat redaktory	<i>G. Orazmyradow</i>
Teh. redaktory	<i>T. Aslanowa</i>
Neşir üçin jogapkär	<i>M. Allanurow</i>
Ýörite redaktor	<i>R. Godarow</i>

Ýygnamaga berildi 01.03.2010. Çap etmäge rugsat edildi 01.07.2010.

Möçberi 60x90 ¹/₁₆. Ofset kagyzy. Mekdep garniturasy. Ofset çap

edilis usuly. Şertli çap listi 9,5. Şertli-reňkli ottiski 12,78.

Hasap-neşir listi 6,69. Çap listi 9,5. Sargyt 519. Sany 500.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy.
744004. Aşgabat, 1995-nji köçe, 20.

Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň Metbugat merkezi.
744004. Aşgabat, 1995-nji köçe, 20.